

**EESTI KEELE
ARENDAMISE STRATEEGIA
(2004–2010)
ELLUVIIMINE
2009–2010**

Seire alustekst

SISUKORD

1. Eesti kirjakeel. Eesti keelekorraldus	3
2. Eesti kirjakeel. Eesti keele kaitse ja järelevalve	9
3. Eesti kirjakeel. Eesti keele mainekujundus	18
4. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Eestikeelne üldharidus	23
5. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Muukeelne üldharidus	37
6. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Kutseharidus	40
7. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Kõrgharidus	53
8. Eesti keele uurimine ja keelekogud	61
9. Eesti keele keeletehnoloogiline tugi	74
10. Eesti keele erikujud. Eesti keele piirkondlikud erikujud Eestis	86
11. Eesti keele erikujud. Väliseestlaste eesti keel	90
12. Eesti keele erikujud. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus	94
13. Eesti keel ja teised keeled	102

1. Eesti kirjakeel. Eesti keelekorraldus

EKASe seire 2009–2010 (hõlmab vahemikku 2008. a II poolaasta–2010. a lõpp)

Sissejuhatus

Eesti keele arendamise strateegia üks põhieesmärke on eesti kirjakeele ja selle kasutuse hea tase. Selle saavutamiseks on oma osa keelekorraldusel, mis hõlmab üldkeele-, oskuskeele- ja nimekorralduse. Allpool on vaadeldud üksikute EKASes sõnastatud ülesannete täitmist.

1. Üldkeelekorraldus

Üldkeelekorralduse ülesannete täitmist on soodustanud keskse palgalise struktuuriüksuse (Eesti Keele Instituudi keelekorraldusosakonna) olemasolu ja pikaajaline töökogemus, samuti viimaste aastate püsikindel rahastus. 2007. aastal loodi Tartusse lisaks keelehooldekeskus.

1.1. Arendada keelekorralduspõhimõtteid, koostada keelekorraldusvahendeid (sõna- ja käsiraamatuid) ja pidada andmebaase:

- põhimõttelisi küsimusi arutab Emakeele Seltsi keeleteoimkond, kes on vaadeldaval ajal pidanud kaheksa koosolekut (25.11.2008, 27.03, 20.05, 26.06 ja 13.10.2009, 28.01, 19.–20.05 ja 15.–17.06.2010), arutades peamiselt õigekirjaküsimusi (araabia sõnade kirjutamine eesti keeles, ukraina-eesti tähetabeli parandused, maade nimed, keelte ja rahvaste nimetused) ja sõnakasutusjuhtumeid (*peale* ja *pärast*), samuti keelekorralduse üldküsimusi (eriti 2010. a seoses keeleteoimkonna koosseisu uuenemisega), sh õigekeelsussõnaraamatu põhimõtteid, keelekorralduse osa uues keeleseaduses ja eesti keele arengukavas; vaadeldud perioodil on vastu võetud neli otsust, mis on avaldatud keeleteoimkonna kodulehel www.emakeeleselts.ee/keeleteoimkond.htm;
- ilmus kogumik „Keelenõuanne soovitab 4“ (Tallinn 2008);
- Tartu keelehooldekeskuse väljaandel ja koostöös Eesti Keele Instituudi keelekorraldajatega ilmus viis brošüüri: „Väike paronüümisõnastik“, „Kuidas vormistada ametikirja“ (2008), „Kust saada keeleabi“ (2009), „Kuidas hoiduda kantseliidist“, „Ei päevagi kirjareata“ (2010), vt ka p 1.4;
- eurokeeleväljaandeid vt p 1.5;
- alustati 2013. a õigekeelsussõnaraamatu koostamist; selle põhimõtteid arutati mitme asjast huvitatute rühmaga (Emakeele Seltsi keeleteoimkond, kirjastuste ja ajalehtede keeleteoimetajad, tõlkijad, keeleinspektsioon);
- alustati õigekeelsussõnaraamatu uue trüki sõnavaraliste täienduste avaliku veebiloendi pidamist (ÕSi uued sõnad);
- arendamisel on keelenõuannete andmebaas (1994. aastast praeguseni, 2010. a lõpus sisaldas u 125 000 kirjet; juurdekasv 2008. a juuni lõpuga võrreldes 34 000 kirjet) ja meilide (kirjalike keelenõuvastuste) andmebaas (üle 9800 kirje, juurdekasv samal ajavahemikul 4300 kirjet) (vt ka 1.4).

1.2. Anda ühtseid keelenorminguid ning -soovitusi:

- normingute ühtsuse tagab Emakeele Seltsi keeleteoimkonnas otsustatu (vt p 1.1);
- praktilisi soovitusi jagavad Eesti Keele Instituudi keelenõuandjad (vt p 1.4).

1.3. Arendada ja keelekasutajatele selgitada eesti keele väljendusvõimet:

- Eesti Keele Instituudi keelekorraldajad on avaldanud kirjutisi ajakirjades Keel ja Kirjandus, Õiguskeel, Oma Keel ning ka ajalehtedes (Sirp, Õpetajate Leht) – 2009.–2010. a 44 publikatsiooni;

- esinetud on õpetajatele, toimetajatele, ajakirjanikele, riigiametnikele jt – sama aja jooksul u 80 korral.

1.4. Keelehoole (keelenõuanne ja keeletoimetamine):

- keelenõuanne on Eesti Keele Instituudi avalik teenus, mida rahastatakse riigieelarvest (2008.–2009. a rahvastikuministri projekti „Eesti keele hoidmine ja arendamine”, 2010. aastast Eesti Keele Instituudi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi vahel sõlmitud halduslepingu kaudu); tasuta nõu antakse telefoni ja kirja (sh meili) teel;
- 2008. a II poolaastal vastati telefonitsi 2100 keelenõu küsijale ning 641 kirjale ja meilile, 2009. aasta vastavad arvud on 7146 ja 1823, 2010. a – 6793 ja 1950; meilide arv kasvab pidevalt, telefoninõuannete hulk on püsinud samal tasemel või näitab langustendentsi;
- keelenõu küsijate sihtrühm on olnud muutumatu läbi aegade: toimetajad, tõlkijad, riigiametnikud, ajakirjanikud, kaubandus-, toitlustus-, teenindus- ja tootmisettevõtete töötajad, kultuuriasutuste töötajad, kodanikuühenduste esindajad, õppejõud, õpetajad, õppurid, muud keelehuvilised. Pidevalt on tõusnud nende isikute arv, kes küsivad keelenõu seoses tööga riigiasutustes või Euroopa Liidu institutsioonides. Keelenõuandjad soovivad uusi termineid või analüüsivad seniste kasutamist tekstides, parandavad lausestust, seletavad sõnade ja lauseosade tähendusi, selgitavad vormistusüksikasju jne;
- EKI keelenõuandelehed keeleabi.eki.ee sisaldavad lähemat teavet keelenõuande korralduse kohta (uudised, väljaanded, töökorraldus); lisaks on:
 - päevakajalised keelenõuanded (keskmiselt kaks korda kuus, vanemaid saab lugeda arhiivist),
 - Keelenõuvakk, kust saab vaadata kasutajate korduma kippuvaid küsimusi koos asjakohaste vastustega (KKK, praegu üle 6700 kirje; tegemist on keelenõuandmebaasi toimetatud osaga) ;
 - testid, mille abil saab kontrollida oma keeleteadmisi;
 - uute raamatute tutvustus;
 - kasulikud lingid teistele keelekorraldusega seotud lehekülgedele EKIs, Eestis ja välismaal;
 - ülevaade keelenõuandjatest ja keelehooldajate ajaloost.
- Eesti Keele Instituudi keeleasjatundjate pädevuses on riiklikult oluliste õigus- ja haldustekstide toimetamine, toimetajate nõustamine. Keelenõuandjad on mh läbi vaadanud ja toimetanud mitmete riigiasutuste (Riigikantselei, Haridus- ja Teadusministeerium, Välisministeerium) esitatud olulisi tekste;
- 2007. aastal asutati Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel ning Tartu Ülikooli, Eesti Keele Instituudi ja Tartu Linnavalitsuse osalusel Tartusse keelehooldakeskus, mille ülesandeks on ametikeele edendamine, abivahendite koostamine ja kursuste korraldamine riigi- ja omavalitsusametnikele; hiljem on lisandunud ajakirjanduskeele kvaliteedi toetamine:
 - 2008. a II poolel toimus 3 õigekeelsuse ja ametitekstide koostamise koolitust 56 osalejale;
 - 2009. a osales 21 koolitusel kokku 435 riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse töötajat; koolituste teemad olid eesti õigekeelsus ja ametitekstide koostamine, uudisloo struktuur ja pressiteate koostamine ning lause õigekeelsus;
 - 2010. a toimus täienduskoolitus eesti õigekeelsuse ja ametitekstide teemal 16 korral kokku 419 osalejale;
 - 28.09.2009 korraldas keelehooldakeskus Tallinnas ajakirjanduskeele seminari, millest võttis osa sadakond inimest, arutati keeleseaduse eelnõu ning õigekeelsussõnaraamatu järgmise trüki probleeme;
 - 2010. aastal jätkusid ajakirjanduskeele arutelud, väiksemas ringis peeti seminari 27. jaanuaril, 4. märtsil ja 23. aprillil Tallinnas Eesti Keele Instituudi ruumes.

1.5. Uurida ja korraldada eesti eurokeelt (euroterminite eesti vasted, eurotekstide stiil ja arusaadavus jms):

- 2007. aastal alustas Eesti Keele Instituut haridus- ja teadusministeeriumi toetusel eesti keele kui Euroopa Liidu keele uurimist ja hooldamist ning 2008. a võeti tööle eurokeelehooldaja;
- koolitati eurotõlke ja -tõlkijaid Luxembourgis ja Brüsselis: kaks kursust 2009. a (Katrin Kern, Tiina Leemets) ja kaks 2010. a (Helika Mäekivi);
- korraldati kolm koolitust Eestis: Euroopa Keskpanga tõlkijatele (1) ning Eestis tegutsevatele tõlkijatele (2);
- ilmunud on kaks eurokeelt käsitlevat publikatsiooni: „Kas eurotekstides on kohta ilusale ja selgele keelele?“ (2009) ja „Et lugeja võiks tulla“ (2010); lisaks on eurokeelt tutvustavaid artikleid ilmunud mujal (Õiguskeel, Sirp) ning esinetud on ka Klassikaraadio saates „Keelekõrv“;
- valmis eurokeelehooldeleht *eurokeelehoole.eki.ee*, mida pidevalt uuendatakse (uudised, keelenõuanded, terminid, foorum, selge keele liikumise teave);
- eurokeelehooldaja ja -terminoloog on kaks korda aastas osalenud ELi institutsioonide osakondade terminoloogiakoosolekutel;
- koostööd tehakse Tallinna ja Tartu ülikooli tõlkemagistrantidega, kellele on antud võimalikke eurokeele uurimise teemasid ning neid juhendatud (3 magistranti);
- osaletud on rahvusvahelises selge keele liikumises (mh Clarity konverentsil ettekandega) ning algatatud koos teistega vastav rahvusvaheline projekt.

1.6. Keelekorralduslane väljaõpe ja täiendusõpe:

- EKI keelekorraldajad on korraldanud keskmiselt kaks avalikku keelehooldekursust aastas;
- emakeeleõpetajatele korraldatakse piirkondlik koolituskonverents nii Tallinnas kui ka Tartus, 2009. a teema oli „ÕSi kasutamine“, 2010. a – „Mis on keeletarvitajale raske?“, lisaks on õpetajaid koolitatud ka koolides ja Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse korraldusel;
- on osa võetud keelekorraldusüritustest naabermaades (2010. a Leedus), Soome keelekorraldajatega on pidev tõine kontakt.

2. Oskuskeelekorraldus

2008. aastal käivitati riiklik programm „Eestikeelse terminoloogia toetamine (2008–2012)“, selle alusel asus tööle vastav juhtkomitee.

2.1. Arendada kõigi Eestis viljeldavate teadusalade, tehnika- ja majandusharude ning muude valdkondade oskussõnavara:

- kokku tegutseb Eestis teadaolevalt 37 erialaterminoloogia töörühma, kelle hulgast aktiivsemalt ja tulemuslikumalt tegutsevad hariduse, lennunduse, merenduse, raamatukogunduse, sõjanduse ja kaitsepoliitika ning taimenimetuste komisjonid;
- 2006. aasta veebruarist tegutseb Eesti Keele Instituudi terminoloogiaosakond, kes tegeleb aktiivse terminikorrastusega, osaledes mitme terminikomisjoni töös (nt hariduse, keemia, lennunduse, meditsiini valdkonnas). Koostöös Kaitseministeeriumiga arendatakse sõjanduse, julgeoleku- ja kaitsepoliitika terminiandmebaasi Militerm ning korraldatakse vastava terminikomisjoni tööd (2003. aasta detsembrist alates on peetud 179 koosolekut, kus on arutusel olnud üle 6000 termini);
- ülevaate Eesti oskussõnavara arendamise seisundist annab Eesti Terminoloogia Ühingu koostatud andmebaas <http://www.eter.ee/andmebaas/> (sisaldab andmeid terminiallikate, komisjonide ning terminoloogiaprojektide kohta valdkondade kaupa, sh terminoloogide kontaktandmeid).

2.2. Toetada riiklikult terminikomisjonide tegevust erialakeele arendamisel, oskussõnastike koostamisel ja avaldamisel:

- Eesti Terminoloogia Ühingu vahendusel jagatakse konkursi korras riiklikku toetust terminikomisjonidele, igal aastal keskmiselt 12 komisjonile;
- vt ka p 2.1.

2.3. Koostada erialakeeleõpikuid:

- eesti keele õppe tõhustamiseks on MEISi tellimusel valminud eesti erialakeele õppekomplekte müüjatele, kokkadele, kelneritele, juuksuritele ja kosmeetikutele (Mare Kitsnik);

2.4. Soodustada terminiloomet õppe- ja teadusasutustes:

- riikliku terminoloogiaprogrammi toel jagatakse igal aastal keskmiselt 10–12 stipendiumi õppejõududele ja üliõpilastele, kes soovivad oma eriala termineid arendada ja korrastada;
- selle punkti üks eesmärke oli teha muudatusi teadustööde hindamise kriteeriumides nii, et teadurite ja õppejõudude ametikohale valimisel võetaks arvesse ka eestikeelseid erialaõpikuid; töö selles suunas jätkub.

2.5. Parandada oskussõnastike kriitilise kasutamise oskust:

- sellega on tegeldud terminoloogiakursuste raames (p 2.7).

2.6. Levitada ja vahetada oskuskeeleanfot; teha sõnastikukriitikat:

- infot vahendab Eesti Terminoloogia Ühing oma veebilehe www.eter.ee kaudu;
- sõnastikukriitikat sisaldab *terminoloogia.wikispaces.com*.

2.7. Anda erialaspetsialistidele ja filoloogidele oskuskeelekoolitust nii kõrgkoolide õppekava osana kui ka täiendusõppes:

- kõrgkoolides loetakse regulaarselt terminoloogiakursusi:
 - Oskuskeelekorraldus (TÜ eesti filoloogidele) (P. Päll),
 - Terminoloogia (TÜ tõlkijatele) (A. Tavast),
 - Terminoloogia (TLÜ tõlkijatele ja keeleteoimetajatele) (A. Tavast),
 - Terminoloogia alused (IT-Kolledži “Tehnosuhtluse” õppekava üliõpilastele);
- terminoloogia riikliku programmi vahendusel on toetatud terminiõppe käivitamist Tallinna Ülikoolis (sügisest 2008), Tallinna Tehnikaülikoolis (2009) ja Eesti Maaülikoolis (2010);
- Terminoloogiastipendiaatide (vt 2.4) osalusel on Eesti Terminoloogia Ühing koos Eesti Rahvusraamatukoguga korraldanud igal aastal vähemalt ühe terminoloogiaseminari.

2.8. Arendada õigus- ja halduskeelt, sh toetada Euroopa Liidu institutsioone õigusaktide tõlke kvaliteedi tagamisel:

- Eesti Keele Instituudi terminoloogiaosakond täiendab ja parandab ESTERMi andmebaasi ja osaleb Euroopa parlamentide vahelises Eurovoci tesauruse projektis, samuti Euroopa Komisjoni terminoloogiatöös;
- Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel võttis EKI 2008. a aprillis tööle euroterminoloogi, kelle ülesandeks on anda ELi tõlkidele ja tõlkijatele terminiabi (vt ka 1.5).

2.9. Anda Euroopa Liidu institutsioonides töötavatele Eesti ametnikele keelekoolitust ning toetada nende terminoloogiakoostööd Eesti asutustega:

- Koolitust on antud eurokeelehoolde raames, vt p 1.5.

2.10. Osaleda rahvusvahelises terminoloogiakoostöös, et tagada eesti keelele samasugused kasutusõigused ja arengupotentsiaal, nagu on teistel Euroopa Liidu ametlikel keeltel:

- Eesti esindaja Merily Plado kuulub 2009. aastast Euroopa Terminoloogialiidu EAFT juhatusse, osaledes toimuvatel koosolekutel ning aidates korraldada EAFTi üritusi, sh terminoloogia tippkohtumisi; samuti osaleb ta NATO Sõjalise Komitee terminoloogiakomisjoni (MCTC) töös.

2.11. Osaleda oskuskeelealases rahvusvahelises teadustegevuses:

- Vaadeldaval ajavahemikul on osaletud mitmel terminoloogiateemalisel konverentsil, kuid põhiliselt kogemuste saamiseks.

3. Nimekorraldus

Nimekorralduse ülesannete täitmist on soodustanud vastavate seaduste ja nende alusel moodustatud riiklike komisjonide (nõukogude) olemasolu, takistanud vähene tööjõud.

3.1. Võtta vastu isikunimeseadus, koostada rakendusakte, sh isiku- ja kohanimede määramise ja kasutamise juhendeid:

- nimeseadus (Riigikogusse esitatud isikunimeseaduse nimetuse all) võeti vastu 15.12.2004 (RT I, 04.01.2005, 1, 1), olemas on ka selle rakendusaktid; senist praktikat arvestades töötati 2009. a välja nimeseaduse muudatused, mis jõustusid 1. juulil 2010;
- 2005. a moodustatud isikunimekomisjon käsitleb oma koosolekutel pidevalt probleemsemaid nimeseaduse rakendamise juhte, koosolekuid peetakse keskmiselt üks kord kahe kuu jooksul;
- kohanimeseadus kehtib uuendatud versioonis 1. juulist 2004, selle alusel tegutseb regionaalministri valitsemisalas 15liikmeline kohanimenõukogu, kes on vaadeldaval ajal põhiliselt tegelnud riikliku kohanimeregistri arendamise probleemidega koostöös Maa-ametiga ning valmistanud ette kohanimeseaduse muudatused;
- igal aastal on korraldatud ka üks piirkondlik kohanimapäev (2008. a Võrus, 2009. a Raplas, 2010. a Valgas), mis on mõeldud kohaliku omavalitsuse ametnike nimeteadlikkuse kasvatamiseks ja kohanimehuviliste koondamiseks;
- koostöös Maa-ametiga korraldas Siseministerium 2009. a kohanimeseaduse nõuete selgitamiseks 22 koolitust u 900 inimesele Tallinnas, Tartus jt maakonnakeskustes, 2010. a 4 koolitust u 150 inimesele;
- kohanimenõukogu otsustest annab ülevaate kohanimenõukogu veebileht www.eki.ee/knn/.

3.2. Teha nimekasutuse ekspertiise, kaasates sellesse nii nimeteadusliku usaldusasutuse kui ka teiste asutuste nimeuurijaid ja nimekorraldajaid:

- nimeteaduslikuks usaldusasutuseks on Vabariigi Valitsus nii kohanimeseaduse § 23 kui ka nimeseaduse § 26 alusel 2004. ja 2005. a määranud Eesti Keele Instituudi;
- EKI nimeuurijad ja -korraldajad on vastanud kohanimesid puudutavatele küsimustele, eriti 2010. a seoses aadressinimede korrastamise üleriikliku kampaaniaga (mh 199 kirjavastust Maa-ametile + telefoninõuanded ja koolitused Maa-ameti töötajatele jt). Võru Instituut on aidanud korrastada Võrumaa kohanimesid;
- EKI keelenõuanne ja isikunimekomisjoni liikmed Annika Hussar ja Peeter Päll on vastanud paljude nimesid registreerivate ametnike küsimustele ühe või teise eesnime vastavuse kohta nimeseadusele.

3.3. Täiendada ja ajakohastada nimekorraldusega tegelevate asutuste nimekogusid, alustada Eesti Keele Instituudi murdearhiivi suure kohanimkartoteegi digiteerimist:

- Eesti Keele Instituudis arendatakse kohanimeandmebaasi KNAB (www.eki.ee/knab/knab.htm, Eestist 39 000 objekti), see on unikaalkoodide vastastikuse vahetamise teel seotud riikliku kohanimeregistriga (<http://xgis.maaamet.ee/knravalik/>, viimane keskendub üksnes ametlikele kohanimedele, mitte aga ajaloolistele variantidele);
- Võru Instituudis arendatakse edasi Võrumaa kohanimede andmebaasi (AVKA), kuhu nüüdseks on kantud u 23 000 objekti;
- Eesti Keele Instituudi kohanimkartoteeki on jooksvalt korrastatud (mh Endel Varepi asustusloolist kogu), 2010. a lõpus muretseti sedelkartoteegi digiteerimiseks vajalik skanner.

3.4. Osaleda rahvusvahelises nimekorralduskoostöös, selgitada avalikkusele nimekorralduse eesmärgid ja ülesandeid, koostada nimekorralduskäsiraamat(uid):

- Eesti esindajad (Peeter Päll EKIs, Siseministeriumi juures tegutseva kohanimenõukogu sekretär jt) osalevad ÜRO kohanimeekspertide rühma (UNGEGN) tegevuses, nii töörühmades kui ka piirkondlikus Balti jaotises;
- nimekorralduse eesmärgid on aeg-ajalt tutvustatud ajakirjanduses (ülevaate annab mh “Eesti onomastika bibliograafia”, <http://www.eki.ee/nimeselts/bib/>);
- valminud on kohanimemääraja käsiraamatu esialgne tekst, ent selle avaldamine jääb ootama kohanimeseaduses tehtavaid muudatusi.

2. Eesti Kirjakeel. Eesti keele kaitse ja järelevalve

2.1. Olulisemad arengud 2009-2010

2.1.1. Keeleseadus ja teised keelekasutust reguleerivad õigusaktid

Eesti keele arendamise strateegia kolmanda seireperioodi (2009-2010) kõige tähtsamaks saavutuseks õigusliku reguleerimise vallas tuleb pidada uue keeleseaduse eelnõu väljatöötamist. Eesti keelenõukogu tegi 2007. aasta 15. aprillil haridus- ja teadusminister Tõnis Lukasele uue keeleseaduse väljatöötamise ettepaneku, sest 1995. aasta keeleseadus oli nii normitehniliselt kui ka sisuliselt vananenud. Sama aasta 22. augustil kohtus keelenõukogu president Ilvesega, kes samuti toetas uue keeleseaduse mõtet, soovitades eesti keele oskuse nõuded siduda töötaja kutsekvalifikatsiooniga.

2008. aasta sügisel loodi haridus- ja teadusministri käskkirjaga uue keeleseaduse väljatöötamise töörühm, kes analüüsis Eesti keeleolukorda, selgitas välja kehtiva regulatsiooni puudused ning selle alusel töötas välja uue eelnõu.

2009. aasta juulis-augustis oli eelnõu väljas osalusveebis osale.ee, enne valitsusele esitamist arutati eelnõu läbi paljude huvirühmadega, nagu meediaorganisatsioonide esindajad, Kaupmeeste Liit, Eesti Kaubandus-Tööstuskoda ja Eesti Pangaliit, oma arvamuse eelnõu kohta andsid ka ministriumid.

2010. aasta sügisel andis valitsus keeleseaduse eelnõu üle Riigikogule, seaduse esimene lugemine Riigikogu täiskogus oli 13. oktoobril.

Seoses Politseiameti ja Piirivalveameti ühendamisega muudeti Vabariigi Valitsuse 26.06.2008. a määrust nr 105 „Avalike teenistujate, töötajate ning füüsilisest isikust ettevõtjate eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded”. Seni B2-keeleoskuse nõudega piirivalvurid asendati tekstiga „politseiametnikud, kes on vanemspetsialisti või noorempetsialisti ametikohal piiripunktis, kordonis, piirivalvelaeval, valmidusüksuses või Lennusalgas“. Määruse muudatuse kohaselt ühtlustatakse seniste C1-tasemel nõudega politseiametnike ning endiste B2-tasemel piiriametnike keeleoskuse nõuded, kuna ka piiriametnike keeleoskus peab 1. septembrist 2015 vastama C1-tasemele.

Vabariigi Valitsuse 26. juuni 2008. a määruse nr 105 „Avalike teenistujate, töötajate ning füüsilisest isikust ettevõtjate eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded” muutmise määrusega nr 195, 30. detsembrist 2010 sätestati Justiitsministeeriumi ettepanekul C1-tasemel eesti keele oskuse nõue eranditult kõikidele vanglaametnikele. Nõutav keeleoskuse tase tuleb vanglaametnikel saavutada 1. veebruariks 2013.

Seni valitsuse määruses olnud varasemate keeletasemete kooskõlla viimine uute keeletasemetega viidi keeleseadusesse, vastav muudatus võeti Riigikogus vastu 18. detsembril 2008 ning see jõustus 26. jaanuaril 2009. Samuti lisati keeleseadusesse Euroopa Nõukogu keeleõppe raamdokumendi keeletasemete kirjeldused.

2010. aastal tehti kehtivas keeleseaduses ka mõned tehnilised muudatused seoses tasemeeksamite ja tasemetunnistuste andmekoguga ning euro kasutuselevõetuga.

2.1.2 Eesti keele arengukava 2011-2017

Vabariigi Valitsus kiitis Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Eesti keelenõukogu koostatud „Eesti keele arengukava 2011–2017” heaks 25.11.2010.

„Eesti keele arengukava 2011–2017” on keelevaldkonna strateegiline alusdokument, mis koos rakendusplaani, toetavate õiguslike ja korralduslike meetmete ning rahastamisega peab aitama tagada eesti keele kui riigikeele toimimise kõikides eluvaldkondades, eesti keele õpetamise,

uurimise, arendamise ja kaitse ning sellega eesti keele säilimise läbi aegade. Arengukava ellurakendamise tulemusena peab eesti keele seisund 2017. aastal olema niisugune, mis rahuldab kõiki Eesti riigi ja ühiskonna keelekasutusvajadusi, eesti keel peab olema arenguvõimeline ja tunnustatud Eesti elanike ühise suhtluskeelena.

Eesti keele arengukava põhieesmärk on anda aastateks 2011–2017 ühtne strateegiline alus ja ühtsed eesmärgid kõikide eesti keele valdkondade jätkusuutlikuks arendamiseks.

Arengukava on aluseks ja suunanäitajaks keelevaldkonna õigusliku baasi kujundamisel, tähtsamate tegevuste planeerimisel ning otsuste langetamisel.

Arengukava käsitleb eesti keelekorraldust (üld-, oskus- ja nimekorraldus), eesti keele uurimist ja keelekogusid, eesti keele keeletehnoloogilist tuge, haridust ja eesti keele õpet (eestikeelset üldharidust, eesti keelt muukeelses üldhariduses, kutseharidust, kõrgharidust), eesti keele erikujusid (piirkondlikud erikujud, väliseestlaste eesti keel, viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus), eesti keelt mitmekeelses maailmas, keeleseaduse täitmise järelevalvet ja keeleteavitust.

Koos arengukavaga kinnitas valitsus ka arengukava rakendusplaani, erinevalt Eesti keele arendamise strateegiast on arengukavale lisatud ka andmed keelevaldkonna erinevate tegevuste eeldatava rahastamise kohta.

Arengukava elluviimise eeldatav kogumaksumus 7 aasta jooksul on 959 633 000 krooni (61 331 727 eurot). Rakendusplaanis esitatakse arengukava elluviimise maksumus meetmete kaupa ja eraldi aastateks 2011, 2012, 2013, 2014.

Kirjeldatud on olulisemad ülesanded, nende põhitäitjad ning põhilised rahastamisallikad.

2.2. Ülevaade Keeleinspeksiooni järelevalvetegevusest 2009. ja 2010. aastal

2009. aastal koostati keeleseaduse täitmise järelevalve käigus kokku 2433 kontrollakti, neist 2248-s fikseeriti keeleseaduse nõuete rikkumine. Esmakontrolli korras koostati 1424 akti ja järelkontrollis 1009 akti.

Ettekirjutuse korduva täitmata jätmise eest kohaldati väärteomenetlust 331-l juhtumil: hoiatamismenetlusi 246 ja kiirmenetlusi 85. Sunniraha rakendati kahel korral kokku 11000 krooni ulatuses. Trahve ja sunniraha laekus 2009. aastal kokku 110357 krooni, sealhulgas eelmisel aastal määratud trahve 9017 krooni.

Peamised järelevalvevaldkonnad olid eesti keele oskuse kontroll ja avaliku teabe keelsusnõuetele ning ametliku keelekasutuse kirjakeele normile vastavuse kontroll.

Hariduse valdkonnas koostati 837 kontrollakti vene õppekeele koolide või lasteaedade pedagoogide eesti keele oskuse kohta. Esmakontrolli korras kontrolliti 372 pedagoogi eesti keele oskust ning 249-le töötajale tehti tasemeeksami sooritamise ettekirjutus, 20-le kategooriatunnistuse omanikule tehti ettekirjutus keeleoskust täiendada.

Järelkontrollis koostati 458 akti, millest 128 akti ettekirjutuse täitmise kohta (27,9%). 330 juhul pikendati ettekirjutuse täitmise tähtaega. Ettekirjutuse korduva täitmata jätmise eest alustati 221 pedagoogi suhtes väärteomenetlus ning 151-le pedagoogile määrati hoiatustrahv ning 70-le – kiirmenetluse korras rahatrahv; 50-le pedagoogile tehti suuline hoiatus.

Riigi- ja kohalike omavalitsuste ametnike ning hallatavate asutuste töötajate eesti keele oskust kontrolliti 468 korral, tuvastati 427 nõuetele mittevastava keeleoskusega ametnikku või töötajat.

Narva Linnavalitsuse ametites kontrolliti 33 ametniku keeleoskust, tuvastati 23 ebapiisava keeleoskuse juhtumit. Sotsiaalhoolekandeametites (lastekodud ja vanurite hooldekodud) koostati 104 akti, millest 92-s tuvastati töötaja nõuetele mittevastav keeleoskus, 90-le töötajale tehti tasemeeksami sooritamise ettekirjutus. Esmakordselt kontrolliti Ida-Virumaa raamatukogutöötajate eesti keele oskust. Kontrolliti 79 töötajat, tehti 62 tasemeeksami sooritamise ettekirjutust.

Riigi- ja kohaliku omavalitsuse töötajate keeleoskuse järelkontrollis koostati 155 kontrollakti, sh 65 akti ettekirjutuse täitmise kohta (41,9%). Väärteomenetlust kohaldati 54-l juhul, sh 49 hoiatamis- ja 5 kiirmenetlust.

2009. a oktoobris valmis koostöös Politseiametiga vahekokkuvõte Ida Politseiprefektuuri politseiametnike aastatel 2007–2008 toimunud eesti keele oskuse kontrolli tulemustest, millest selgub, et 229-st politseiametnikust on ettekirjutuse tähtajaks täitnud 35 inimest. 45 inimest on teenistusest vabastatud. 42 ametnikku on sooritanud nõutavast madalama taseme eksami ja 69-l ametnikul on eksam ebaõnnestunud. Politseiameti esitatud andmetest selgub, et Ida Politseiprefektuuris on hakatud politseiametnike keeleõppe edendamiseks tõsiselt tegelema: 222 politseiametnikku on käinud 2009. aastal keelekursustel ja 22 on osalenud keeleoskuse parandamise eesmärgil tööjõuvahetusprogrammis.

Tervishoiu valdkonnas koostati töötajate keeleoskuse kohta 337 akti ning rikkumine tuvastati 293-s aktis. Esmakontrolli korras kontrolliti 317 töötaja keeleoskust ning eksami sooritamise ettekirjutus tehti 273-le töötajale. Kõige rohkem kontrollakte koostati Narva haiglas (182, kusjuures ettekirjutus tehti 156-le töötajale, keeleoskuse täiendamise ettekirjutus tehti viiele töötajale, kellest neljal oli kategooriatunnistus ja ühel tasemetunnistus). Kontrolliti ka 41 Ida-Virumaa perearsti eesti keele oskust, tehti 32 ettekirjutust. Järelkontrollis koostati 97 kontrollakti ning ettekirjutus täideti 29-l juhul (29,8%). Väärteomenetlust kohaldati 46-l juhul, sh 45 hoiatamis- ja üks kiirmenetlus ning tehti üks suuline hoiatus.

Müügi- ja teenindustöötajate eesti keele oskust kontrolliti 140-l korral ning ebapiisava keeleoskuse kohta koostati 133 akti. Järelkontrollis koostati 77 akti, ettekirjutus täideti 50-l juhul (64,9%). Ühistransporditöötajate (trammi- ja trollijuhid, vedurijuhid ning taksojuhid) keeleoskust kontrolliti 363-l juhul, neist 282-l juhul tuvastati keeleseaduse rikkumine. Põhitähelepanu oli suunatud taksojuhtidele, nende keeleoskust kontrolliti 174-l korral, kusjuures tuvastati 144 ebapiisava eesti keele oskusega töötajat. Järelkontrollis koostati 64 akti, neist 52-l juhtumil tuvastati ettekirjutuse täitmine (81,5%). Väärteomenetlust kohaldati kaheksal juhul, sh kaks hoiatamis- ja kuus kiirmenetlust ning lisaks sellele tehti kaheksale töötajale suuline hoiatus.

2009. aastal kontrolliti ka 75 turvatöötaja eesti keele oskust, kusjuures 60-le neist tehti tasemeeksami sooritamise ettekirjutus.

Eesti keele kasutamise nõuete täitmist seadusega määratud valdkondades kontrolliti 397-l korral, seejuures avastati 379 rikkumist. Avaliku teabe ja reklaami vastavust kehtestatud nõuetele kontrolliti 159-l juhtumil, mis kõik kvalifitseeriti keeleseaduse rikkumisena. Eestikeelse tarbijateabe olemasolu ja märgistuse vastavust kehtestatud nõuetele kontrolliti 86-l korral, puudusi avastati 78-l korral.

Ametliku keelekasutuse vastavust kirjakeele normile kontrolliti 50-l juhtumil, rikkumise tuvastati 48-l korral. Eestikeelse asjaajamise ja tööalase teabe puudumise või tõkestamise juhtumeid menetleti 57-l korral, tuvastati 48 rikkumist.

Lisaks sellele pöördusid reklaamifirmad rohkem kui 50-l korral Keeleinspektsiooni poole järelepärimisega hinnangu saamiseks oma klientide esitatud reklaamikavandile, et enne selle teostamist veenduda reklaami vastavuses keeleseaduse nõuetele.

Eesti keele kasutamise nõuete täitmise järelkontrollis koostati 161 akti. Ettekirjutus oli määratud tähtpäevaks täidetud 108-l juhul (67%). Reklaami ja avaliku teabe valdkonnas tehti 24-l juhtumil koos ettekirjutusega sunniraha hoiatus kogusummas 189 000 krooni. Ettekirjutus-hoiatus täideti 15-l juhtumil, kahel juhtumil määrati sunniraha kokku 11000 krooni ulatuses, kolmel korral lõpetati menetlus poolte kokkuleppel ning neljal juhtumil järelevalvemenetlust jätkatakse.

Peale kontrollakti koostamise ja kirja teel tehtud ettekirjutuse saadeti keelekasutusnõuete rikkumise kohta 70-l juhtumil märgukiri või teabenõue, milles asjaosalisele selgitati keeleseaduse nõudeid, juhiti tähelepanu avastatud puudusele, paluti selle kohta selgitust või tehti ettepanek puuduse kõrvaldamiseks.

2009. aastal laekus posti teel ja veebilehe vahendusel 75 teabenõuet ja 210 kaebust, millest valdav osa puudutas avaliku teabe ja reklaami võõrkeelsust ning teenindus- ja müügitöötajate eesti keele oskust. Telefoni teel laekus ning võeti menetlusse 121 kaebust.

Telefoni teel vastati 2009. aastal keskmiselt 10-le suulisele teabenõudele päevas. Jätkuvalt tunti

huvi 1. juulil 2008 jõustunud uute keelenõuete, tasemetunnistuste ning kategooriatunnistuste kehtivuse vastu, samuti keeleeksami sooritamise ning korteriühistutes kehtivate keelekasutusnõuete vastu

Peadirektorile esitati 2009. a inspektori ettekirjutuse või ettekirjutus-hoiatuse peale 13 vaiet, milles taotleti ettekirjutuse tühistamist. Vaidlustatud ettekirjutustest neli oli suunatud töötajale nõutava keeleoskustaseme omandamiseks ning üheksa äriühingute vastutavatele isikutele avaliku teabe ja reklaami või veebilehe keeleseaduse nõuetega vastavusse viimiseks. Peadirektori otsusega jäeti 11-l korral inspektori ettekirjutus jõusse, kusjuures viie vaide puhul pikendati ettekirjutuse täitmise tähtaega, ühel korral rahuldati vaie täielikult (keeleoskustnõuet alandati) ning ühel korral rahuldati vaie osaliselt.

Ühel juhul esitas ettevõtja Keeleinspektsiooni peadirektori vaideotsuse peale kaebuse SOLVIT-ile (liikmesriikide vaheline koostöövõrgustik EL ühtse siseturu probleemide kohtuväliseks lahendamiseks), milles taotles Keeleinspektsiooni poolt ettevõttele tehtud eestikeelse tarbijateabe lisamise ettekirjutuse tühistamist. SOLVIT leidis, et Keeleinspektsiooni ettekirjutus on õiguspärane ning ettevõtja oli kohustatud ettekirjutuse täitma.

Kohtuvaidlusi Keeleinspektsioonil 2009. aastal ei olnud.

2010. aastal koostati keeleseaduse täitmise järelevalve käigus kokku 2359 kontrollakti, neist 2271-s fikseeriti keeleseaduse nõuete rikkumine. Esmakontrolli korras koostati 1628 akti ja järelkontrollis 731 akti. Kirja teel tehti 143 ettekirjutust.

Ettekirjutuse korduva täitmata jätmise eest kohaldati väärteomenetlust 225-l juhtumil: hoiatamismenetlusi 120 ja kiirmenetlusi 105. Ettekirjutusi koos sunniraha määramise hoiatusega tehti 30-l korral. Sunniraha rakendati kahel korral kokku 10000 krooni ulatuses. Trahve ja sunniraha määrati 2010. aastal kokku 131 030 krooni ulatuses, millest on laekunud 121580 krooni. Peamised järelevalvevaldkonnad olid eesti keele oskuse kontroll ja avaliku teabe keelsusnõuetele ning ametliku keelekasutuse kirjakeele normile vastavuse kontroll.

Hariduse valdkonnas koostati 1257 kontrollakti vene õppekeele koolide või lasteaedade pedagoogide eesti keele oskuse kohta, millest 1061 aktis tuvastati keeleseaduse rikkumine. Esmakontrolli korras kontrolliti 126 üldhariduskooli pedagoogi eesti keele oskust, kusjuures tuvastati 82 keeleseaduse rikkumise juhtumit (65,1%): 67-le neist tehti tasemeeksami sooritamise ettekirjutus, 15-le kategooriatunnistuse omanikule tehti ettekirjutus keeleoskust täiendada. Järelkontrolli korras kontrolliti 174 pedagoogi eesti keele oskust, mille käigus selgus, et 70 pedagoogi (40%) oli ettekirjutuse täitnud, 104 juhul pikendati ettekirjutuse täitmise tähtaega. Ettekirjutuse korduva täitmata jätmise eest alustati 36 pedagoogi suhtes väärteomenetlus ning neile määrati kiirmenetluse korras rahatrahv. 12 pedagoogile tehti suuline hoiatus. Ühel juhtumil tehti koolijuhile ettekirjutus-hoiatus nõuda õppealajuhatajalt C1-taseme eksami sooritamist või lõpetada temaga tööleping. Ettekirjutus täideti määratud tähtpäevaks.

Lasteaiatöötajate eesti keele oskust kontrolliti Narva ja Kohtla-Järve lasteaedades 974 juhul, seejuures tuvastati 787 ebapiisava keeleoskusega töötajat (84,5%), kellele tehti tasemeeksami sooritamise ettekirjutus. Ettekirjutuse täitmata jätmise eest alustati 54 töötaja suhtes väärteomenetlus, kusjuures 50-le töötajale määrati hoiatustrahv ja 4-le – kiirmenetluse korras rahatrahv.

Riigi- ja kohalike omavalitsuste ametnike ning hallatavate asutuste töötajate eesti keele oskust kontrolliti 391 korral, tuvastati 284 nõuetele mittevastava keeleoskusega ametnikku või töötajat. Esmakontrolli korras kontrolliti Politsei- ja Piirivalveameti Ida Prefektuuri 89 töötaja keeleoskust (tuvastati 38 nõuetele mittevastava keeleoskusega politseitöötajat) ning 21 Ida-Eesti Päästkeskuse töötajat (tuvastati 20 nõuetele mittevastava keeleoskusega töötajat). Vanglaametnike keeleoskust kontrolliti 18-l juhtumil, kusjuures kahel vanglaametnikul tuvastati ametikohal nõutavast madalam keeleoskus. Järelkontrollis kontrolliti 224 politsei- või päästametniku keeleoskust, millest selgus, et ettekirjutuse oli täitnud 55 ametnikku ehk 24,5% kontrollituist. Väärteomenetlus alustati 25

päästeametniku suhtes ja neile määrati hoiustrahv.

Väärteomenetlus alustati 59 politseiametniku suhtes, kusjuures 17-le ametnikule määrati hoiustrahv ning 42-le – rahatrahv kiirmenetluse korras.

Ühel juhtumil tehti vangla direktorile ettekirjutus-hoiatus nõuda vangla arstilt C1-taseme eksami sooritamist või vabastada ta teenistusest. Ettekirjutus täideti tähtpäevaks.

Sotsiaalhoolekandeametites (lastekodud, hooldekodu, tugikeskus) koostati 22 akti: 21 järelkontrolli ja 1 esmakontrolli korras. Kõigis nimetatud aktides fikseeriti keeleseaduse rikkumine ja 18 töötaja suhtes alustati värteomenetlus, 9-le töötajale määrati hoiustrahv ning 9-le – rahatrahv kiirmenetluse korras.

Esmakordselt kontrolliti Tallinna keskraamatukogu töötajate eesti keele oskust. Kontrolliti 16 töötajat, tehti 4 tasemeeksami sooritamise ettekirjutust.

Tervishoiu valdkonnas koostati töötajate keeleoskuse kohta 126 akti ning rikkumine tuvastati 121-s aktis. Esmakontrolli korras kontrolliti 84 tervishoiutöötaja eesti keele oskust (Narva, Sillamäe ja Narva-Jõesuu perearstikeskused) ja tuvastati 77 rikkumist, sh 38-st kontrollitud perearstist vastas vaid kahe perearsti eesti keele oskus nõutavale tasemele ning 40 pereõest oskas nõutaval tasemel eesti keelt kolm pereõde. Väärteomenetlust kohaldati 8-l juhul, sh 1 hoiatamis- ja 7 kiirmenetlust. Müügi- ja teenindustöötajate eesti keele oskust kontrolliti 288-l korral ning ebapiisav keeleoskus tuvastati 285 juhtumil. Järelkontrollis koostati 37 akti, ettekirjutus täideti 19-l juhul (51%). Viiel juhtumil on tööandjale tehtud ettekirjutus-hoiatus nõuda töötajailt eesti keele eksami sooritamist. Ettekirjutuste täitmise tähtpäev on 2011. aastal. Ühe ettekirjutus-hoiatuse peale on esitatud kaebus Tallinna halduskohtule.

Ühistransporditöötajate (trammi- ja trollijuhid, vedurijuhid ning taksojuhid) keeleoskust kontrolliti 210-l juhul, neist 169-l juhul tuvastati keeleseaduse rikkumine. Järelkontrollis koostati 102 akti, neist 66 -l juhtumil tuvastati ettekirjutuse täitmine (64%). Väärteomenetlust kohaldati kuuel juhul, sh kolm hoiatamis- ja kolm kiirmenetlust.

2010. aastal kontrolliti ka 64 turvatöötaja eesti keele oskust, kusjuures 62-le neist tehti tasemeeksami sooritamise ettekirjutus.

Eesti keele kasutamise nõuete täitmist seadusega määratud valdkondades kontrolliti 414-l korral, seejuures avastati 404 rikkumist. Avaliku teabe ja reklaami vastavust kehtestatud nõuetele kontrolliti 199-l juhtumil, mis kõik kvalifitseeriti keeleseaduse rikkumisena. Eestikeelse tarbijateabe olemasolu ja märgistuse vastavust kehtestatud nõuetele kontrolliti 180-l korral, puudusi avastati 175-l korral.

Kirjakeele normi rikkumisi ametlikus keelekasutuses tuvastati 11-l juhtumil. Eestikeelse asjaajamise ja tööalase teabe puudumise või tõkestamise juhtumeid menetleti 24-l korral, tuvastati 20 rikkumist.

Eesti keele kasutamise nõuete täitmise järelkontrollis koostati 181 akti. Ettekirjutus oli määratud tähtpäevaks täidetud 180-l juhul.

Reklaami ja avaliku teabe valdkonnas tehti 24-l juhtumil koos ettekirjutusega sunniraha hoiatus kogusummas 189 000 krooni. Ettekirjutus-hoiatus täideti 15-l juhtumil, kahel juhtumil määrati sunniraha kokku 10000 krooni ulatuses, ühel juhtumil lõpetati menetlus ettevõtte tegevuse lõpetamise tõttu ja kahel korral poolte kokkuleppel ning neljal juhtumil järelevalvemenetlust jätkatakse.

Reklaamifirmad pöördusid rohkem kui 30-l korral Keeleinspeksiooni poole järelepärimisega hinnangu saamiseks oma klientide esitatud reklaamikavandile, et enne selle teostamist veenduda reklaami vastavuses keeleseaduse nõuetele.

Peale kontrollakti koostamise ja kirja teel tehtud ettekirjutuse saadeti keelekasutusnõuete rikkumise kohta 117-l juhtumil märgukiri, milles asjaosalisele selgitati keeleseaduse nõudeid, juhiti tähelepanu avastatud puudusele, paluti selle kohta selgitust või tehti ettepanek puuduse kõrvaldamiseks.

2010. aastal laekus posti teel ja veebilehe vahendusel 65 teabenõuet ja 223 kaebust, millest valdav osa puudutas avaliku teabe ja reklaami võõrkeelsust ning teenindus- ja müügitöötajate eesti keele

oskust. 160-le kaebusele vastati kirja teel, ülejäänutele telefonitsi; mõni kaebus jäi vastamata ebatäpsete kontaktandmete tõttu. Telefoni teel laekus ning võeti menetlusse 75 kaebust. Mitmed eestikeelse töölase teabe puudumise kohta Keeleinspeksioonile esitatud kaebused on jäänud lahendamata ebapiisava regulatsiooni tõttu. Kehtivad õigusaktid ei pane ühelegi organisatsioonile otsest kohustust Eestis kehtivaid võõrkeelseid standardeid eesti keelde tõlkida ega võimalda Keeleinspeksioonil nõuda nende eesti keelde tõlkimist, kuigi paljudel juhtudel on tegemist olulise töölase teabega.

Praegu reguleerib standardite vastuvõtmist ja kasutamist „Toote nõuetele vastavuse seadus“, mille § 40 lg 5 kohaselt võetakse vastu ja tehakse kättesaadavaks vähemalt eesti keeles ainult algupärane Eesti standard. Teised standardid (ülevõetud rahvusvahelise või Euroopa standardiorganisatsiooni standard või ülevõetud teise riigi algupärane standard) ei pea olema eesti keeles, vaid vähemalt ühes sellise standardi väljatöötanud standardiorganisatsiooni ametlikus keeles. Keelekasutuse seisukohalt on oluline ka § 40 lg 6 esitatud säte, et ülevõetud standardi eri keeltes versioonid on samaväärsed. Kuna nimetatud seadus käsitleb ka standardi keelsusnõudeid, siis ei saa keeleseaduse alusel nõuda standardi tõlkimist eesti keelde.

Telefoni teel vastati 2010. aastal keskmiselt 10-le suulisele teabenõudele päevas. Kõige rohkem tunti huvi keeleoskusnõuete kehtestamise ning keeleoskustunnistuste kehtivuse ning eri aegadel kehtinud tunnistuste omavahelise vastavuse vastu, samuti keeleeksami sooritamise ning avaliku teabe keelsusnõuete vastu.

Peadirektorile esitati 2010. a inspektori ettekirjutuse või ettekirjutus-hoiatuse peale 7 vaiet, milles taotleti ettekirjutuse tühistamist. Kõik vaidlustatud ettekirjutused sisaldasid võõrkeelsele avalikule teabele eestikeelse teabe lisamise nõuet. Peadirektori otsusega jäeti viiel korral inspektori ettekirjutus jõusse, üht vaiet ei võetud menetlusse, kuna vaide esitaja oli ettekirjutuse täitnud ning üks vaie lükati tagasi selles esinevate oluliste puuduste tõttu.

Ühel juhul esitas ettevõtja Keeleinspeksiooni peadirektori vaideotsuse peale kaebuse Tallinna halduskohtule, millega taotles Keeleinspeksiooni ettekirjutuse tühistamist. Ettekirjutuses kohustati New Yorker Estonia OÜ-d lisama võõrkeelsele avalikule teabele *Dress for the moment* eestikeelne tõlge. Tallinna Halduskohus leidis, et vaidlusalune teave ei ole käsitatav tarbijateabena ega kuulu keeleseaduse § 16 kohaldamisalasse, ning rahuldus New Yorker Estonia OÜ kaebuse. Rohkem kohtuvaidlusi Keeleinspeksioonil 2010. aastal ei olnud.

Võrdlus eelmiste aastatega näitab menetletud väärteoasjade arvu vähenemist, kuid keskmine trahvisumma on võrreldes eelmiste aastatega mõnevõrra suurem: kui 2007. aastal oli üldine trahvisumma 349890 krooni, trahvijuhtumeid 564 ja keskmine trahvisumma 620 krooni, 2008. aastal oli üldine trahvisumma 222040 krooni (494 trahvijuhtumit) ning keskmine trahvisumma oli 449 krooni, ja 2009. aastal määrati trahve 90640 krooni ulatuses (331 trahvijuhtumit), keskmine trahvisumma 274 krooni, siis 2010. aastal oli trahvijuhtumeid 225, üldine trahvisumma 121030, keskmine trahvisumma 538 krooni. Trahvisumma suurenemine on seotud Ida-Viru kõrgemate politseiametnike keeleoskuse järelkontrolliga, kellest paljudele määrati varasemate ettekirjutuste korduva täitmata jätmise eest tavapärasest suurem trahv. Koostatud kontrollaktide arv ei ole eelmise aastaga võrreldes märkimisväärselt muutunud.

2.3. Keeleinspeksiooni rahastamine

2007. aastal oli riigieelarves Keeleinspeksiooni tegevuskuludeks ette nähtud 4 547 312 krooni, 2008. aasta 5 570 000 krooni.

2009. ja 2010. aastal vähendati Keeleinspeksiooni tegevuskulusid seoses avaliku sektori kärbetega märkimisväärselt. 2009. aastal oli inspeksiooni eelarve 4 413 649 krooni (võrreldes 2008. aastaga 79,2%), 2010. aastal veelgi väiksem - 4 076 425 krooni (võrreldes 2009. aastaga 92,3%, võrreldes 2008. aastaga 73,2%).

2.4. Kokkuvõte

2009. – 2010. aastal keelealastes õigusaktides olulisi muudatusi ei tehtud, kuid uue keeleseaduse eelnõu väljatöötamisega pandi alus Eesti keele arendamise strateegias ning hilisemates seiretes tehtud ettepanekute seadustamiseks.

Väga oluliseks tuleb pidada ka „Eesti keele arengukava 2011-2017“ koostamist ning selle vastu võtmist valitsuses. Suurema kindlustunde selles kirja pandud põhimõtete elluviimiseks annab arengukavale lisatud rakendusplaan koos valdkondade eeldatava maksumusega.

Keeleseaduse täitmise järelevalvet tehti võrreldes eelmiste perioodidega samas mahus, kuigi Keeleinspeksiooni eelarve kahanes aastail 2009-2010 märkimisväärselt.

Asjaolu, et inspeksiooni ettekirjutuste peale on esitatud väga vähe vaideid, kinnitab seda, et keelejärelevalves ei ole rikutud isikute põhiõigusi.

Järelevalve keeleseaduse ja teiste keelekasutust reguleerivate õigusaktide üle on olnud pidev ja järjekindel, kuid arvestades valdkonna poliitilist tundlikkust ning rahvusvaheliste organisatsioonide (OSCE, Amnesty International) pidevat tähelepanu, mõnevõrra leebem, kui seadused võimaldaksid. Mitmed eestikeelse tööalase teabe puudumise kohta Keeleinspeksioonile esitatud kaebused on jäänud lahendamata ebapiisava regulatsiooni tõttu. Kehtivad õigusaktid ei pane ühelegi organisatsioonile otsest kohustust Eestis kehtivaid võõrkeelseid standardeid eesti keelde tõlkida ega võimalda Keeleinspeksioonil nõuda nende eesti keelde tõlkimist, kuigi paljudel juhtudel on tegemist olulise tööalase teabega.

2009. aastal määrati hoiatus- või rahatrahv 14,7% tuvastatud keeleseaduse rikkumistest, 2010. aastal 9,9% rikkumisjuhtudest, ülejäänud juhtudel piirduti ettekirjutusega, puuduliku eesti keele oskuse puhul anti isikule aega oma eesti keele oskuse parandamiseks ning eksami sooritamiseks. Viimaste aastate kohtuvaidlused on toimunud seoses avaliku teabe eestikeelsuse nõude või kirjakeele normi järgimise ettekirjutustega.

Hoiatuste osakaal väärteomenetluses oli 2009. aastal umbes 75%, 2010. aastal 50%.

Hoiatamismenetluse kohaldamist ei käsitata väärteomenetluse seadustiku kohaselt karistusena ning seda ei kanta karistusregistrisse.

Karistused keeleseaduse nõuete rikkumiste eest on mõõdukad, olles keskmiselt (2009. aastal 274 krooni ja 2010. aastal 538 krooni) seaduses sätestatud maksimaalsest lubatud trahvisummast (12000 krooni) väiksemad 20-40 korda.

Tehtud järelevalvetoimingute, avastatud rikkumiste, kohaldatud väärteomenetluste (sh hoiatamis- ja kiirmenetluste) ning rakendatud sanktsioonide suhet Eesti keele arendamise strateegia perioodil 2004-2010 näitab järgmine tabel.

Keeleseaduse täitmise järelevalve 2004-2010

Aasta	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kontrollitoiminguid	2379	2607	3293	3115	2562	2433	2359
Avastatud rikkumisi	1989	2373	2775	3029	2402	2248	2271
Rikkumiste osakaal %	84	91	84	97	93	92	96
Väärteomenetlusi	407	194	227	564	494	331	225
Neist hoiatusi	339	124	172	335	307	246	112
Neist kiirmenetlusi	68	70	55	229	187	85	113
Väärteomenetluste osakaal rikkumistest %	20	8,2	8,2	18,6	20,5	14,7	9,9

Karistuste (kiirmenetluste) osakaal rikkumistest %	3,4	2,9	2	7,6	7,8	3,8	5
Trahvisumma kokku (kr)	140940	70000	125000	349890	222040	90640	121030
Keskmine trahvisumma isiku kohta (kr/EUR)	346/ 22,1	360/ 23,0	550/ 35,1	620/ 39,6	449/ 28,7	274/ 17,5	538/ 34,4

Keelejärelevalve eesmärk ei ole seega karistuslik, vaid pigem on see suunav ning hoiatav.

Täidetud

- koostatud ning Vabariigi Valitsuses heaks kiidetud „Eesti keele arengukava 2011–2017“;
- keelehooldekeskuse ning teiste keelevaldkonnaga tegelevate institutsioonide koostöös on jätkatud jõupingutusi ajakirjanduskeele kvaliteedi parandamiseks, alustatud on tööd keelekasutuse hea tava kujundamiseks.

Täitmisel

- Riigikogule esitati uue keeleseaduse eelnõu, milles on olulisel määral arvestatud Eesti keelenõukogu ja EKASi seires tehtud ettepanekutega. Eelnõus sätestatakse ametliku ja avaliku keelekasutuse mõiste ja ulatus ning kirjakeele normi rakendamise kord, riigi- ja KOV ametnike kohustus esineda eestikeelses meedias eesti keeles, poliitreklaami eestikeelsuse nõue; täpsustatud on teabekeele ning veebilehtede keelevaliku alaseid sätteid ning esitatud kaubamärgi sõnalise osa eestikeelse tõlke nõue ja ettevõtte liiginimetuse eestikeelsuse nõue, samuti riigi toetus eestikeelse tarbe- ja õppeotstarbelise tarkvara kasutamisele;
- eelnõus on sätestatud võimalus kasutada murdekeele põlisel kasutusosalal murdekeelt ametlikus keelekasutuses eesti kirjakeele kõrval;
- eelnõus on sätestatud, et eesti keele tasemeeksami ei pea sooritama isik, kes on sooritanud kutseeksami eesti keeles ning töötab kutsetunnistusel märgitud kutsealal;
- Keeleinspektsiooni järelevalvetegevusega on osaliselt tagatud olulist tarbijateavet sisaldavate kaubamärkide ning võõrkeelsete ettevõtte liiginimetuste tõlkimine eesti keelde.

Täitmata

- sätestamata on kirjakeele normi valdamise kohustus kõikidele avalikele teenistujatele ja haldusaktidega töötajatele;
- sätestamata on ajakirjanduskeele kirjakeele normile vastavuse nõue, kuid uue keeleseaduse eelnõus on sätestatud nõue, et ajakirjanduskeel peab järgima keelekasutuse head tava, mis osaliselt täidab seatud eesmärgi;
- asjaomastes seadustes on sätestamata kohalike omavalitsuste tippametnike (nt volikogu esimees) keeleoskusnõuded;
- Eestis tööloa saamine on sidumata kohustusliku eesti keele õppe läbimisega;
- võõrkeelte kasutamist äriühingute nimedes ei ole piiratud.

Takistused

- keeletemaatika liigne politiseeritus;
- majanduslike ja keelekaitse alaste põhimõtete kohatine vastandlikkus;
- eesti keele mainekujunduslike tegevuste vähesus.

Ettepanekud

- jälgida ja analüüsida muu emakeelega isikute eestikeelseid kutseeksameid ning eksamisooritajate tööalast keelelist toimetulekut, et paremini tagada kutseeksami sooritaja tööks vajalik eesti keele oskus;
- nagu see on tavaks paljudes Euroopa riikides, siduda Eestis tööloa saamine kohustusliku riigikeele õppe läbimisega või keelekursustel osalemisega;
- täiendada standardi keelsust puudutavaid õigusakte, et tagada enam kasutust leidvate standardite eestikeelsus;
- uurida ja analüüsida ärinimesid ning vajadusel kaaluda eraldi seaduse väljatöötamise algatamist ärinimede keelekasutuse reguleerimiseks;
- elavdada eesti keele mainekujunduse alaseid tegevusi, soodustada keelekasutuse hea tava kujundamist ning rakendamist.

3. Eesti kirjakeel. Eesti keele mainekujundus

Eesmärk: luua eesti keele mainekujunduse süsteem ja arendada välja teaduslikult põhjendatud mainekujundustegevus.

Strateegia perioodi 2004–2010 lühiiseloostus

Ühiskondlike hoiakute poolest võib EKASi aastad 2004–2010 jagada kaheks ajaliselt võrdseks perioodiks: pronkssõduri kriisile eelnev ja sellele järgnev periood. Esimese perioodi alguses olid ühiskondlikud hoiakud tuntavalt kosmopoliitsed, rahvuslikud väärtused olid tagaplaanil, inimeste enesemääratluses domineerisid elukutse või elustiiliga seotud identiteedid etnilise identiteedi ees. Perioodi jooksul toimus aeglane, kuid pidev rahvuslike väärtuste tähtsustumine poliitilises diskursuses, mis ehk kõige selgemalt kajastus suuremate erakondade nihkumises rahvuslik-konservatiivse ideoloogia suunas. Tavainimeste hoiakutes olid muutused väiksemad. Pronkssõduri kriisile järgnes kiire etniline mobilisatsioon ühes rahvuslike ning konservatiivsete väärtuste märgatava esiletõusuga ka rohujuure tasandil. Sellega tugevnes veelgi eelneval perioodil alanud eesti keele kui eesti identiteedi keskse osa sümboolne väärtustamine poliitilistes ja kultuuriringkondades: võeti kriitilisem hoiak kirjakeele normist kõrvale kaldumiste suhtes, samuti hakati avalikult tähtsustama kõrghariduse rolli eesti keele püsimises.

Ülevaade mainekujundusalasest tegevusest

Seega võib öelda, et EKASi elluviimise aastatel toimus vähemalt mainekujunduse valdkonnas hulgaliselt sündmusi ja ettevõtmisi, mille tagajärg või eesmärk oli eesti keele ja identiteedi väärtustamine. Suur enamus, iseäranis võimsamad neist üritustest (nagu laulupeod) ei ole olnud EKASis määratletud kui eesti keele mainekujundusalased tegevused. Samuti on paljud eesti keele mainet positiivselt kujundavad ettevõtmised nagu näiteks emakeelepäeva tähistamine selle mitmesugustes vormides koolides ja ühiskonnas või sõnaus, toimunud inimeste omaalgatuse korras, ilma et EKASil oleks nende toimumisele otsene algatav või innustav mõju. Seetõttu pole võimalik anda ülevaadet kõigist sündmustest, ettevõtmistest, kirjutistest ja avalikest esinemistest, mis eesti keele mainet on kujundanud. Samas on loomulikult ka EKAS panustanud eesti keele mainekujundusse kavandatud viisil, mitmed olulised eesmärgid on täidetud, mitmed on täitmisel, kuigi mõningad on jäänud ka täitmata.

Täidetud:

- loodud on riiklik programm „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013”;
- tehtud on selgitustööd hea eesti keele kasutamiseks, tutvustatud keeleküsimumisi ning -sündmusi meedias: Sirbi lisana ilmub Keele Infoleht, ajakirjanduses on ilmunud arvukalt artikleid keelepoliitika ja keelekasutuse kohta;
- korraldatud on mitmesuguseid eesti keele mainet edendavaid üritusi: konverentse, kampaaniaid, tähtpäevade tähistamisi; alates 2004. aastast antakse välja riiklikku F. J. Wiedemanni keeleauhinda (asutatud ühiskondlikuna 1988. aastal) ja alates 2007. aastast aasta keeleteo auhinda; 2011. aastal hakatakse välja andma auhinda parimale eestikeelsele kõrgkooliõpikule;
- toetatud on eestikeelse veebikeskkonna arengut ja parandatud eestikeelse veebikeskkonna mainet: paljud sõnaraamatud on muudetud tasuta kättesaadavaks veebis, loodud on portaal www.lastekas.ee, eestikeelse tarbetarkvara kasutamine riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes on laienenud, ent kaugel soovitatavast tasemest.

Täitmisel:

- koostatakse ja levitatakse eesti keelt populariseerivaid laiale kasutajaskonnale mõeldud tekstikorpuse ja andmebaase, tele- ja videofilme, digi- ja laserketastel teabematerjale jms;
- korraldatakse eesti keele mainet parandavaid üritusi võimalikult paljudel elualadel;

- toetatakse õppurite keelehoiuorganisatsiooni loomist ja tegevust (organisatsioon on loodud, kuid väheaktiivne);
- toetatakse eestikeelse veebikeskkonna arengut ja parandatakse eestikeelse veebikeskkonna mainet.

Suur osa strateegias kavandatud mainekujundusalaseid tegevusi on oma olemuselt pidevad, ilma konkreetse lõpptähtajata.

Täitmata:

- ei ole välja töötatud üldhariduskooli identiteedikasvatuse kontseptsiooni ega korraldatud emakeeleõpetajatele keelealase mainekujunduse täiendusõpet. Keelestrateegias planeeritud riikliku programmi „Eesti identiteet 2005–2009” keskseks osaks planeeriti keelelise identiteedi kasvatuse kontseptsiooni väljatöötamine ja rakendamine koolis. Paraku jäi algatatud programmi „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013” üsna vähe keelelise identiteediga seotud tegevusi.

Saavutatud tulemused

Kuigi EKAS mainib keele mainekujundusalaste eesmärkidena mainekujundusalase süsteemi loomist ja vastavat tegevust, võib neid tegevusi edukaks pidada vaid siis, kui õnnestub parandada eesti keele mainet ka tegelikkuses, st muutuvad inimeste keelehoiakud. Mõningad positiivsed nihked eesti keele maines vaadeldud perioodil kahtlemata toimusid, eriti haritlaskonna ja arvamusiidrite hulgas. Need muutused väljendusid eeskätt tihenened avalikes arvamusalaldustes korrektse keelekasutuse vajalikkusest meedias ja avalikus ruumis; need seisukohad leidsid kajastamist ka uues keeleseaduses. Samuti võib märgata eesti keele maine tõusu selles, et perioodi lõpul hakati tõsisemalt väärtustama eesti keelt kõrghariduse keelena. Perioodi algul ei olnud harvad tippteadlaste ja rektorite mõtteavaldused, milles peeti vajalikuks ingliskeelse kõrghariduse laiendamist, ilma eesti keele kasutuse ahenemisele tähelepanu pööramata. Perioodi lõpul on üldiselt aktsepteeritud seisukoht, et eesti keele positsiooni kõrghariduses tuleb kaitsta ja ingliskeelse hariduse laienemist lubada ettevaatlikult.

Muutused haritlaskonna hoiakutes on vaieldamatult positiivne areng, millesse kindlasti on panustanud niihästi EKAS kui ka selle elluviimisega seotud keeleteadlaste ja ühiskonnategelaste ring. Samas on oluline saada ülevaade ka keelehoiakutest ühiskonnas laiemalt. Kas haritlaskonna muret jagab ka rahvas või on eesti keele maine nende hulgas madalam?

Keelehoiakute monitooring ühiskonnas laiemalt nõuaks esindusliku valimi põhjal teostatud mahukaid uuringuid. Seda ei ole seni tehtud. Küll aga on uuritud eesti koolinoorte keelehoiakuid: vahetult enne EKASi rakendumist 2003. aastal ning vahetult pärast EKASi tegevuste lõppu 2011. aastal. Kindlasti on koolinoorte keelehoiakud indikaatoriks eesti keele mainele ka laiemalt, kuigi neist ei saa teha otseseid üldistusi ühiskonnale tervikuna

Muutused koolinoorte keelehoiakutes 2003-2011

2003. aastal viisid Martin Ehala ja Katrin Niglas läbi esindusliku uuringu kooliõpilaste seas, mille eesmärk oli saada ülevaade hoiakutest, mis võiksid mõjutada noorte keele eelistusi olukordades ja keskkondades, kus on võimalik valida eesti ja inglise keele vahel, näiteks veebisuhtluses, meelelahutustarbides, koolis ja ülikoolis, tööelus ning segaperekonnas (vt Ehala ja Niglas 2004). Valimisse arvatud 1887 õpilase vastustest ilmnes, et noored küll väärtustavad oma emakeelt identiteedi osana, kuid on samas üsna skeptilised eesti keele kui vahendi tulevikuperspektiivide suhtes (Ehala, Niglas 2004: 2139). Seega võib öelda, et eesti keelel oli 2003. aastal õpilaste silmis üsna tugev integratiivne väärtus, sama ei saa aga öelda selle instrumentaalse väärtuse kohta. Uuringust möödunud kaheksa aasta jooksul on maailmas ja Eestis aset leidnud mitmed olulised muutused. Liitumine Euroopa Liiduga on teinud vaba liikumise Euroopas iseenesestmõistetavuseks: õppimine ja töötamine välismaal pole hüpoteetiline võimalus, vaid tõsiseltvõetav alternatiiv

kohalikele võimalustele. Füüsilise liikumisvabaduse suurenemisest ehk olulisemgi on aga interneti lai levik, mis on muutnud ingliskeelse info- ja suhtlusruumi ka kõige kaugema maanurga noorte igapäevaelu osaks. Teisest küljest on peaaegu kõikjal Euroopas pilvitu multikulturalism asendunud tunduvalt kriitilisema suhtumisega etnilistesse ja kultuurilistesse vähemustesse, kasvanud on rahvuslikud meeleolud. Sama võib täheldada ka Eestis. Ning lõpuks ei maksa unustada ka EKASi raames tehtud keele mainekujundusalast tegevust, millel samuti on olnud mõju keelehoiakute kujunemisele.

Saamaks teada, millist mõju on avaldanud ülalnimetatud tegurid hoiakutele eesti keele suhtes, Viisid Anni Tammemägi ja Martin Ehala sama meetodika alusel 2011. aasta algul läbi uue uuringu (Tammemägi ja Ehala 2012). Kokku osales 732 koolinoort üle Eesti. Ankeete oli võimalik täita nii elektrooniliselt kui paberandjal. Interneti vahendusel täitis küsitlust 228 õpilast, paberil 504. Küsitluse täitmise viis tulemusi ei mõjutanud. Uuringuküsimused jagunesid nelja temaatilisse plokki: 1) inglise keele kasutusintensiivsus; 2) valmisolek eestikeelse keelekeskkonna säilitamiseks; 3) valmisolek eestikeelse hariduskeskkonna säilitamiseks; 4) valmisolek mitte-eestlaste keeleliseks lõimimiseks.

Inglise keele kasutusintensiivsus igapäevaelus

2011. aastal läbi viidud uuring näitas, et inglise keelt kasutatakse sageli ning võrdlus varasema uuringuga lubab väita, et selle kasutusaktiivsus on tõusuteel. Nende hulk kes kasutavad inglise keelt harva või mitte kunagi, moodustasid kaheksa aastat tagasi oma põlvkonnast enamuse (54%). Praeguses 16-18 aastaste põlvkonnas on nende hulk 11 protsendipunkti madalam ja nad on muutunud vähemuseks (43%). Umbes sama palju on suurenenud nende hulk, kes oleks valmis loobuma eesti keelest mõnes kitsas nišis, kui see muudaks tarbimise odavamaks. Nad moodustavad 63% vastanutest, mis on rohkem, kui neid, kes kasutavad inglise keelt mõnikord või sagedamini. See viitab et ka osa inglise keelt praegu harva kasutavatest noortest näevad perspektiivis end inglise keelt rohkem kasutamas.

Tulemused viitavad ka sellele, et inglise keele episoodiline eelistamine olmes ei ole vastanute jaoks seotud identiteediga, vaid on tingitud peaaesjalikult keeleoskusest, seos nende kahe näitaja vahel on keskmise tugevusega ($r = 0,44$). Mõnevõrra madalamad seosed inglise keele kasutusintensiivsuse ja inglise keele eelistamisega töökeskkonnas, hariduskeelena ja segaperekonnas näitavad, et inglise keele eelistamist nendes valdkondades ei mõjuta enam nii otseselt keeleoskus kui mingid muud tegurid. Tõenäoliselt on siin oluline kaal eesti identiteedi väärtustamisel. Niisiis võib järeldada, et perioodi jooksul on inglise keele kasutus intensiivistunud ning kasvanud valmisolek seda eelistada eesti keelele olukordades, kuus keelevalikut ei ole seotud identiteediga.

Suhtumine inglise keelde hariduse ja perekonnas

Oluline on ka fakt, et identiteedi säilitamisele olulistest keelekasutusvaldkondades ei ole kordusuuringu andmete põhjal märgata inglise keele eelistamise kasvu nagu olmeolukordades. Samas on ingliskeelse haridusevõimaluste pooldajaid endiselt rõhuv enamuse – 75%. Positiivse nihkena on mõnevõrra (8 protsendipunkti) vähenenud nende hulk, kes peavad ingliskeelse hariduse kättesaadavust kindlasti vajalikuks. Hea märk on ka see, et isikliku elu valikutes on inglise hariduskeele eelistajaid oluliselt vähem (41%) ja toimunud on isegi väike, 3 protsendipunktiline langus, kuid see võib olla ka ebaoluline kõikumine, mitte samasuunalise arengu näitaja. Jätakuvalt on eesti keel kõrgelt väärtustatud segaperekonnas, juhul kui tulevane abikaasa ei ole eestlane – oluliseks peab eesti keelt perekonnas endiselt üle 80% vastanuist, samas on kaheksa protsendipunkti vähenenud nende hulk, kes kindlasti nii arvavad. Võib-olla on siin tegemist ohtliku suundumusega, aga võib-olla on see põlvkond oma hoiakutes lihtsalt vähem kategooriline. Samas näitab ingliskeelse hariduskeele tähtsustamise ja segaperekonnas eesti keele eelistamise kõrge korrelatsioon (-0,33), et ühiskonnas väljakujunenud väärtusi kajastavate hoiakute ja isiklike valikueelistusi väljendavate hoiakute vahel on arvestatav seos, ja kuigi isikliku valikut

puudutavates küsimustes ollakse ülekaalukalt eestimeelsed, väljendatakse üldisemas plaanis selgelt toetust inglise keele kasutusvõimaluste püsimisele. Inglisekeelse suhtluse, haridus- ja tööelu jätkuv ja laienev normiks pidamine võib hakata vähehaaval, kuid kindlalt mõjutama isiklike valikuid ka nendes keelevaldkondades, mis on otseselt seotud identiteedi kujunemise ja edasikandmisega. Hoiatava määrgina tuleks mainida ka asjaolu, et segaperekonnas eesti keelest loobumine oli keskmise tugevusega seoses õppimisega eliitkoolis ja vastaja vanemate jõukusega, selliseid noori oli valimis 18%.

Valmisolek lõiminguks

Rääkides eesti keele jätkusuutlikkusest, ei tuleb vaadelda ka seda, millist mõju sellele avaldavad hoiakud Eesti venelaste suhtes. Võrreldes 2003. aastaga on kasvanud nende hulk, kes on valmis pidama kohalikke vene elanikkonda eesti ühiskonna osaks ja peab oluliseks eesti ja vene kogukonna jätkuvat lõimumist: 2011. aastal toetas seda 76% vastanuist, 2003. aastal 71%. Samas on kahanenud nende hulk, kes sooviks ise kindlasti luua tihedamaid kontakte mitte-eestlastega: 2003. aastal oli neid 55% vastanuist, kordusuuringus 41%. See näitab, et venelasi aktsepteeritakse Eesti elanikena, osana Eesti riigist, kuid on muutunud ettevaatlikumaks isiklike kontaktide loomisel. Samas võiks avatus lähikontaktide loomisele vene kodukeelega noortega ühendatuna eesti keele väärtustamisele segaperekonnas anda vägagi tugeva lõimingu efekti, kui ühiskond laiemalt oleks sellise arengutsenaariumi suhtes positiivselt meelestatud.

Uuringutulemuste kokkuvõte

Seega võib koolinoorte keelehoiakute dünaamika kohta teha kaks olulist järeldust – inglise keele kasutusintensiivsus on jätkuvalt kasvanud ning uus põlvkond peab seda eesti keele kõrval loomulikuks valikuks. Neutraalsetes, identiteediga vähe seotud kasutusolukordades ollakse valmis kasutama just seda keelt, mis hetkel kasulik tundub. Inglise keele tähtsuse tajumisest annab tunnistust fakt, et seda väärtustatakse hariduskeelena ja valdava töökeelena tulevikus. Teisisõnu, eesti koolinoorte instrumentaalsed keelehoiakud on jätkuvalt orienteeritud inglise keelele, samas kui eesti keele väljavaateid ei peeta heaks. Sellegi poolest väärtustatakse eesti keelt identiteedi kandjana perekonnas ja lapse haridustee valikul väga valdavalt. Nendes valdkondades ei ole kaheksa aasta jooksul praktiliselt mingeid nihkeid toimunud. See tulemus on eesti keele jätkusuutlikkuse seisukohalt loomulikult positiivne, kuid arvestada tuleb, et instrumentaalsete hoiakute ja integratiivsete hoiakute vahel ilmnes keskmise tugevusega seos. See tähendab, et kui inglise keele eelistamine neutraalsetes suhtlusolukordades instrumentaalsetel põhjustel jääb kasvama, siis toob see üsna kindlasti endaga kaasa ka hoiakute halvenemise eesti keele kui identiteedikandja suhtes.

Järeldused eesti keele mainekujundusele

Uuringuga saadud tulemused tõstatavad küsimuse, kas on võimalik midagi teha keelehoiakute muutmiseks. Kindlasti on võimalik koolides teha intensiivsemat patriotlikku kasvatustööd, kuid on vähetõenäoline, et haridussüsteem suudab ümber kujundada elus iga hinna eest läbilöömisele orienteeritud perekondadest pärit noorte väärtussüsteemi. Pealegi on Eestis olemas juba üsna toimiv laulu ja tantsupidude traditsioonil põhinev identiteedikasvatussüsteem, millele oleme ilmselt tänu võlgu selle eest, et vaatamata inglise keele kasutusintensiivsuse kasvule ei ole toimunud märgatavat keelehoiakute eesti keele kui eesti identiteedi keskse tunnuse suhtes.

Samas on võimalik, et identiteedikasvatuse edasine intensiivistamine võib tekitada üleküllastuse, mis annaks soovitud vastupidise efekti. See eit tähenda muidugi, et ei tuleks keelehoiakute kujundamisega tegeleda, kuid tegevuse fookus peaks olema suunatud pigem sellele, et luua olukord, kus olmeolukordades ei oleks põhjust eelistada inglise keelt eesti keelele ka episoodiliselt. Sest pole kahtlust, et kui inimestel on millegi tõttu kasulik kasutada inglise keelt eesti keele asemel, ja ta inglise keelt piisavalt oskab, siis ta seda ka kasutab. Iga selline olukord muudab inglise keele kasutust loomulikumaks ja eesti keele kasutust vähem loomulikuks, mille tulemusel hakkavad

muutuma ka hoiakud eesti keele kui eesti identiteedi kandja suhtes. Eliitkoolide õpilaste leigus eesti identiteedi suhtes võib osalt olla tingitud ka inglise keele suurest osakaalust neis koolides. Seetõttu oleks keele jätkusuutlikkuse tagamiseks oluline tagada eesti keele loomulik kasutus neutraalsetes igapäevaolukordades, mis on eelduseks selle väärtustamisele identiteedimarkerina. Identiteedikasvatuses tuleks hoiduda liigsest rahvuskesksusest ja soodustada kontakte kohalike vene taustaga noortega, mis pikas perspektiivis võiks viia Eesti kahe suurema rahvusrühma tihedama lõimingu.

Üldhinnang EKASi täitmisele

Planeeritud mainekujundusalased tegevused on viidud ellu, kasvanud on eesti keele kui identiteedi markeri väärtustamine, kuid hoiakud eesti keele kui tõhusa ja tänapäevase kommunikatsioonivahendi suhtes on mõnevõrra halvenenud.

Ettepanekud:

- suurendada keele mainekujundusalast tegevust riiklikus programmis „Eesti ühiskonna väärtusarendus”;
- hakata eesti keele sümboolse väärtustamise kõrval pöörama tähelepanu selliste tingimuste loomiseks, mis aitavad muuta keelekasutust;
- luua olukord, kus eesti või inglise keele vahel valiku tegemisel oleks loodud eelis eesti keelele, näiteks makstaks eestikeelsetel õppekavadel õppijatele stipendiumi, laiatarbe tarkvara eestikeelsed versioonid oleksid odavamad kui ingliskeelsed.

4. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Eestikeelne üldharidus

Sissejuhatus

Haridus ja keeleõpe on “Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)” üks võtmevaldkondi. Valdkonnasiseselt on seejuures eriti tähtis nii eesti keele kui eesti keeles õpetamine eesti õppekeele üldhariduskoolis, sest seal luuakse koolieelsel perioodil saavutatule toetudes teaduslikult ja meetoodiliselt põhjendatud suhtumine eesti keelesse ning arendatakse välja eesti kirjakeele kasutamise oskus.

Strateegilise eesmärgi – “tagada põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajate hea eesti keele oskus ja positiivne hoiak eesti keele suhtes” – saavutamiseks annab EKAS 4 kolme valdkonda – eesti keele kui aine õpetamine, kõigi ainete õpetajate eesti keele kasutusoskuse parandamine, uusimmigrantide keelelise lõimumise tagamine – puudutatavat ülesannet. Kuna eesti keele õpetamisele suunatud ülesanne “tõhustada eesti keele õpetamist, et tagada eesti keele kõigi osaoskuste omandamine” on strateegias formuleeritud äärmiselt üldsõnaliselt, korraldati 2004. aasta sügisel Margusel eesti keele õpetajate konverents vajaliku tegevuse konkretiseerimiseks. Konverentsi tulemusena töötati kogu riigi õpetajate koostöös HTMi juhtimisel välja dokument “Õpetajate ettepanekud eesti keele õppe tõhustamiseks”, mis esitati haridusministrile. Dokumendis esitatud ettepanekutest on HTM (ja eelkõige selle keeleosakond) püüdnud eesti keele õpetamist arendades lähtuda. 2006. aastal läbi viidud EKASe elluviimise seire tulemusena selgitati eesti keele olukord Eesti üldharidussüsteemis ja tehti mitmeid ettepanekuid, mis on olnud ka 2007. ja 2008. ning 2009. ja 2010. a toimunud tegevust suunavaks.

Järgnev analüüs käsitleb seisundikirjeldust esitades, EKASes ja selle seires ning dokumendis “Õpetajate ettepanekud eesti keele õppe tõhustamiseks” püstitatud ülesannete täidetust/täitmatust fikseerides ja ettepanekuid tehes kolme valdkonda: eesti keele kui õppeaine õpetamist, aineõpetajate eesti keele oskuse parandamist ja uusimmigrantide keelelist lõimimist, pöörates peatähelepanu esimesele valdkonnale.

4.0. Eesti keele õpetamine

Analüüsitakse järgmisi osavaldkondi: 1. Õppekava. 2. Õppevahendid. 3. Õpetajad ja nende ettevalmistus. 4. Eesti keele oskuse kontrollimine ja oskuse tase. 5. Õpilased. 6. Eesti keele õpetuse õpetööväliseid aspekte.

4.1. Õppekava

Eesti keele õpetamine toimus „Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava“ (vastu võetud Vabariigi Valitsuse 25.01.2002.a määrusega nr 56, täiendatud VV 16.03.2006. a määrusega nr 78) alusel. Eesti keele nädalatundide arv oli järgmine: I kooliastmes – 19, II kooliastmes – 15, III kooliastmes – 12; gümnaasiumis 6 kursust (a 35 tundi). Põhikoolis hõlmas eesti keele õpetus õigekeelsusõpetust, tekstiõpetust ja kirjandusõpetust, mis olid suunatud suulise ja kirjaliku kõne arendamisele (kuulamine, kõnelemine, lugemine, kirjutamine). Gümnaasiumi 6 kohustuslikku kursust olid järgmised: 1) teksti ja kõneõpetus (2–3 kursust), 2) eesti keele struktuur (1–2 kursust), 3) õigekeelsus (2 kursust). Gümnaasiumikursuste eesmärgiks oli, et õpilane 1) omandab eesti kirjakeele, 2) teadvustab eesti keele süsteemi ja eripära, 3) arendab loovat ja kriitilist mõtlemist, 4) arendab suulist ja kirjalikku väljendusoskust.

Seireperioodil lõpetati uue „Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse“ koostamine ja võeti see 09.06.2010. a vastu (RT I 2010, 41, 240). Seadusele toetudes koostati seireperioodil ja võeti 6.01.2011 Vabariigi Valitsuse määrustega nr 1 ja 2 vastu „Põhikooli riiklik õppekava“ ja „Gümnaasiumi riiklik õppekava“, mille rakendamine algab 2011/2012. õppeaastast. Ainekavade tutvustamiseks korraldati 2010.a aastal HTMi rahastamisel õpetajate teabepäevad Tallinnas (2), Tartus (2), Pärnus ja Jõhvis. Samal aastal koostati HTMi rahastamisel ja REKKi korraldusel põhikooli elektrooniline valdkonnaraamat „Eesti keel ja kirjandus“, mis sisaldab teavitavaid, tõlgendavaid ning nõustavaid tekste, millele juhatavad lingid (81) õppekava sissejuhatuses, ainevaldkonna üldosas ja ainekavades.

Eesti keele õppe olulisust on rõhutatud mõlema riikliku õppekava sihiseades (PRÕK § 3 lg 7; GRÕK § 3 lg5), milles on sätestatud: „Eesti kool seisab eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise ja arengu eest, seepärast pööratakse põhikooli/gümnaasiumi õpetuses ja kasvatuses erilist tähelepanu eesti keele õppele.“ Ainekavade koostamise aluseks on võetud põhimõtte, et keel toimib nii suuliste kui kirjalike tekstide kaudu. Emakeeleõpetuse eesmärgiks on funktsionaalse keeleoskuse – oskuste kogum, millesse kuuluvad lugemise ja kirjutamise oskus, suulise ja kirjaliku info leidmise ja esitamise oskus, tekstist järelduste tegemise oskus, teksti tõlgendamise ning sidusa teksti loomise oskus nii suuliselt kui kirjalikult – omandamine. Olulisena tõstetakse esile seisukohta, et eesti keel pole koolis ainult õppimise ja õpetamise objekt, vaid selle kaudu omandatakse kõiki teisi õppeaineid: see on mõtlemise, tunnetuse, eneseväljenduse, suhtlemise ning enesemääratlemise ja identiteedi loomise vahend.

Põhikoolis on eesti keele tundide arv jäänud samaks; suurim muudatus on eesti keele ja kirjanduse määratlemine eri õppeainetena alates 5. klassist. Uus ainekava kujutab 2002. a ainekava täpsustatud edasiarendust, tuues õpetuse keskmesse vajaduse omandada tekstitöö oskus. Põhitaotluseks on praktiline keeleoskus, õpitu rakendamine ja seostamine igapäevaeluga, aga samuti eesti keele ja kultuuri suhestamine teiste keelte ja kultuuridega, keele tajumine oma identiteedi osana. I kooliastme uute õpitulemuste hulka kuuluvad plaanide, tabelite, diagrammide ja kaartide lugemine ning tugisõnade, skeemide, pildiseeriade vm märksõnade toel kirjutamine. II kooliastmes on õpitulemuste esitamine üldisem (eriti õigekeelsuse osas), õppesisusse on lisandunud suhtlusolukordade arvestamine, suhtlemine virtuaalkeskonnas, visuaalse info põhjal seoste leidmine ja järelduste tegemine, oma arvamuse avaldamise oskuse kujundamine. III kooliaste keskendub tekstide vastuvõtule ja tekstiloomele, sh tekstiliikide keeleliste erijoonte ning kirjaliku ja suulise keelekasutuse varieeruvusele. Õppesisusse on lisandunud meilisuhklus, meediaetika põhimõtete tundmine, veebisuhklus, sõnalise ja pildilise teksti seostamine, keeleliste mõjutusvahendite tundmine, teksti arvutitöötlus jms. Õigekeelsust vaadeldakse teksti sobivat sõnavara- ja grammatikakasutust hõlmava osana; keelehoolde all peetakse silmas praktilisi toiminguid oma keelekasutuse parandamiseks. Põhikooli keeleõpe peab panema aluse õpilase keele- ja suhtluspädevusele ning võimele õppida järgnevat kooliastmetes.

Gümnaasiumi õppekavas on küll vähendatud kohustuslike kursuste üldarvu, kuid eesti keele kursuste arv on jäänud samaks (6). Muutunud on kursuste struktuur ja ülesehituse põhimõtted. Kontseptuaalset muutust tähendab õppeainete jagamine kaheks omavahel seotud, kuid tunnetuslikult erinevaks valdkonnaks: keelealasteks teadmisteks ja praktiliseks keeleoskuseks. Selle taustaks on vajadus tulla toime eri laadi suhtlussituatsioonides. Uus ainekava sisaldab keeleteadmiste kursusi („Keel ja ühiskond“, „Meedia ja mõjutamine“, „Teksti keel ja stiil“) ja praktilise eesti keele kursusi (3), mis on vastastikku seostatud. Keeleteadmiste kursus eelneb praktilisele kursusele või on sellega rööpne. Valikkursuseks on „Kõne ja väitlus“.

Traditsiooniline grammatika, sh ka eesti keele struktuur on varasemaga võrreldes tagaplaanil. Eitamata praktilise keelekasutusoskuse vajalikkust võib (teatud taseme) teoreetiliste keeleteemade omandamatus mõjuda üldkokkuvõttes keelekasutusele negatiivselt.

4.2. Õppevahendid

Kuni 2008/2009. õppeaastani (viimati 1. septembril 2008 määrusega nr 49) kinnitas haridus- ja teadusminister enne õppeaasta algust määrusega põhikooli ja gümnaasiumi riiklikule õppekavale vastava õppekirjanduse loetelu (õpikud, töövihikud, tööraamatud). Senine kord muudeti haridus- ja teadusministri 18. septembri 2009.a määrusega nr 66: alates 1.09.2009. a kinnitab õppekirjanduse vastavust riiklikule õppekavale ning haridus- ja teadusministri poolt õppekirjandusele kehtestatud nõuetele kirjastus kinnitusemärkega õpikus. Kirjastus kannab õppekirjanduse andmed ka Eesti hariduse infosüsteemi (EHIS). Riikliku kontrolli täielikku kaotamist õppematerjalide keelelise vormistatuse üle (ka sisu üle, aga see pole käesoleva seire objekt) ei saa pidada õigustatuks.

Eesti keele alase kirjanduse väljaandmisega tegeleb kolm kirjastust: Avita (juriidilise isikuna AS BIT), Koolibri ja Künnimees. Seireperioodi iseloomustab olulises osas ettevalmistus uuele riiklikule õppekavale vastavate õpikute kasutuselevõtuks 1.09.2011.

Kirjastus Avita avaldas järgmised õpikud, töövihikud ja juhendmaterjalid: Priit Ratassepp, „Eesti keele õpik 7. klassile. I osa“ (2009), „Eesti keele õpik 7. klassile. II osa“ (2009) ja „Eesti keele õpik 8. klassile“ (2010); Priit Ratassepp, „Eesti keele töövihik 7. klassile. I osa“ (2009), „Eesti keele töövihik 7. klassile. II osa“ (2009), „Eesti keele töövihik 8. klassile. I osa“ (2010), Priit Ratassepp, Katrin Puik, „Eesti keele töövihik 8. klassile. II osa“ (2010); Merle Pindmaa, Merike Seire, Linda Trummal, „Etteütlu II kooliastmele“ (2009), „Eesti keele harjutusi II kooliastmele“ (2009); Ene Hiiepuu, „Aabitsa meetodiline juhend“ (2009), „Eesti keele meetodiline juhend 1. klassile“ (2010). Lisaks ilmusid 2009. ja 2010. aastal Katrin Kalamehe 2 õpikut ja 2 töövihikut maailmakirjandusest (gümnaasiumile).

Kirjastuselt Koolibri ilmus Reet Bobõlski ja Helin Puksandi 7. klassi eesti keele õppekomplekt (õpik, töövihik, kontrolltööd) „Peegel 1“ (2009) ja 8. klassi õppekomplekt „Peegel 2“ (2010).

Kirjastusel Künnimees aastail 2009–2010 uusi eesti keele õppematerjale ei ilmunud (seni ilmunuist on kõik 7 õpikut, 8 töövihikut ja 5 õpetajaraamatut kasutusel ning lisamaterjalide toel kasutatavad ka edaspidi). Uuele eesti keele ainekavale vastavate õppematerjalide ettevalmistamine on alanud (esimesed tööraamatud ilmusid 2011. a alguses). Uue ainekava gümnaasiumiastme kursuste „Keel ja ühiskond“ ning „Praktiline eesti keel I“ valmistati ette õppekomplektid (tellitavad 2011.a algusest). Ka gümnaasiumiastme kursuste jaoks on lisamaterjalide, sh veebivaramu „Uus emakeeleõpetus“ toel võimalik kasutada varem ilmunud õppevahendeid.

Jätkunud on koolide varustamine (riigi poolt rahastatuna) põhikooli töövihikutega (ka teistes ainetes), Interneti vahendusel on nii õpilastele kui ka õpetajatele tasuta kättesaadav „Eesti keele sõnaraamat ÕS“. Kõikidele koolidele on saadetud „Eesti keele seletav sõnaraamat“ (1 eks) ning alates 2010.a on see tehtud tasuta kättesaadavaks ka Interneti kaudu.

Õppevahendite väljaandmise ning haridusprotsesside juhtimisega on seotud töö eestikeelsete haridusterminite mitmekeelse sõnaraamatu koostamiseks. Riikliku programmi „Eestikeelse terminoloogia toetamine (2008–2012)“ raames on moodustatud töörühm, mille ülesandeks on esitada 2011. a lõpuks sõnaraamatu (leksikon + tõlkesõnaraamat) toimetamata käsikiri. Seire koostamise ajaks oli laekunud 59 leksikoniartiklit (67-st), 4040 eestikeelset haridusterminite ja 3283

terminiartiklit (terminiartikli moodustavad mh eestikeelne põhitermin, selle võimalikud sünonüümid, piirdeselt, näited, mõistetevahelised viited, vasted 4 võõrkeeles; suuremateks läbi töötatud üldharidusvaldkondadeks on alusharidus, didaktika, õppevahendid, eripedagoogika, pedagoogiline psühholoogia jt).

4.3. Õpetajad ja nende ettevalmistus

Eesti õppekeelega koolides töötab 2010/2011. õppeaastal 1431 (1344 põhikooli astmetes, 380 gümnaasiumiastmes) eesti keele ja kirjanduse õpetajat. Koormuse alusel töötab 1431 õpetajat 867 ametikohal, neist 278 õpetajat töötab rohkem kui 100%-lise koormusega. On ilmne, et töötamine normaalsest suurema koormusega ei tule kasuks õpetamise kvaliteedile. Eesti keelt õpetavad ka I kooliastmes töötavad klassiõpetajad. Eesti keele õpetajate vanuseline jaotus on järgmine: alla 33-aastaseid 184; 33–42 – 294; 43–52 – 493; 53–62 – 347; 63+ – 113. Õpetajate hulgas on 38 meest (2,7%) ja 1393 naist. Tasakaalust väljas sooline jaotus mõjutab kindlasti õppeprotsessi ja –tulemusi, tulevikus muutub üha problemaatilisemaks pensioniealiste ja pensioneeruvate õpetajate suur hulk (võrreldes tööle asuvatega).

Omandatud haridustasemete alusel jagunevad eesti keele ja kirjanduse õpetajad järgmiselt: keskeri- või tehnikumiharidusega – 68; üldkeskharidusega – 17; kutseharidusega – 6; kõrgharidusega – 1338; haridustase teadmata – 2. Nõutavale kvalifikatsioonile vastab 91,8% õpetajaist ning nende poolt viiakse läbi 92,7% kõigist eesti keele (ja kirjanduse) tundidest. Seega on valdav osa õpetajaist ametikoha nõuetele vastava haridusega. Tähelepanu tuleb pöörata kvalifikatsiooninõuetele mitte vastavate õpetajate intensiivsemale täiendusõppele, vajadusele välja selgitada õpetajate kitsam erialane ettevalmistus (kas eesti keele või kirjanduse kallak) ning vajadusel suurendada keelealase ettevalmistuse osa.

Ametijärkude alusel jaotuvad eesti keele õpetajad järgmiselt (sulgudes 2007/2008. õa andmed; 1 õpetaja ametijärk teadmata): ametijärguta – 32 (40); noorempedagoog – 69 (81); pedagoog – 987 (1078); vanempedagoog – 290 (292); pedagoog-metoodik – 52 (39). Püüelda tuleb selle poole, et ametijärgu saavutaksid ka seda seni mitte omavad õpetajad.

Jätkuvalt soovitakse emakeeleõpetaja tunnikoormuse ja õpperühmade suuruse vähendamist. Tulenevalt õpilaste arvu vähenemisest, muutes rõhuasetusi ainekava läbimisel ning keeleoskuse kontrolli uute meetodite (2-osaline eesti keele riigieksam) mõjul pole välistatud, et uue eesti keele arengukava mõjul sellel alal positiivseid samme astutakse.

Eesti keele ja kirjanduse õpetajaid valmistatakse ette Tartu Ülikoolis ja Tallinna Ülikoolis. Mõlemas võetakse vastavale magistriõppekavale õppima 3 aastat eesti filoloogiat õppinud üliõpilasi. 2009. a asus õppekava läbima 22 (TÜs 17, TLÜs 5) ja 2010.a 19 (TÜs 14, TLÜs 5) üliõpilast; lõpetajaid oli vastavalt 15 (TÜs 9, TLÜs 6) ja 11 (TÜs 8, TLÜs 3). On ilmne, et kõrgkoolidest tööturule tulevate õpetajate arv ei korva pensioneeruvate (ent sageli edasi töötavate) õpetajate oma. Sellega seostub eesti keele õpetajate keskmise vanuse tõus, teatud juhtudel suutmatus kaasas käia keele ja keelekasutusvaldkondade arenguga ja viimasest tulenev õppetöö tulemuslikkuse vähenemine.

Et asuda eesti keele ja kirjanduse õpetaja magistriõppekava läbima, tuleb nii Tartu Ülikoolis kui Tallinna Ülikoolis läbida bakalaureuseõppes 24 EAP ulatuses eeldusaineid. On ilmne, et selliste keelekursuste nagu „Eesti keele ajalugu“, „Eesti keele allkeeled (varieerumine)“, „Eesti kirjakeele ajalugu ja korraldus“, „Eesti nimekorraldus ja eesti oskuskeel“, „Käsikirja toimetamine ja korrektuur“, mis ei kuulu nimetatud 24 EAP hulka TÜs kirjandust õppivatel üliõpilastel (TLÜs kuuluvad need bakalaureusetaseme õppekavasse), mitteläbimine on takistuseks eesti keele õppe

kvaliteedi tõstmisele üldhariduskoolis ning on otstarbekas leida võimalusi osa TÜ kvalifikatsiooniga eesti keele ja kirjanduse õpetajate lingvistilise ettevalmistuse parandamiseks kõrgkoolis. Sammudeks õiges suunas on 2010. a alates Tartu Ülikoolis eesti keele ja kirjanduse õpetajate ettevalmistusse lisatud 6 EAPne eesti keele struktuuri kursus ning Tallinna Ülikooli kursus „Tänapäeva eesti keel“. Emakeeleõpetajaks õppivate üliõpilaste ettevalmistuse tõhustamiseks on TÜs juurutatud üliõpilaste vaatluspraktika (40 õppetunni vaatlemine koolis, tundide läbimängimine, õppekäigud) ja magistriseminar.

Lähtudes uues riiklikus õppekavas sätestatud eesti keele oskuse kuuluvusest üldpädevuste hulka ning sellest tulenevast vajadusest, et eesti keele alaseid teadmisi vahendavad ka kõikide teiste ainete õpetajad, on jätkatud eesti keele väljendusõpetuse kursuse pakkumist (Tartu Ülikoolis õpetati seda 2009/2010. õppeaastal 20 erialal kokku 36 rühmas; Tallinna Ülikoolis jätkub suulise ja kirjaliku kommunikatsiooni üleülikoolilise bakalaureusekursuse pakkumine ning eesti keele väljendusõpetuse kursusest on kujundatud humanitaar- ja kunstide valdkonna sissejuhatav aine). Probleemiks on õppekavade pingelisusega seotud huvipuudus, samuti aga raskused suurenevat õppurite hulka rahuldavate õppejõudude ning –ruumide leidmisega. Ilmselt mõjutab nii õppeprotsessi üldhariduskoolis kui ka nõudlust eesti keele õppe järele kõrgkoolis 2009/2010. õppeaastal Martin Ehala töörühma läbi viidud avalik-õiguslike kõrgkoolide esmakursuslaste eesti keele oskuse uuring, mille järgi 18% üliõpilaste eesti keele oskus oli puudulik ning 22% oma kõrgkoolis õppimiseks kasin. Uuringus juhiti tähelepanu funktsionaalse keeleoskuse puudujääkidele eesti keele gümnaasiumiõppes.

Reageerimist nõuab keeleliste erivajadustega, sh üha suureneva mitte-eesti kodukeelega õpilaste õppima asumine eesti õppekeelega kooli. Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas on Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse, Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Euroopa Liidu fondide toel korraldatud kõnealuse valdkonna täienduskoolitusi, õppereise ja suvekoole:

2009: „Eesti ja vene õppekeelega koolide aineõpetajate täienduskoolitus“ – 4,5 EAP, osales 50 aineõpetajat;

2009: „Eesti ja vene õppekeelega koolide aineõpetajate koolitusreis Rootsi: tutvumine Rootsi haridus-, hindamis- ja eksamisüsteemiga; immigrantlaste õpetamise, nende emakeele ja kultuuri säilitamisega; rootsi keele teise keelena õpetamisega“ – 1,5 EAP, 40 osalejat;

2009: konverents (eesti ja vene õppekeelega koolide aineõpetajaile) „Uus kultuur vanast loobumata“ – 0,25 EAP, 100 osalejat;

2009: õppereis uusimmigrantide koolidesse Espoos ja Helsingis – 1,5 EAP, 30 osalejat;

2010: täienduskoolituskursus „Mitemultikultuuriline klass ja õpilane“ – 0,25 EAP, 29 osalejat.

2010. a septembrist alates pakutakse koostöös Euroopa Sotsiaalfondiga hanke „Avali meeli“ raames õpetajatele koolituskursust „Uusimmigrantlaste hariduse toetamine“ (kursus lõpeb 2012. a, 3 EAP, 28 osalejat); valminud on koduleht aadressil www.teretere.eu Eestisse saabujate ja nende õpetajate hariduse toetuseks. Eesti keele ja eestikeelset õpetust välismaal toetatakse nii otsese rahalise abi, õppematerjalide kui õpetajatele suvekoolide korraldamisega (alates aastast 2006; ka 2009 ja 2010), sh „Rahvuskaaslaste programmi 2009–2013“ kaudu.

Tallinna Ülikooli eesti keele osakonnas on Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse, Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Euroopa Liidu fondide toel korraldatud kõnealuse valdkonna täienduskoolitusi: „Uusimmigrant-õpilaste õpetajate täienduskoolitus“ (3 EAP-d (2010–2012)), „Integreeritud keeleõpe“ (4 EAP-d), „Lõimitud aine- ja keeleõpe“ (4 EAP-d).

Olukorras, kus keelekasutuse maht oluliselt laieneb ning sellele kohanduvad uued täpsuse, stiili ning sidususe nõuded ning areneb ka kirjakeele normeerimine, on äärmiselt oluline eesti keele õpetajatele korraldatav täiendusõpe. Seda viivad läbi Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli õppejõud

ning Eesti Keele Instituudi teadustöötajad. Seireperioodil jätkus HTMi ja Tartu Ülikooli avatud ülikooli regulaarne koostöö emakeeleõpetajate täienduskoolituse alal (koos Eesti Keele Instituudi teadlaste ning üksikute teemade osas TLÜ õppejõududega).

Ilmselt on täiendusõppe korraldamisel vaja pöörata senisest enam tähelepanu sellest osavõtu suurendamisele (160-tunnine kohustuslik täiendusõpe ametijärgu tõstmise eeldusena ei pruugi olla piisav), osavõtu efektiivsuse tõstmisele ning temaatika arendamisele (eesti keele struktuuri ning keeleväärtuskasvatuse alast koolitust pakkuv suunas) ja kohati ka (õpetajate väitel) täiendusõppe elulisuse tõstmisele.

Tartu Ülikooli avatud ülikooli kaudu on 2009. a korraldatud 10 (kokku 151 osavõtjat) ja 2010. a 8 (4 keelepäeval registreeritud osalejate arv 75) ortograafiateemalist eesti keele päeva (koolituse tellinud koolides; hõlmatud olid ka naaberkoolid ning võimalusel pakuti osalust ka teiste ainete õpetajatele). Lisaks on pakutud järgmisi kursusi ja seminare ning peetud ettekandeid suvekoolides ja konverentsidel: „Teksti toimetamise kursus eesti keele õpetajale (I moodul)“, „Arvuti kasutamise võimalusi eesti keele tunnis“, „Protsesskirjutamine“, „Eesmärkide seadmine keeletunnis. Eesti keele tunni eesmärgistamine“, „Logopeedilist abi vajavatest lastest keeleõpetajatele“, „Vanem – laps – õpetaja“, „Eesti õigekeelsus ja lauseõpetus“, „Lause õigekeelsus“, „Teksti toimetamise kursus eesti keele õpetajatele (II moodul)“, „Teksti toimetamise kursus emakeele õpetajatele (I moodul)“, „Keeleoskustasemed ja keeleoskuse mõõtmine“, „Avalik esinemine. Veenmiskunst“, „Lingvistikaülesannete seminar“, „Meediatekst mõjutajana“, „Uurimistö juhendamine“, väljaspool Eestit eesti keelt õpetavate lektorite ja õpetajate suvekool, eesti ja vene õppekeele koolide aineõpetajate täienduskoolitusseminar, „Eesti keele praktiline hääldusõpetus“, „Aine- ja keeleõpe Rootsisis“, „Kirjandieelne keelenõu emakeeleõpetajatele“, „Hindamise ja testimise alused emakeeleõpetajatele“, „Kirjand on tekst“, „Tekstid dialoogis. Alustekstide põhjal kirjutamine“, „Uus emakeeleõpetus“, seminarisari aineõpetajatele I osa. Keel, Teksti toimetamise kursus eesti keele õpetajatele (II moodul), uue õppekava seminar emakeeleõpetajatele, seminarisari aineõpetajatele II osa. Kujundav hindamine; eesti keele ja kirjanduse õpetajate infopäev; keeleoskustasemed ja keeleoskuse mõõtmine II, seminarisari aineõpetajatele III osa. Lõiming (kokku kahe aasta jooksul 1231 registreeritud ja positiivse tulemusega kursuse /seminari lõpetanud osalejat).

Tallinna Ülikooli juures tegutsev emakeeleõpetuse infokeskus on saanud regulaarset riiklikku projektitoetust; seireperioodil on keskuse eri tegevusi rahastatud HTM–TLÜ lepingute kaudu ja 2010. a ka riikliku programmi „Eesti keel ja kultuurimälu“ vahenditest. Keskus on 2009. ja 2010. a jooksul kujunenud TLÜ eesti keele ja kirjanduse instituudi juures tegutsevaks üksuseks, mis alates 2010. a alates on regulaarselt avatud ka üliõpilastele, õpikuautoritele ja õpetajatele. EÕIKi töö seireperioodil on seisnenud järgmises: 1) toimetiste sarja „Keel ja ruum“ väljaandmises – ilmunud käsitus Viivi Rukkist (2009) ja kogumik „Tekstiuurimus ja kool“ (2010), koostöös TÜga on käsikirjas valminud käsitus Eduard Väärist ning koostamisel Leo Villandi elutööd käsitlev kogumik; 2) eesti keele õpetamise ja pärandi alaste näituste ja konverentside korraldamises: koos Eesti pedagoogika ajaloo muuseumiga „Viivi Rukki 80“ (2009), „Johannes Käis 125“ (2010), koos Tartu Ülikooliga tekstipäevad „Tekstiuurimus ja kool“ (2009) ja „Tekstiuurimus kui eesmärk ja vahend“ (2010); 3) eesti keele õpetust ja oskust puudutavate uurimuste läbiviimises („Eesti õpilaste kirjaoskus“ (2010), „Eesti kooliõpilaste lugemus“ (2009)); 4) õppekava- ja õpivaraarenduses; 5) eesti keele alases täiendusõppes (koos Tartu Ülikooli ja emakeeleõpetajate aktiiviga): infopäevad (2009) „Toimiv keel ja tekstimaailm“ Tartumaal, Lääne-Virumaal, Tallinnas; „Olümpiaadi õppetunnid“ Tartus; „Õpilaste multimeediakasutus, kirjutamistavad ja lugemisharjumused“, „Kriitiline diskursuseanalüüs“ Tallinnas; (2010) „Rollimängud ja hindamine“ Tallinnas, „Tekst ja kommunikatiivsed vead“ Saaremaal. 2010. a kevadel korraldati ka raamatupõhiseid täienduskursusi.

Oma osa eesti keele õpetajate täienduskoolituse ning õpetajate töövälise erialasidusa tegevuse korraldamisel on Eesti Emakeeleõpetajate Seltsil (1. 01.2009 211, 1.01.2010 226 liiget, neist u 1/3 aktiivsed). EES on vahendanud eesti keele õpetusega seotud infot ning korraldanud (põhiliselt kirjanduse kallakuga) kevad- ja sügiskooli ning kursusi, sh „Tulevikku vaatav eesti keele õpetus“ (2009). EES osales uute õppekavade eelnõude analüüsis ja aineraamatute koostamises, ilmutas Viivi Lälli „Töölehed eesti keele õppimiseks, harjutamiseks, kontrollimiseks“ (2009) ja EESi V aastaraamatu „Uue õppekava tulekul“ (2010). EESi liikmete hulgas on 24 koolitajat, kes töötavad ülikoolide, koolituskeskuste ja koolitusfirmade juures.

EES tunnustab kord aastas aanimetusega „Emakeeleõpetuse sõber“ füüsilist või juriidilist isikut, kelle/mille põhitegevus ei ole seotud emakeeleõpetusega.

Hinnates kõrgeks seltsi potentsiaalseid võimalusi emakeeleõpetajaskonda harida ja mõjutada, tuleb ilmselt teha pingutusi liikmeskonna suurendamise ja aktiveerimise ning teiste keeleinstitutsioonidega tihedama ja konstruktiivsema koostöö saavutamiseks.

Vahend õpetajaskonna tõhusaks täiendusõppeks on õppetöövaba tasustatava enesetäiendamismestri/poolaasta võimaldamine (arvestades eesti keele õpetaja rolli tähtsust võiks vähete ressursside kasutamist alustada nendest) ja asendusõpetaja institutsiooni loomine (ettepanek on fikseeritud ka „Eesti keele arengukavas 2011–2017“).

Õpetajate täiendusõppe tagamiseks koostati HTMi tellimusel REKKis põhikooli- ja gümnaasiumiõpetajatele soovituslik eesti keele ja kirjanduse ainekavade rakendamist toetav temaatika (35 teemat koos soovitatavate õpitulemustega).

4.4. Eesti keele oskuse kontrollimine ja oskuse tase

Seireperioodil kontrolliti eesti keele õpitulemusi haridus- ja teadusministri 16. novembri 2006.a määruse nr 40 „Õpitulemuste välishindamise põhimõtted, riigieksamitööde, põhikooli lõpueksamitööde ja üleriigiliste tasemetööde koostamise, hindamise ja nende tulemuste analüüsimise tingimused ja korra ning üleriigiliste tasemetööde korraldamise tingimused ja kord“. Tasemetööd viidi läbi 3. ja 6., põhikooli lõpueksamitöö 9. ja eesti keele riigieksamitöö (kirjand) 12. klassi lõpus (või pärast seda). Tasemetööde ülesanded koostab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, põhikooli lõpueksamitöö ja eesti keele riigieksamitöö ülesanded haridus- ja teadusministri moodustatud komisjon. Taseme- ja põhikooli lõpueksamitöid hinnatakse koolis (viimastest töödest saadetakse u 10% hindamiseks REKKIle).

Põhikooli eesti keele kui emakeele lõpueksami keskmine hinne (kõik andmed põhikooli kohta on üldkogumipõhised) oli 2009. aastal 3,73 – poistel 3,56 ja tüdrukutel 3,9 (hinde „4“ ja „5“ sai 59,1% õpilastest (2008. a vastavalt 3,56; 73,12%, 68,56%; 53,2%). 2010. a oli keskmine hinne 3,79, hinde „4“ ja „5“ sai 62,6% õpilastest; seejuures oli poiste keskmine hinne 3,6 ja tüdrukute oma 4.

Valimi põhjal oli põhikooli 2009.a lõputöö (analüüsiks laekus 1184 tööd) keskmine tulemus 68,75 punkti, poistel 64,92 ja tüdrukutel 73,74 %. Parimini õnnestus lugemisülesannete lahendamine (keskmine hinne 76,88), kirjutamisosa oli raskem (65,27) ning raskeim lühikirjand (61,57). Kasutatud ülesanded olid järgmised: 1.1 – ilukirjandusliku teksti lugemine; 1.2 – populaarteadusliku teksti lugemine; 2.1 – lühikirjand; 2.2 – kokku-lahkukirjutamine; 2.3 – sõnatuletus; 2.4 – ülivõrde moodustamine; 2.5 – sõnajärg; 2.6 – pööramine.

Tabel 1. Eksami tulemused

2141 tööd	Osa 1	Osa 2	Ü1 1.1	Ü1 1.2	Ü1 2.1	Ü1 2.2	Ü1 2.3	Ü1 2.4	Ü1 2.5	Ü1 2.6	Tule- mus
Kesk- mised punkti d	23,0 7	45,6 9	13,3 4	9,72	24,6 3	7,55	2,80	3,20	3,37	4,15	68,7 5
Kesk- mine %	76,8 8	65,2 7	74,1 2	81,0 2	61,5 7	75,4 6	55,9 6	64,0 1	67,4 3	82,9 3	68,7 5
Min tulemu s	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Max tulemu s	30	70	18	12	40	10	5	5	5	5	100
Stan- dard- hälve	4,05	12,2 8	3,07	1,64	9,37	1,47	1,60	1,04	1,10	0,72	15,1 8

2010. a laekus REKKile analüüsimiseks 1439 eksamitööd. Keskmine tulemus oli 70,72%, poistel 67,02 ja tüdrukutel 74,42%. Kõige paremini oli lahendatud lugemisosa (79,45), kirjutamisosa eest saadi keskmiselt 66,97 punkti; raskeim oli tavapäraselt tekstilooime – lühikirjand, mille eest saadi keskmiselt 61,06%.. Kasutatud ülesanded olid järgmised: 1.1 –Ilukirjandusliku teksti lugemine; 1.2 – ajakirjandusteksti lugemine; 2.1 – lühikirjand „Tahan liigelda ohutult“, 2.2 – täheortograafia tüüpjuhtumid; 2.3 – kirjavahemärgistamine; 2.4 – võõrsõnade tähenduste tundmine, 2.5 – suur ja väike algustäht.

Tabel 2. Eksami tulemused

1439 tööd	Osa 1	Osa 2	Ü1 1.1	Ü1 1.2	Ü1 2.1	Ü1 2.2	Ü1 2.3	Ü1 2.4	Ü1 2.5	Tule- mus
Kesk- mised punkti d	23,8 4	46,8 8	13,6 2	6,09	24,4 3	7,83	5,40	4,71	4,52	70,7 2

Keskmine %	79,45	66,97	75,66	87,07	61,06	78,26	67,45	78,52	75,30	70,72
Min tulemus	4	12	0	0	0	0	0	0	0	20
Max tulemus	30	70	18	7	40	10	8	6	6	99
Standardhälve	4,84	12,27	3,45	1,32	9,60	1,39	1,63	1,07	0,90	15,63

Erinevused aastate lõikes ei ole ilmselt statistiliselt olulised, kuigi tendentsidena võib täheldada tüdrukute edu poiste ees ning lugemisoskuse kõrgemat taset keeleteadmistega (kirjalikud ülesanded) võrreldes; nii seireaastail kui varem on raskemaks osutunud tekstiloo (eriti poiste puhul).

PISA 2009 tulemused näitavad, et kuigi Eesti üldhariduskoolide õpilastest ei saavuta funktsionaalse lugemisoskuse baastaset vähesed, on vähe ka neid, kelle funktsionaalne lugemisoskus oleks väga heal tasemel. Funktsionaalse lugemisoskuse tulemused on 2006. aasta uuringuga võrreldes Eestis paranenud.

Eesti keele riigieksamitöö pidid sooritama kõik gümnaasiumilõpetajad ning selle ülesanded tuleb – haridus- ja teadusministri määruse nr 75 (24. detsembrist 2001) järgi – koostada õppeainete kohustuslike kursuste põhjal; need peavad kontrollima keelestruktuuri tundmist, lugemis- ja kirjutamisoskust. Eksamitöö – millele on traditsiooni järgi omistatud ka õpilaste küpsuse hindamise funktsioon – ülesanded (st kirjandi teemad) valitakse 10 ainevaldkonna hulgast: 1. Eesti ja eestlased. 2. Eetika, moraal, religioon. 3. Haridus. 4. Inimene ja inimsuhted. 5. Inimene ja ühiskond: sotsiaalpoliitika, majandus, ajalugu jm. 6. Keskkond, loodushoid. 7. Kultuur: keel, kirjandus, kujutav kunst, muusika, arhitektuur, teadus jm. 8. Meedia. 9. Rahvusvahelised suhted: ajalugu ja tänapäev. 10. Sport, harrastused, vaba aeg. Ühte nimetatud valdkonda kuuluvat 600–800 sõna pikkust teksti hinnatakse 12 kriteeriumist lähtudes: 1) kirjandi teemakohasus, teema avatus, 2) probleemi(de) esitamine ja analüüs, 3) põhjendamis- ja järeldamisoskus, 4) oskus kasutada teadmisi ning esitada teemakohaseid näiteid, 5) teksti üldistusjõud, 6) teksti isikupära, 7) teksti ülesehitus, 8) teksti sidusus, 9) lausete selgus ja loogilisus, 10) sõnavara ja stiil, 11) õigekeelsus ja interpunktsioon, 12) töö välimus. Hinde (0-100 punkti) kujundamisel moodustab sisu 45%, õigekiri 35%, sõnavara ja stiil 15% ja töö ülesehitus 5%. Koguhindest, mis sisaldab hinnangut kõigile 12 aspektile, lähtuvad kõrgkoolid kõikide erialade sisseastujate eesti keele oskuse arvestamisel ning nende pingereastamisel.

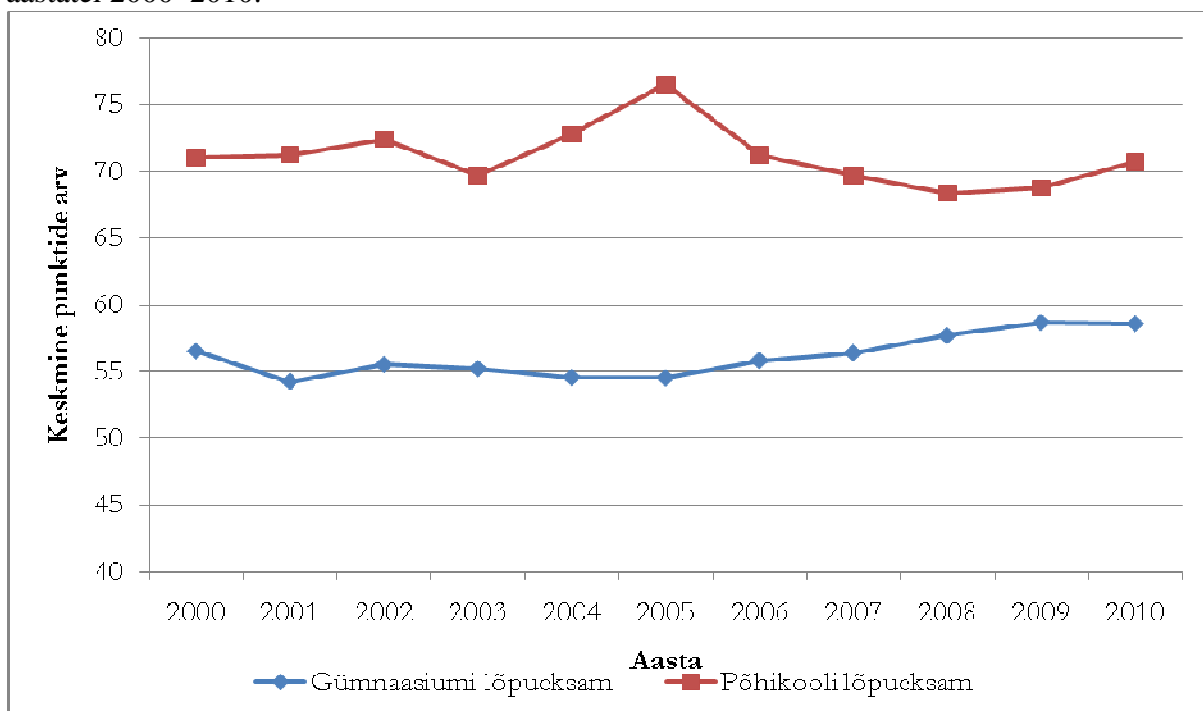
2009. a kirjanditeemad: „Uue sajandi väljakutsed“, „Valgus ja varjud inimhinges“, „Inimese elu on lõpetamata jääv kool (Gottfried Keller)“, „Nüüdisaja kirjandus – looming või äri“, „Loodus ei andesta vigu“, „Ajakirjandus – vabadus ja vastutus“, „Mille poole püüdleval tänapäeva noored?“,

„Kunst meenutab meile igavesi väärtusi“, „Sündmused muudavad inimest (Alexandre Dumas)“, „Pikk tee endani“.

2010. a kirjanditeemad: „Ühiskond kui noorsoo väärtuste kujundaja“, „Rahva hing ja iseloom avaldub tema kirjanduses“, „Õppige seda tõsiselt võtma, mis on tõsiselt võtmist väärt (Hermann Hesse)“, „Haridus – kas kohustus või võimalus?“, „Me kõik elame sama taeva all, kuid meil kõigil ei ole üks ja sama silmapiir (Konrad Adenauer)“, „Ajaloos vastutab kõige eest järelpõlv“, „Kuidas on teaduse ja tehnika areng muutnud inimeste maailmapilti?“, „Argipäev vajab muinasjutte“, „Oo, sport, sa oled raha!“, „Igaühe õnn on kordumatu“.

Gümnaasiumi lõpueksamitulemused on viimastel aastatel stabiilselt paranenud, põhikooli lõpueksami tulemused on hakanud paranema viimasel paaril aastal (joonis 1).

Joonis 1. Põhikooli- ja gümnaasiumi eesti keele kui emakeele lõpueksamite keskmine tulemus aastatel 2000–2010.

Eesti keele riigieksami vorm on olnud pikka aega vaidluste objektiks (avalik-õiguslikud kõrgkoolid on pidanud kirjeldatud süsteemi tänapäeva nõuetele mittevastavaks: kirjand ei kontrolli ei teksti mõistmise, keelelise kommunikatsiooni ega eesti keele kui süsteemi tundmise oskust; samas on kirjandi eest saadud hinne tähtis edaspidiste õpingute seisukohalt). Seireperioodil kasutatud riigieksamivorm vähendab poiste konkurentsivõimet kõrgkooli pääsemisel ning mõjutades õpetamise süsteemi (seisnes kirjandiks valmistumises), takistab funktsionaalse keeleoskuse kõrgkoolivajadustele vastavat omandamist.

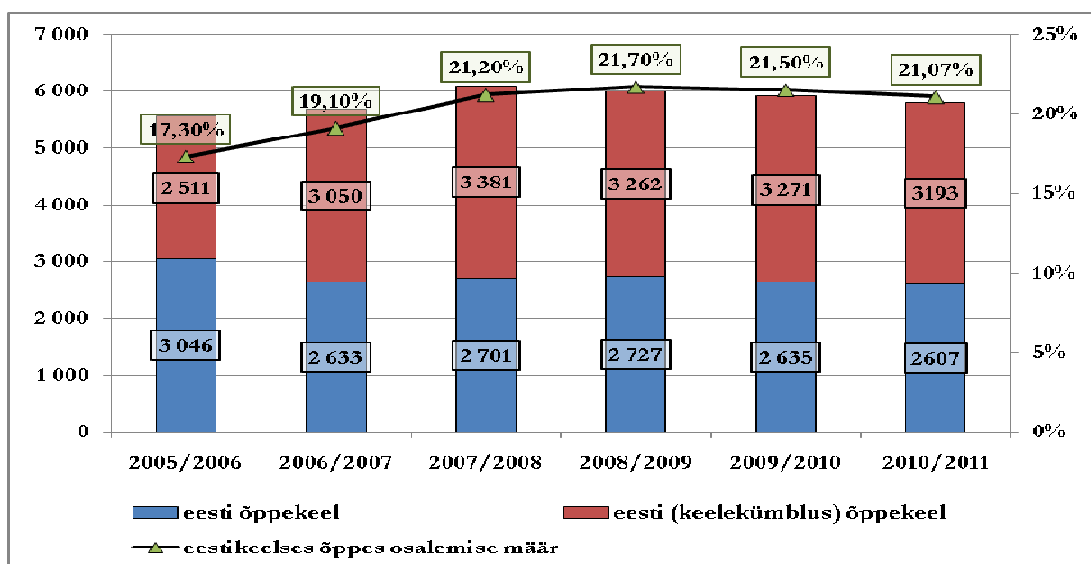
2009. ja 2010. a asuti vastavalt 2008. a mais HTMi keeleosakonna, REKKi ning Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi juhatuse poolt sõlmitud kompromissile ette valmistama 2-osalist eesti keele riigieksamit (REKKi juhtimisel moodustati töörühm eksamiülesannete koostamiseks,ksamiprotseduuride väljatöötamiseks ning ülesannete eeltestimiseks ja katsetamiseks). 2009. a korraldati ülesannete eeltestimine ja 2010. a 2-osalise eesti keele riigieksami ametlik katseksam.

4.5. Õpilased

Eestlaste osatähtsus rahvastikus on kasvanud 1990. aasta 61%-lt 2010. aasta 69%-ni. Samal ajal eesti keelt emakeelena rääkijate suhteline arv kahaneb aasta-aastalt (sama perioodi jooksul on see vähenenud 5%).

Kokku õppis 10. novembri 2010.a seisuga Eesti üldhariduskoolides eesti keeles 111 336 õpilast. Suureks väljakutseks Eesti haridussüsteemile on eesti õppekeeles õppivate muu emakeelega õpilaste, eelkõige venelaste, aga ka eri maadest saabuvate uusimmigrantide arvu jätkuv kasv. 2010/2011. õppeaastal õpib eesti keeles kokku 6843 eesti keelest erineva emakeelega õpilast, neist 3577 keelekümbklusklassides (2008/2009. õppeaastal õppis eesti keeles kokku 6970 eesti keelest erineva emakeelega õpilast, kellest keelekümbklusklassides õppis 3871). Põhikooli eestikeelses õppes osalevate eesti keelest erineva emakeelega õppurite osatähtsus on viimasel neljal aastal olnud sisuliselt muutumatu (joonis 3)

Joonis 2. Eesti keelest erineva emakeelega õppurid põhikooli eestikeelses õppes ja nende osatähtsus kõigist eesti keelest erineva õppekeelega põhikooli õppuritest Eesti üldhariduskoolides.

Eesti keelest erineva emakeelega eesti keeles õppivate õppurite osatähtsus kõigist eesti keele õppijatest on kasvanud, kuigi nende koguarv on pisut vähenenud. Samal ajal on nende osatähtsus eesti keeles õppijatest vähenenud rohkem, kui on vähenenud õppurite üldarv.

Lisaks otseste eesti keele alaste teadmiste andmisele on üldhariduskool tähtis ka eesti keelesse positiivse suhtumise kujundamisel. Usutavasti ei ole suurimaks probleemiks mitte eesti keele kasutamise oskus (mis võiks loomulikult parem olla), vaid eesti keele arendatuse taseme ja staatuse alahindamine ning eesti keele kui õppeaine vähene populaarsus. Martin Ehala juhendamisel valminud kahe uurimuse (Katrín Níglas, 2007, „Eesti koolinoorte keelehoiakud“; Anni Tammemägi, 2011, „Eesti koolinoorte keelehoiakud“) alusel võib väita, et eesti keele integratiivne, kollektiivsel identiteedil põhinev väärtus on kasvanud, küll aga on – vastupidiselt eelnevast tulenevatele ootustele – kahanemas eesti keele kui instrumendi väärtus. Kuigi eesti keel on objektiivselt elujõuline, muutuvad õpilaste hinnangud eesti keele kui vahendi jätkusuutlikkusele aina pessimistlikumaks. Selles kontekstis on ilmne, et tuleb suurendada riikliku programmi „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013“ suunatust keeleliste väärtustega tegelemisele nii õpilasi kui õpetajaid kaasavalt.

Eesti põlismurrete kasutuseladel on samas täheldatav kohatine, murdeentusiastide poolt algatatud ja toetatud huvi kasv eesti keele piirkondlike erikujude hindamise, õppimise ja kasutamise vastu. Tuleb pidada oluliseks keelearengu reaalsest suundumustest lähtuva üksmeele saavutamist lapsevanemate, laste, murdeentusiastide, keeletespialistide ning haridustöö korraldajate vahel.

Eesti kirjakeelega tegelemise toetamiseks ning selle populaarsuse tõstmiseks 2008. a asutatud Eesti Noorte Keeleorganisatsioon on küll osalenud mõnede keeleürituste läbiviimisel, kuid selle pidevat tööd on takistanud korralduslikud probleemid ning kureerivate institutsioonide (Haridus- ja Teadusministeerium ning Eesti Emakeeleõpetajate Selts) erimeelsused. Nähtavasti on otstarbekas otsida keeleliselt aktiivsete noorte toetamiseks uusi, seni kasutamata vorme. Eesmärgiks peab olema saavutada kõiki võimalikke vahendeid kasutades aktiivsetes õpilastes – ja nende kaudu ka ülejäänutes – arusaam, et eesti keel on sobiv vahend tänapäevaseks suhtlemiseks kõigis valdkondades, samuti eestluse oluline komponent.

4.6. Eesti keele õpetuse õppetööväliseid aspekte

Kuna eesti keele tundide arvu õppekavas suurendada ei ole reaalne, siis tuleb paremate õpitulemuste saavutamiseks kasutada teisi võimalusi. Loodetavasti aitavad sellele kaasa nii uue riikliku õppekava pakutav kui ka eksamikorralduse muudatuse poolt esile kutsutavad muudatused eesti keele õpetamises. Kindlasti on tähtis õppetunni- ja koolivälise tegevuse roll.

Tartu Ülikooli teaduskoolis viidi 2009/2010. õppeaastal läbi kursus "Eesti keele uurimise alused" (ainekood P2TP.TK.032; 3 EAP ja 80 akad. tundi; e-kursus Blackboardi keskkonnas), mis jätkub 2010/2011. õa. Teemadeks on eesti vana kirjakeel, eesti keele grammatika muutumine, keele varieerumine ja võru kõnekeel, tekstianalüüs, eesti keele allkeeled ja suuline keel. 2009. a sügisel astus sellel kursusel õppima 12 õppurit, neist lõpetas 2010. a kevadel tunnistusega 7 õpilast; 2010/2011. õa sügisel alanud kursusel õpib 13 õpilast.

Lisaks otseselt eesti keele küsimusi käsitlevale kursusele jätkub TÜ teaduskoolis 2004. aastal loodud teine gümnaasiumiõpilastele mõeldud kursus "Keeleteaduse alused" (ainekood P2TP.TK.030; 3 EAP ja 80 akad. tundi; e-kursus Blackboardi keskkonnas). Kursuse teemadeks on keele märgiline olemus, foneetika ja fonoloogia, grammatilised kategooriad, võrdlev-ajalooline keeleteadus, arvu- ja kirjasüsteemid ning arvutilingvistika. 2009. a. sügisel astus sellele kursusele 20 keelehuvilist noort, neist lõpetas tunnistusega 11; 2010/2011. õa on samale kursusele õppima asunud 17 õpilast.

Soovitav on emakeeleõpetajate suurem aktiivsus andekate keelehuviliste noorte suunamisel teaduskooli kursustele, mis pakuvad õpilastele avaramat valikut süvendatud tegelemiseks oma meelisainega. Loodetavasti suurendab osavõttu teaduskooli kursustest uue õppekava järgne võimalus arvestada õpilaste individuaalses õppekavas ka õppetööd teistes haridusasutustes.

Kavandamisel on teoreetilised õpilaste eesti keele kursused ka Tallinna Ülikooli avatud ülikooli raames.

Alates 2007/08. õppeaastast toimub üleriigiline eesti keele olümpiaad vaheldumisi Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli vastavate õppetoolide korraldamisel, korraldamist koordineerib Tartu Ülikooli teaduskool. Maakondade ning Tartu, Tallinna ja Pärnu voorude korraldamist koordineerib Eesti Emakeeleõpetajate Selts. Olümpiaad toimub kolmes vanuserühmas. Noorema rühma (7.–8. kl) õpilased pääsevad lõppvooru koolivooru ja piirkonnavoору (st linna- või maakonnavoору) kaudu. Kahe vanema rühma (9.–10. kl ja 11.–12. kl) õpilastel on lõppvooru pääsemiseks kaks võimalust: kas ülesandevoorude (kooli- ja linna- või maakonnavoору) kaudu või esimeses voorus koostatud uurimustöö kaudu.

2008/2009.õa õppeaasta eesti keele olümpiaadi üldteema oli „Toimiv emakeel ja tekstimaailm“; piirkonnavoordes osales 1229 õpilast, sh 42 uurimistöö tegijat; TLÜs toimunud lõppvoorus osales 80 õpilast. 2009/2010.õa teema oli „Meedia keel“; piirkonnavoordes oli osalejaid üle 1000, uurimistööde tegijaid oli 84; Tartu Ülikoolis peetud lõppvoorst võttis osa 76 õpilast. 2010/11. õppeaastal (teema „Igapäevasuhtluse keel“; korraldaja Tallinna Ülikool) esitas uurimistöö 25 õpilast; lõppvooru kutsuti 82 õpilast.

Olümpiaadide teemavalik seostub tekstide ja ajakirjanduskeele olulise osaga keelekasutuses. Iga keel toimib tekstide (üleriigilised või kohalikud, suulised või kirjalikud, murdelised või kirjakeelsed) kaudu. Tekstid on osa iga eluvaldkonna toimingutest. Tekstide kaudu omandatakse nii üldist grammatikat kui tekstide eri liikide puhul kasutatavaid grammatika liike ning sõnavara. Meedia kaudu tulevad uued sõnad ja väljendid, meedia põlistab tsitaatsõnade ja laenude kasutamise ning stiilivalikud, mis sageli meedia keelest sõltuvad. Meedia keele uurimine annab noortele laiemat ülevaate keele arengusuundumustest ja võimalikest tulevikumuutustest. Olümpiaadiuurimuste ja – ülesannete analüüs annab infot ka emakeeleõpetuse probleemide kohta, osutades õpilaste nõrgale keeleterminite tundmisele.

2007. aastal alanud olümpiaadikorralduse arendamist on kindlasti võimalik jätkata. Eelkõige tuleks püüda ergutada olümpiaadidel edukalt esinenud õpilasi ja nende juhendajaid püsivamale ning organiseeritud eesti keele alasele tegevusele, samuti tuleb otsida võimalusi emakeele alaste teadmiste rahvusvaheliseks võrdlemiseks.

Eesti keele olümpiaadi kõrval korraldatakse ka lingvistikaolümpiaadi, mille eelvoordes on osalejaid ligi 200 ning mille lõppvõistlusele kutsutakse 40-50 õpilast. Viimaste seast valitakse neli õpilast, kes esindavad Eestit rahvusvahelisel lingvistikaolümpiaadil (kogu lingvistikaolümpiaadiga seotud tegevust koordineerib TÜ teaduskool). Lingvistikaolümpiaadiks valmistumine ja sellel osalemine loob kindlasti hea aluse eesti keele ülikooliõpinguiks.

Harjutamiseks lapsi juba eelkoolieas eestikeelse arvutikasutusega ning tagamaks virtuaalselt levitatavate materjalide keelelist korrektsust, jätkatakse koostööd lasteportaali *lastekas.ee*. Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel valmistatakse alates 2009. aastast interaktiivseid audiovisuaalseid keeleõppematerjale *mudila.ee* keskkonda. Need on ette nähtud küll esmajoones muu emakeelega lastele, kuid materjalide eestikeelsuse tõttu tarbivad neid aktiivselt ka eesti emakeelega lapsed. *Mudila.ee*´d külastatakse kuus 30 000 arvutilt, *lastekas.ee*´d 90 000 arvutilt (vaadatavate episoodide arv on vastavalt 1 000 000 ja 3 000 000).

Täheldatavad on olulised muudatused virtuaalselt levitatavate materjalide kasutamises: 2010. aasta jooksul on u 1/3, s.o rohkem kui 300 000 Jussi multikate külastust tehtud mitte enam *lastekas.ee* portaalis, vaid *youtube*´i keskkonnas. Samuti on nõudlus *lastekas.ee* materjalide kasutatavuse järele iPadis ja nutitelefones. On tõenäoline, et lähiaastatel toimub eelkooliealiste ja nooremas koolieas laste jaoks oluline areng interneti piiranguteta kasutamise suunas (võimalik kogu Eestit katva 3G võrgu täieliku väljaehitamise ja €100 nutitelefoni masskasutusele tuleku tõttu laste hulgas). Kuna sel teel levitatav info on olulises osas ingliskeelne, tekitab see järjest nooremates lastes küsimuse eesti keele perspektiivikuse kohta. On vajalik otsida võimalusi lasteajakirjade (näiteks Hea Laps ja Täheke) väljaandmiseks e-keskkonnas, levitamiseks e-kooli ja e-raamatupoodide keskkonnas ning eestikeelsete materjalide levitamiseks laste poolt külastatavates keskkondades (*FB*, *Youtub*).

Eelkõige 9–13-aastaste õpilaste eestikeelse loovuse arendamist peab oma põhieesmärgiks ajakiri Hea Laps. Haridus- ja Teadusministeeriumi tellituna saadetakse ajakirja kõikidele põhikoolidele. Hea Laps teeb koostööd Eesti Lastekirjanduse Keskusega ja Eesti Raadio lastesaadete toimetusega, avaldas mh Vabariigi Presidendi kantselei ja Tartu Ülikooli eetikakeskuse visioonikonkursi Eesti 100 võidutööd, korraldas kirjandi- ja luulekonkursi „Minu lemmikraamat“ ja osaleb jätkuvalt Sten Roosi muinasjutuvõistluse ning teiste keele- ja kirjandusürituste korraldamisel. Hea Lapse kirjastamisel (HTMi toetusel) ilmus 2010.a kogumik „Muinasjutuline“, mis sisaldab Sten Roosi muinasjutuvõistluse viimaste aastate võidutöid, kogumik saadeti tasuta kõigile põhikoolidele; koostati koolidele tasuta jagatav koolihuumorikogumik „Juku jutuentüklopeedia“.

Gümnaasiumiõpilast peab silmas 2 korda aastas ilmuv (HTMi poolt toetatav, Emakeele Seltsi poolt välja antav) ajakiri Oma Keel, mida levitatakse mh koos ajakirjaga Haridus selle tasuta lisana. Tunnustades ajakirja artiklite huvitavust ning arengut positiivses suunas, tuleb nimetada nii õpetajate kui õpilaste kirjutiste suhtelist vähesust.

2009. a jõudis eetrisse Haridus- ja Teadusministeeriumi ning ETVga koostöös korraldatud eesti keele ja (eelkõige) kirjanduse alane koolidevaheline gümnaasiumiõpilaste televiktoriin „Keelevägi“ (11 saadet 15 kooli õpilasvõistkondade vahel; eelvoorus osales 50 kooli). Esimeste saadete puudujääkide kadumise järel oli sari üpris suure vaatajaskonna poolt jälgitav ning hinnatud. Ilmselt tuleks mõelda sarja jätkamisele, vähendades selle hinda ning suurendades haakumist keeletemaatikaga.

Keelealast infot aitavad kultuurihuvidega lugejateni, seega ka eesti keele õpetajateni viia ajalehe Sirp igakuised keele-eluleheküljed ning Sirbi lisalehena Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt rahastatav, neli korda aastas ilmuv Keele Infoleht (aastail 2009–2010 kokku 8 numbrit). Lisaleht on kajastanud keelepoliitika, terminoloogia, tõlke- ja keelehoolde ning muid aktuaalseid küsimusi.

5. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Muukeelne üldharidus

1. Eesmärgid: parandada eesti keele mainet muukeelses koolis; saavutada, et muu õppekeelega põhikooli õpilased omandavad eesti keele tasemel B2, mis loob võimalused asuda õppima 2007. aastal eesti õppekeelele üleminekut alustavas gümnaasiumis ja tulla toime Eesti ühiskonnas; saavutada, et kõik muu õppekeelega gümnaasiumi lõpetajad valdavad eesti keelt õppekavas määratud nõuete kohaselt, mis võimaldab neil eesti keeles edasi õppida, sh kõrghariduse tasemel, ja eesti keelekeskkonnas töötada. Luua ja viia ellu keelepoliitika, mis arvestab eesti keele arenguvajadusi teiste keelte kontekstis; tagada eesti keele rahvusvaheline esindatus ja rahvusvaheline keelealane koostöö.

2. Strateegia perioodi lühiiseloostus.

Võrreldes varasemate perioodidega, on eesti keeles õpetamise osakaal tõusnud. Eesti keele maine parandamiseks on astutud samme ja olukord on mõnevõrra paranenud. Tööturule on sisenenud uus põlvkond, kelle eesti keele oskus on parem. Piirkonniti (Ida-Virumaa, mõned Tallinna koolid) on siiski endiselt probleeme.

2009-2010

Vene õppekeelega koolides on toimunud kaadrimuutused. Keeleinspektsiooni andmetel on vene õppekeelega koolides õpetajate keeleoskus paranenud, kuna tööle on asunud õpetajaid, kes on saanud hariduse eesti keeles (eelkõige Tallinnas). Siiski on Ida-Virumaal nõuetele mittevastavate õpetajate osakaal 60-70 %, kuigi keeleoskus tervikuna on ka selles piirkonnas mõnevõrra paranenud.

2010.a. lõpetas keelekümbeluse põhikooli esimene lend. 2010.a. sügiseks oli keelekümbeluse programmiga liitunud 34 kooli (enamik rakendab varast keelekümbelust, 17 kooli rakendab hilist keelekümbelust ja mõned koolid rakendavad mõlemat). Programmis osaleb ka 34 lasteaeda. Iga aastal liitub programmiga üha rohkem koole ja lasteadu, kuigi Ida-Virumaal võib olla takistuseks piisava keeleoskusega õpetajate puudumine. Probleem on ka selles, et isegi nõuetele vastava keeleoskusega noored õpetajad ei leia tööd koolist, kuna vana kaader ei plaani veel nii pea lahkuda. Piirkondades, kus venekeelseid elanikke on suhteliselt vähe, selliseid probleeme ei esine.

On täienenud õppevara eestikeelsele õppele üleminekuks. Igas aines ilmub metoodilisi materjale, sõnastikke jms. 2009. aastast on vastavalt riiklikule õppekavale kohustuslik eesti keele õpe alates 3ndast elusaastast kõigis eesti keelest erineva töökeelega koolieelsetes lasteasutustest, mis soodustab eestikeelset aineõpet ka põhikoolis – suureneb vene õppekeelega põhikoolide arv, kus mõnd ainet eesti keeles õpetatakse.

2009/10 õppeaastast alates on kohustuslik õpetada vähemalt kolme ainet eesti keeles ja 2010/11 nelja ainet. 2010/11 õpetavad 49 kooli (89%) keskmiselt 3 ainet gümnaasiumiastmes kohustuslikust (4 ainet) enam.

Kahjuks ei ole võimalik vältida täiesti teema politiseeritust. Keeleõppe ja –oskuse problemaatika kerkib üles aeg-ajalt nii välispoliitikas (Venemaa süüdistused, mõne välismaise vaatleja/organisatsiooni, nt Amnesty International ja OSCE sõnavõttud) kui ka sisepoliitiliselt (nt sõnavõttud Eesti venekeelses pressis). Tihtilugu valitseb arvamus, et kõik on pädevad keeleõppe küsimustes sõna võtma; nõnda võis näha n-ö „kohtupidamist“ keelekümbeluse metoodika üle populaarses venekeelses saates „Vandekohus“. Siiski peab nentima, et enamik venekeelsetest koolidest ei ole eestikeelse hariduse vastased, pigem on tegemist üksikute poliitikute isiklike seisukohtadega.

Selgelt on eristunud poliitiliselt aktiivsed vene noored (ühendus Avatud Vabariik), kes pooldavad üleminekut eestikeelsele gümnaasiumiharidusele ja seletavad teistele, miks see on vajalik. Nimetatud noorteühendus toetab ka venekeelses põhikoolis osalist üleminekut eestikeelsele aineõppele.

Jätuvad arutelud motivatsioonilisest orientatsioonist; tihti vastandatakse integratiivset ja instrumentaalset motivatsioonilist orientatsiooni, arvates, et esimene annab paremaid tulemusi keeleõppes. Samas näitab kogemus, et piirkondades, kus suhtlemine eesti keeles on möödapääsmatu (s.o. eesti keele oskus on vajalik toimetulekuks igapäevaseks eluks), on eesti keele oskustase kõrgem ja üleminek eestikeelsele õppele toimub sujuvamalt.

Kokkuvõtteks: vene õppekeele koolide õpetajate eesti keele oskus on paranenud, õpetajate kaader on vahetumas, tööle asub üha rohkem neid, kellel kõrgharidus on saadud eesti keeles. Üha rohkem koole liitub keelekümbelprogrammi. Vene õppekeele koolis õppijate arv kahaneb eestikeelse ja keelekümbelkooli kasuks. Siiski erineb olukord regiooniti: Ida-Virumaa mitmes koolis ja mõnes Tallinna koolis ei vasta kõigi õpetajate eesti keele oskuse tase nõuetele.

3. Täidetud

- Uues õppekavas sätestatud eesti keele omandamine B2 tasemel põhikooli lõpetajatele ning C1 tasemel gümnaasiumi lõpetajatele.
- HTMi andmeil ei ole viimastel aastatel eksamitulemused langenud, olukord on paranenud.
- Pidevalt arendatakse õppevara eestikeelse aineõpetuse jaoks.
- Lõimumiskavas on konkreetseid plaane klassi- ja koolivälise tegevuse arendamiseks. Viimases seires (2007-2008) oli hulk problemaatilisi väiteid ja soovitusi, mida ei saagi 2009-2010 seires problemaatilise tõttu lahti mõtestada ning hinnata, kas soovitus on täidetud või mitte.

Mõned neist:

- rõhutada eesti keele kui Euroopa Liidu ametliku keele staatust ja muuta õpilaste suhtumist õppimise eesmärgi (mitte eksami sooritamise, vaid vaba eestikeelne suhtlus). Pole selge, kuidas seda täita; seal, kus eestikeelne suhtlus on möödapääsmatu, toimub asi iseenesest.
- arvestades, et muukeelsed õpilased eesti koolis on tulevikus potentsiaalsed kakskeelsed õpetajad muukeelses koolis, osutada nende õppimisele ja vajadustele rohkem tähelepanu; - Tundub liiga üldine ja problemaatiline, seos muukeelsete õpilaste eesti koolis ja õpetajaks saamise vahel ei ole ilmne. Ei ole arusaadav, kuidas sellised isikud varakult üles leida, kuidas seda soovitus täitmist kontrollida.
- hoolikalt analüüsida viimase aasta eesti keele eksami tulemusi ning selgitada välja tulemuste languse põhjused; - HTMi andmeil ei ole olukord sugugi nii, tulemused ammu enam ei lange.

4. Täitmisel

- Õpetajate motiveerimiseks makstakse stipendiume praktikantidele, kes lähevad praktikale vene õppekeele koolidesse.
- Eesti keele maine kujundamine ja populariseerimine (klassivälise tegevuse kaudu, vt. Lõimumiskava, eesti kui teise keele olümpiaadid).
- Toimuvad kakskeelse õppe koolitused, mitmes kõrgkoolis on võrreldes eelneva perioodiga õpetatakse tulevastele õpetajatele keeleomandamise, mitmekeelsuse, keelekümbeluse jms –alaseid aineid.
- Käivitunud on noorõpetaja stardikapitali programm, mille eesmärk on toetada neid, kes asuvad õpetajana tööle väljaspool Tartut ja Tallinna.

5. Täitmata

On probleeme, mis rändavad seirest seiresse, näiteks:

- napib õpetajaid, kes on muukeelses koolis võimelised õpetama eesti keeles. Probleem pole antud perioodil selles, et oleks puudu vastava kvalifikatsiooniga kõrgkoolide vilistlasi, vaid pigem selles, et need vilistlased ei taha/ei jõua kooli.
- muukeelse kooli õpetajate eesti keele oskuse tase ei vasta nõuetele. Siin on olukord paranenud, kuid siiski on olulisi probleeme mõnes piirkonnas.

Konkreetselt 2009-2010

- Mõned koolid taotlevad eestikeelse õpetuse edasilükkamist.
- Põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajate keeleoskustase ei ole mõnes piirkonnas piisav (mõned Tallinna koolid, Ida-Virumaa).
- Muukeelse kooli õpetajate eesti keele oskuse tase ei vasta nõuetele mitmes piirkonnas (Ida-Virumaa, mõned Tallinna koolid).

6. Takistused

- Kohati on eesti keele õpe liigselt politiseeritud (eriti nn segregatiivsetes piirkonnas ei nähta eesti keeles vahendit elus edasijõudmiseks, vaid midagi muud; tihti on tegemist deligeeritud vastutusega: põhimõtteliselt ollakse nõus, et Eesti riigis peab eesti keelt oskama, kuid enda puhul ei nähta vajadust, sest oma elu elatakse vene keeles.
- vähene motiveeritus eesti keele õppeks nn segregatiivses keskkonnas (Ida-Virumaa linnad, mõned Tallinna linnaosad), vt ka eelmine punkt.
- ebapiisav hulk õpetajaid, kes suudavad õpetada eesti keeles mõnes piirkonnas (Ida-Virumaa, mõnes Tallinna koolis)
- ühiskonnas (mõningate vanemate, õpetajate jms seas) levinud eelarvamused kakskeelsuse, kakskeelse isiku identiteedi ning emakeele säilitamise kohta, väärarusaamad ülemineku mõjust õpilase koormusele jms. Mõned koolitajad esinevad õpetajate ja vanemate ees vananenud väidetega, mis olid tekkinud siis, kui keeleteadus ei tegelnud tõsiselt mitmekeelsuse uurimisega.

Ettepanekud:

- tegelda eesti keele mainekujundusega venekeelse elanikkonna, sh noorte hulgas, lähtudes ennekõike keele instrumentaalsest väärtusest ning hoidudes keeletemaatika liigsest politiseerimisest;
- arvestades regionaalseid erinevusi ning koolide võimalusi ja valmidust, alustada riiklikult koordineeritud eestikeelse aineõpetuse rakendamist ka põhikoolis;
- leida uusi võimalusi eesti keeles töötavate aineõpetajate motiveerimiseks ning stimuleerimiseks.

7. Üldhinnang EKASe täitmisele

On toimumas üleminek eestikeelsele õppele, kuigi mõnes piirkonnas soovitus aeglasemalt. Samas õpetavad mõned vene õppekeelega erakoolid aineid eesti keeles, kuigi seadus seda erakoolide puhul ei nõua. Keelekümblusprogrammiga liitub üha rohkem koole ja lasteaedu, mistõttu võib loota, et tulevikus on üha vähem neid, kes ei suuda eestikeelses keskkonnas toime tulla. Vene õppekeelega koolides õppijate arv kahaneb, kuna tihti tehakse valik keelekümbluse või eestikeelse kooli kasuks.

6. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Kutseharidus

1. Eesmärk

tagada, et kõik kutseõppeasutuse lõpetajad oleksid võimelised oma erialal eesti keeles suhtlema ja eestikeelses keskkonnas töötama

Ülesanded

- suurendada tunduvalt eesti keele ja eestikeelse õppe mahtu vene õppekeele ja kahe õppekeele kutseõppeasutustes.

Täitjad

Haridus- ja Teadusministeerium, kutseõppeasutused, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, tööandjad.

2. Seireperioodi 2009-2010 iseloomustus

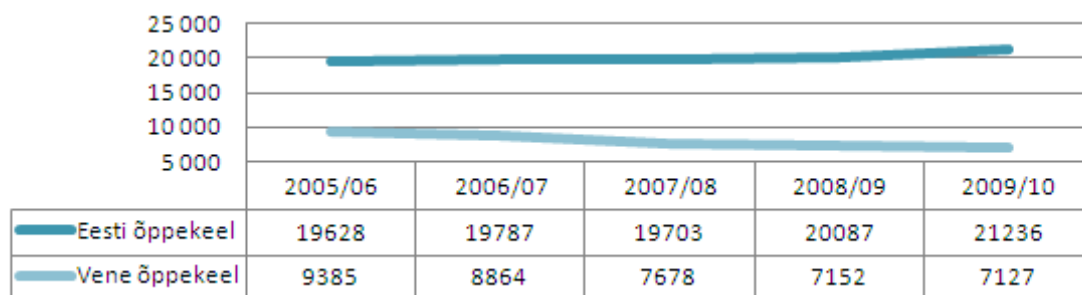
Olulisemaks väljakutseks eesti keele ja eestikeelse õppe arendamisel kutsehariduses on kogu perioodi vältel olnud vene õppekeele kutseõppurite eesti keele oskuse parandamine. Ka Eesti kutseharidussüsteemi arengukava perioodiks 2009-2013 seab eesmärgiks venekeelsete lõpetajate tööalase konkurentsivõime tõstmise, selleks tuleb rakendada senisest tõhusamaid eesti keele õpetamise ja eestikeelse kutseõppe arendamise meetmeid, panustada täienduskoolitusse ja motivatsioonisüsteemide arendamisse, toetada lõimitud kutse- ja keeleõppe metoodika rakendamist venekeelsetes õppekavarühmades ning arendada õpetajakoolitust. Perioodil 2004–2010 on kordaminekuks 2009. a Haridus- ja Teadusministeeriumis valminud tegevuskava kutseõppeasutuste järk-järgulise eestikeelsele õppele üleminekuks ning tegevused selle elluviimiseks Euroopa Sotsiaalfondi toel.

Tegevuskava koostamisel toetuti kahele uuringule.

Eesti keelest erineva õppekeelega õppijatele on pakutud täiendavat keele- ja kultuuriõpet, eestikeelses keskkonnas praktiseerimisvõimalusi ning uusi, nii traditsioonilisi kui ka e-õppematerjale. Õpetajad ja koolijuhid on saanud suures mahus täienduskoolitust eriala ja keeleõppe lõimimise, e-õppe ja kultuuridevaheliste erinevuste vallas ning on loodud metoodilisi materjale. ESF programmi „Keeleõppe arendamine 2007-2010“. Tegevused jätkuvad ja rahastatakse peamiselt ESF programmide „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ ja „Kutsehariduse sisuline arendamine 2008-2013“ ja „E-õppe arendamine kutsehariduses“.

Kutseõppeasutuse seaduse kohaselt on kutseõppeasutuste õppekeel eesti keel, teiste keelte kasutamise õppekeelena otsustab haridus- ja teadusminister. Eesti kutseõppeasutustes on võimalik õppida ka vene keeles, samas on vene keeles kutseharidust omandajate arv pidevalt vähenenud. Eesti hariduse infosüsteemi (EHIS) andmeil oli 2010/2011 õppeaastal Eestis 43 kutseõppeasutust, neist 25s kutseõppeasutuses on õppekeeleks eesti keel, neljas erakoolis ja ühes riigi kutseõppeasutuses toimus õpe ainult vene keeles, eesti/vene õppekeelega koole on 13. Kui 2005/06. õppeaastal õppis vene õppekeele rühmades 32% õpilastest, siis 2009/10. õppeaastaks on vene keeles õppijate arv EKAS seireperioodil 2004-2010 kahanenud 25%-ni õppurite koguarvust (joonis 1). Absoluutarvudes jäi 2009/10. õppeaastal vene keeles kutsehariduse omandajate arv sarnasele tasemele 2008/09. õppeaastaga. Aasta aastalt väheneb ainult vene keeles õpet pakkuvate koolide arv, piirdudes hetkel vaid nelja erakooli ja ühe riigi kutseõppeasutusega. Pidevalt on suurenenud koolide arv, mis pakuvad õpet mõlemas keeles või ainult eesti keeles. Suured kutseõppekeskused Tartus ja Pärnus on läinud üle ainult eestikeelsele õppetööle. Siin on ka oht, et venekeelse põhikooli või gümnaasiumi lõpetajad suunduvad toetavast keelekeskkonnast Tartus või Pärnus hoopis Tallinna või Ida-Virumaa venekeelsete õpperühmadega koolidesse. Koolide ja muukeelsete õppijate toetamiseks kavandab HTM kutse- ja täiskasvanuhariduse osakond 2011. a HEV klassifikaatorite korrastamise käigus rakendada täiendavat klassifikaatorit - õppekeelest erinev kodune keel. See võimaldaks piiratud aja jooksul, nt 1 semester või õppeaasta, lisaks rahastada täiendavate keeletundide või õpinõustamise läbiviimist.

Joonis 1

Allikas: EHIS 10.11.2005 – 10.11.2009.

Tabel 1

Õppijate arv kutsehariduses õppekeele lõikes 2001/02. - 2010/11.

	2000/1	2001/2	2002/3	2003/4	2004/5	2005/6	2006/7	2007/8	2008/9	2009/10	2010/11
Eesti õppekeel	19 622	19 303	18 476	18 435	19 523	19 628	19 787	19 703	20 087	21 236	20 994
Vene õppekeel	11 250	10 510	9 619	9 748	10 392	9 385	8 864	7 678	7 152	7 127	7 018
Kokku	30 872	29 813	28 095	28 183	29 915	29 013	28 651	27 381	27 239	28 363	28 012

Allikas: EHIS 10.11.2005 – 10.11.2010.

Tabel 2

Vene õppekeelega kutseõppijate arvu dünaamika 2006/07 - 2010/11 õppeasutuste lõikes.

Õppeasutus	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Arvutikutsekool INTER	24	27	25	20	3
Eesti Esimene Erakosmeetikakool	1	24	25	28	33
Erakool Jusven	16	8			
Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	1 429	1 306	1 322	1 342	1 295
Informaatika ja Arvutustehnika Kool	156	164	157	152	130
Juuksurite Erakool "Maridel"	45	27	22	20	18
M. I. Massaažikool	75	95	104	96	127
Narva Kutseõppekeskus	2 279	1 829	1 611	1 452	1 428
Pärnumaa Kutsehariduskeskus	39	24	22	11	
Rakenduskunsti Erakool	39	43	40	26	5
Rummu Erikutsekool	119				
Sillamäe Kutsekool	934	825	730	785	789
Tallinna Ehituskool	216	216	172	190	184
Tallinna Erateeninduskool	64	51	50	39	38
Tallinna Kopli Ametikool	149	102	87	69	58

Tallinna Lasnamäe Mehaanikakool	881	778	726	831	872
Tallinna Majanduskool	232	212	221	266	236
Tallinna Polütehnikum	285	272	318	394	438
Tallinna Teeninduskool	484	453	458	481	516
Tallinna Tervishoiu Kõrgkool	121	75	33	49	48
Tallinna Transpordikool	517	408	385	377	342
Tallinna Tööstushariduskeskus	755	738	644	499	446
Tartu Kutsehariduskeskus	1	1			
Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool					12
Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool	3				
Kokku	8 864	7 678	7 152	7 127	7 018
Osakaal kõigist kutsehariduse õpilastest	30,9%	28,0%	26,3%	25,1%	25,1%

Allikas: EHS 10.11.2005 – 10.11.2010.

REKKi andmeil on kutseõppijate tulemused riigikeele eksami sooritamisel endiselt tunduvalt nõrgemad kui gümnaasiumilõpetajatel, ent pisut siiski paranenud. Kui 2009. a oli kutseõppijate keskmine tulemus 34,58, siis 2010. a 38,07.

Tabel 3

Riigikeele riigieksam aastal 2009, koolitüübi järgi - OSA1

	N	N (%)	AUP	keskm	ÜUP	Keskmine (%)	min	mediaan	max	st. hälve
Gümnaasium	2698	68.20	65.63	66.43	67.23	66.43	6	70	100	21.20
Kutseõppeasutus	1257	31.77	33.53	34.58	35.62	34.58	1	30	99	18.94
Virtuaalkool	1	0.03		72.00		72.00	72	72	72	
Kokku	3956	100.00	55.52	56.31	57.10	56.31	1	57	100	25.31

Tabel 4

Riigikeele riigieksam aastal 2010, koolitüübi järgi

	N	N (%)	AUP	keskm	ÜUP	Keskmine (%)	min	mediaan	max	st. hälve
Gümnaasium	2133	65.39	67.02	67.93	68.84	67.93	0	72	100	21.44
Kutseõppeasutus	1129	34.61	36.83	38.07	39.30	38.07	1	32	98	21.11
Kokku	3262	100.00	56.71	57.59	58.47	57.59	0	60	100	25.62

Kehtiv kutseharidusstandard sätestab üldharidusainete kogumahuks kutsekeskhariduses 40 õppenädalat. Üldharidusainete, sh eesti keele õppe maht on kutsekeskharidusõppes märkimisväärselt väiksem kui gümnaasiumis. Eesti keele õppe maht kutsekeskharidusõppes eesti õppekeelega õpperühmades on 3 õppenädalat, vene õppekeelega rühmades 4 õppenädalat (1 õppenädal on 40 tundi).

Haridus- ja Teadusministeeriumi kutse- ja täiskasvanuhariduse osakonnas on väljatöötamisel uus kutseõppeasutuse seadus ja kutseharidusstandard. Olulisimaks erinevuseks võrreldes praegu kehtiva seadusega kehtestatakse kutseharidusstandardis elukestva õppe võtmepädevuste õpiväljundid.

Võtmepädevuste alane õpe asendab mõistena üldharidusaineid, oma sisult ja väljunditelt vastab see keskhariduse tasemele ning selle täpsem reguleerimine toimub kutseharidusstandardis.

Kutsekeskhariduse õppekavades nähakse ette üldharidusliku õppe kohustuslik osa elukestva õppe võtmepädevustena, mis suures osas on integreeritud kutse- ja erialase õppega. Praeguse praktika kohaselt on üldhariduslik õpe kutsekeskhariduse õppekavades eraldiseisev ja ainepõhine ega taga soovitud õpiväljundite saavutamist. Kutseõppeasutustele kavandatakse võimalust anda kutsekeskharidusõppe lõpetajatele vabatahtlik lisa-aasta täiendavate võtmepädevuste sh keelepädevuste omandamiseks. Õppekavauuenduse käigus on kavas vene õppekeele rühmades alustada eestikeelset õpet erialaste üldoskuste moodulite osas. Selleks on koolitatud kutse- ja üldharidusainete õpetajaid lõimitud – aine- ja keeleõppe metoodikas, koolijuhte mitmekultuurilise õppekeskkonna osas ning antud välja asjakohaseid metoodilisi materjale.

3. Täidetud ülesanded

- välja on antud eesti keele ja eestikeelseid õppe- ja metoodilisi materjale
- Kordustrükina anti välja (sh elektroonselt) ja saadeti koolidele tasuta järgmised õppematerjalid:
1. Käsiraamat „Lõimitud aine- ja keeleõpe“ (autorid Peeter Mehisto, David Marsh jt),
 2. Metoodika käsiraamat „Kuidas õpetada erialakeelt“ (autorid Kristi Saarso, Elle Sõrmus),
 3. „Erialaõppe ja keeleõppe lõimimisest“ (autorid Tiina Kikerpill, Elle Sõrmus),
 4. „Об интегрировании обучения языку и специальности“ (autorid Tiina Kikerpill, Elle Sõrmus).
 5. Koostati kolm erialase eesti keele õppekomplekti: üks koka ja kelneri, teine juuksuri ja kosmeetiku ning kolmas müüja erialal. Igasse õppekomplekti kuulub õpik-töövihikuna koostatud õppematerjal, mis sisaldab rohkesti ülesandeid keele kõigi osaoskuste arendamiseks. Samuti kuulub materjali juurde kuulamistekstidega CD ning kolmest osast koosnev sõnaloend: eesti-vene tähestikuline sõnaloend, vene-eesti tähestikuline sõnaloend ja temaatiline sõnaloend. Materjalid on suunatud nimetatud erialadel õppivatele eesti keelest erineva emakeelega õppuritele ning antud erialadel juba töötavatele täiskasvanutele, et valmistada neid ette I taseme kutseeksami eestikeelseks sooritamiseks ning B1 keeletaseme saavutamiseks. Lisaks on koostatud samadel erialadel jätkukoolituse kavade, mis on aluseks B2 tasemele erialase eesti keele koolitusmaterjalide koostamiseks nii, et nad loogiliselt jätkaksid valminud õppematerjale. Õppekomplektide ja jätkukoolituse kavade koostamise konkursi võitis Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituut, kelle juhtimisel moodustati autorite meeskond, juhtivautoriks Mare Kitsnik.
 6. Koostati aktiivõppe võtteid tutvustav kogumik eesti keele ja kultuuri õppeks eesmärgiga õpetada õpetajaid kasutama aktiivõppe meetodeid. Tegevuse raames koostati aktiivõppe võtteid tutvustav kogumik eesti keele ja kultuuri õppeks kutseõppeasutustes eesmärgiga õpetada kasutama aktiivõppe meetodeid. Kogumik koosneb kahest osast:
 - 1) video-osa 6 näidistunniga, mis demonstreerivad erinevaid aktiivõppe võtteid;
 - 2) käsiraamatus antakse selgitusi näidistundides kasutatud võtete kohta, on lisaharjutused ja töölehed õppijale.
 7. Kutseõppeasutuste eesti keele kui teise keele ning eestikeelse erialaõppe ainekavade ja programmide väljatöötamine ja rakendamine
Kutseõppeasutustes töötavad eesti keele kui teise keele õpetajad on toonud välja, et õpperühmade eesti keele oskuse tase on väga erinev. Probleemiks on ka õppijate madal keeleõppemotivatsioon. Sellest tulenevalt on vajadus eesti erialakeele õppematerjalide järele suur.

Kutseõppeasutustele töötati välja kaks õppematerjali, erialakeele aineprogrammid ja tõlgiti kolm käsiraamatut eesmärgiga toetada kutseõppeasutuste eesti keelest erineva emakeelega õppurite lõimumist Eesti ühiskonnas läbi metoodiliselt kaasaegse eesti keele kui teise keele ja erialakeele õpetuse.

Erialakeele õppekomplektid koostati elektriku ja pagar-kondiitri erialadele eesmärgiga tõsta kutseõppeasutuste muu emakeelega õppurite erialast suhtlusoskust ning suutlikkust asuda tööle eestikeelses töökeskkonnas.

Iga õppekomplekt sisaldab nelja osa ja on mõeldud erialakeele omandamiseks A2-B1 tasemel:

- Video-osa on mõeldud erialase suhtlemise õppeks. Lavastatud videomaterjal loodi autorite koostatud tekstidele toetudes. Tutvustatakse erialaseid tööülesandeid, tövõtteid ja erialaga seotud seadmeid, suhtlust klientidega ja töökeskkonda.
- Elektroonilise osa eesmärk on võimaldada iseseisvat harjutamist ning tunni mitmekesistamist. Rõhk on kuulamisoskuse arendamisel. Elektrooniline õpik-harjutustik võimaldab vaadata videoid uuesti ja täita nende põhjal harjutusi.
- Paberkandjal õpik-harjutustikus on ülesanded ja selgitused, mis arendavad videote põhjal õppuri eriala keele oskust neljas osaoskuse lõikes ja sõnavara tundmist.
- Õpetajajuhend aitab õpetajal seostada video-osa kasutamist paberkandja ja elektroonse osa kasutamisega.

Valminud erialakeele õppematerjalid A2-B1 tasemel erialakeele omandamiseks asuvad veebikeskkonnas järgnevatel aadressidel:

aineprogrammid – <http://kutsekeel.ee/aineprogrammid>;

aktiivõpe – <http://kutsekeel.ee/aktiivope>;

pagar – <http://kutsekeel.ee>;

elektrik – <http://kutsekeel.ee>

Õppekomplektide autorid on Sille Lillestik (elektri eriala) ja Sille Põldma (pagar-kondiitri eriala).

8. Toimus võrgulehe <http://kutsekeel.ee/> arendamine, sh koostöö paljude kutseõppeasutuste erialakeele õpetajate ja õppematerjalide ekspertidega, kellega koostöös loodi avalikult kättesaadav õppematerjalide kogu. Võrgulehe vahendusel on võimalus edendada kutseõppeasutustevahelist erialakeele õppematerjalide võrgustiku teket ja toimimist. Euroopa Sotsiaalfondist toetatud projektis “Eestikeelse õppe ja õppevara arendamine muukeelsetes kutsekoolides” valminud e-õppematerjalide edasiseks “eluks” loodud võrguleht hoiab koos seniseid õppematerjale ja on õpetajate hulgas populaarne – aprillis-mais 2009 sihtasutuse tellimusel läbi viidud vajadusuuringu järgi kasutab oma tundides e-õppematerjale kutsekeel.ee vahendusel 65% eesti keele õpetajatest.

9. Toimus kutseõppeasutuste eesti keele kui teise keele ning eestikeelse erialaõppe ainekavade ja programmide välja töötamine ja rakendamine.

10. Tõlgiti kolm käsiraamatut ja tõlkimise käigus viidi sisse mugandused ülesannetesse, mis keeleliste või kultuuriliste erinevuste tõttu ei sobi eesti keele õppeks:

1) Jill Hadfieldi „Classroom Dynamics“ – „Rühmadünaamika võõrkeeletunnis“. Raamat sisaldab üle saja ülesande, mis aitavad käivitada ja hallata rühmades õppimisel olulisi protsesse ning õppida samal ajal ka eesti keelt kui teist keelt. Õpetaja saab raamatust ideid, kuidas liita õppijaid üksteisega arvestavaks õpperühmaks ning kuidas hoida õpperühma motiveeritu ja õppimisvalmina kogu õppeprotsessi jooksul.

2) U. Eistert, M. Fünffinger, A. Lanbein, R. Überschaar ja K. Szabóné Virág „Bilingualer Unterricht an beruflichen Schulen. Ausgewählte Methoden“ – „Kakskeelne õppetöö kutsekoolides“. Raamatu autorid on kutsekoolide õpetajad, kes kirjeldavad oma praktilist kogemust mitmes keeles õpetamisel. Teos annab põhjaliku ülevaate, kuidas valmistada õpilasi ette kakskeelseks õppeks ja millised meetodid õppetöökõige rohkem sobivad. Kõike seda kirjeldatakse läbi konkreetsete tegevuste.

3) Bruce Marslandi „Lessons from Nothing“ – „Tunnid ei millestki“. Raamat sisaldab umbes 70 keeleõppeharjutust, mis ei nõua ulatuslikku ettevalmistust ega palju abivahendeid. Harjutusi on kerge kavandada ja läbi viia ning need sobivad eri vanuses ja eri tasemel õppijatele. Nende harjutuste abil on võimalik muuta keeleõpet mängulisemaks, elavamaks ja interaktiivsemaks.

11. Tõlgiti ka Euroopa Komisjoni uuringu "Mitmekeelsuse panus loovusesse" ([The Contribution of Multilingualism to Creativity](#)) kokkuvõtte "Keeleoskus pakub lisaväärtust - Kakskeelsetel on konkurentsieelis", mis on saadaval programmi elluviija võrgulehel www.meis.ee/uuringud.

12. Loodi kümme madalama ja kõrgema taseme erialakeele aineprogrammi järgnevatele erialadele: arvutierialad, automaatika, autotehnik, elektrik, veokorraldaja, kivi- ja betoonkonstruktsioonide ehitus, ehitusviimistlus, pagar-kondiiter, keskkonnatehnika lukksepp ja metallitöötlemispinkidel töötaja.

- koostada kava üleminekuks eesti õppekeelele kutsehariduses ning alustada selle elluviimist

Vene õppekeelele kutseõppijate eesti keele oskuse parandamiseks ja paremaks tööalaseks toimetulekuks koostati Haridus- ja Teadusministeeriumis 2009. aastal tegevuskava järk-järguliseks eestikeelsele õppele üleminekuks kutseõppeasutustes. Tegevuskava koostas haridus- ja teadusministri käskkirjaga moodustatud töörühm HTM (kutse- ja täiskasvanuhariduse osakonna, keeleosakonna, rahvusvähemuste hariduse osakonna, koolikorralduse osakonna, analüüsi- ja planeerimisosakonna, õigusosakonna), REKK-i kutsehariduse osakonna, kutseõppeasutuste juhtide ja õpetajate, Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutuse, TÜ ja Integratsiooni Sihtasutuse esindajaist. Tegevuskavas määratletakse eestikeelsele õppele ülemineku eesmärgid, tegevused, ajakava, sihtrühmad, elluviijad, indikaatorid ja rahastamine. Üleminek peaks toimuma lõimitult kutse- ja üldharidusainetes. Kava tegevused kajastuvad ka valdkondlikus arengukavas „Eesti kutseharidussüsteemi arengukava 2009-2013“.

Tegevuskava rahastatakse ESF programmide „Keeleõppe arendamine 2007-2010“, „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ ja „Kutsehariduse sisuline arendamine 2008-2013“.

toel, vastutavad asutused on: Haridus- ja Teadusministeerium, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus; Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutus, õpetajakoolitusega tegelevad kõrgkoolid, kutseõppeasutused. Tegevuskava näeb ette eesti keele õppe olukorra kaardistamist kutseõppeasutuste vene õppekeelele õpperühmades, uuringut, täiendavat eesti keele õpe eesti keelest erineva emakeelega kutseõppuritele ja õpetajatele, lõimitud eriala- ja keeleõppe täienduskoolitust kutseõppeasutuste juhtidele ja õpetajatele, ettevalmistuskursusi eestikeelseks kutseeksami, õppurite praktiseerimist eestikeelses töökeskkonnas, eestikeelse õppe rakendamise mudelite kirjelduste ja juhiste koostamine koolidele. Tegevuskavas on eesti keele oskuse nõuete kirjeldusskeemi loomine ja eesti keele oskuse kirjelduste uuendamine kutsestandardites.

- viia vene õppekeelele kutseõppeasutustes läbi kordusuuring uuringukeskuse Faktum 2004. aasta uuringu „Kutsehariduseareng venekeelsetes kutseõppeasutustes“ tulemustele toetudes Turu-uuringute AS viis 2009. aastal läbi vajadusuuringu "[Eestikeelse õppe laiendamine vene õppekeelele õpperühmadega kutseõppeasutustes](#)", http://www.meis.ee/artiklid?news_id=330 Uuringu eesmärk oli saada ülevaade eesti keele õppe olukorrast venekeelsete õpperühmadega kutseõppeasutustes. Saadud tulemuste baasil saab nii Integratsiooni Sihtasutuse kui ka Haridus- ja Teadusministeerium praegusi ja edaspidiseid kutseharidust puudutavaid tegevusi tõhusamalt planeerida ja läbi viia. Küsitluses osales 19 vene õppekeelele õpperühmadega kooli üle Eesti. Uuringut rahastas Euroopa Sotsiaalfondi programm „Keeleõppe arendamine 2007-2010“. Uuriti, millised keeleõppealased arengud on kutseõppeasutustes toimunud, kas ja kuidas on muutunud keeleoskus, hoiakud, motivatsioon ja võimalused ning seda nii koolijuhtide, õpetajate kui ka kutseõppurite vaatenurgast. Küsimuseks oli ka, kas ja kuidas on erinevad nõuete eurorahade programmid ja projektid mõjutanud kutseharidust, keeleõpet, õppematerjalide ja täiendavate õppevahendite soetamist ning kas on jõutud soovitud eesmärkideni. Selgitati välja, millist tuge koolid veel vajavad, et kutseõppurid peale kooli lõpetamist saaksid oma erialal eesti keeles

hakkama. Vaatluse all oli kas ja mis mahus on koolid valmis minema üle eestikeelsele õppele ning kuidas koolid on valmis vastu võtma erineva keele- ja kultuuritaustaga õppureid.

Uuringu käigus on kõiki võimalikke aspekte võrreldud viie aasta taguste tulemustega, et välja selgitada, millistes valdkondades ja mis suunas on muutused toimunud. Näiteid uuringu tulemustest:

- vajadust osade erialade õppimiseks eesti keeles tunnetab 65% õpilastest. Kõige enam pooldavad seda eesti keele õpetajad ja koolide juhtkonnad – ca 80%.
- 50% õpilaste arvates on nende keeleoskus kutsekoolis paranenud, 9% arvates langenud;
- õpetajate arvates on õpilaste eesti keele oskus on pigem kehvapoolne. Eriti madal hinnang anti kirjalikule keeleoskusele;
- õpilased ise on oma keeleoskusest veidi paremal arvamusel – ligi pooled peavad seda küllalt heaks. Kõige madalamalt hinnatakse keelelist toimetulekut erialal;
- suur osa õpilastest kavatseb peale kutsekooli lõpetamist Eestist lahkuda, siia kavatseb praeguse seisuga jääda vaid 26% õpilastest;
- eestikeelse erialakirjanduse olemasolu koolis peab piisavaks vaid 1/3 eriala-ainete õpetajatest;
- üle ¾ õpetajaist, kelle emakeel ei ole eesti keel, on osalenud eesti keele õppes viimase viie aasta jooksul;
- täiendavates keeleoskuse parandamise programmides osalemise vastu oli huvi suur;
- koolide informeeritus osalemisvõimalustest programmides on madalavõitu, enamasti hangitakse infot omal käel. Esimeseks info otsimise allikaks märkis 55% koolidest Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse;
- põhilisteks takistusteks programmides osalemises oli õpetajate koormatus ning nõrga keeleoskuse tõttu julguse puudumine asjaga tegelemiseks;
- 55% koolidest on valmis vastu võtma muid võõrkeelseid õpilasi, kuigi erinevat abi (rahalist, tõlkeabi, vajaduste täpsustamist jms.) oleks vaja;
- Kõikide sihtrühmade arvates on paranenud koolide varustus eesti keele õppematerjalidega, sõnastikega, eesti- ja venekeelse erialakirjandusega;
- paranenud on keskmine eesti keele oskus juhtide ja eriala-ainete õpetajate seas;
- rohkem koole tunnetavad Haridus- ja Teadusministeeriumi ja KOV-ide toetust.

4. Täitmisel

- vene keeles õpetavate õpetajate eesti keele oskuse parandamine

ESF programmi „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ raames on eesti keelest erineva õppekeelega kutseõpperühmade õpetajate, koolijuhtide korraldatud täienduskoolitust.

1. Pedagoogide täienduskoolituse eestikeelse õppe arendamiseks muukeelsetes kutseõppeasutustes läbis kokku 162 õpetajat. Tagaside koolitusele oli peamiselt positiivne. Koolitusel osalejad hindasid koolituse suurimaks kasu-teguriks praktiliste õppemetoodikaalaste võtete käsitlemist. Täienduskoolitus toimus eesti keeles.

2. Viidi läbi ka kutseõppe pedagoogide täienduskoolitus integreeritud keele ja erialaõppe valdkonnas. Integreeritud keele- ja erialaõppe teemadel valmis kolm õppekava. Õppekava „Erinevad keeleõppe viisid ja -meetodid“ mahuga 2AP, täienduskoolitus läbiti novembrist 2008 kuni jaanuar 2009, õppekava „Keeleoskuse tasemed, keeleoskustaseme määramine. Õppe eesmärgistamine“ mahuga 2AP, täienduskoolitus läbiti perioodil veebruar kuni aprill 2009 ning õppekava „Keele ja eriala lõimitud õpe“ mahuga 3AP, täienduskoolitusega alustati mais ja lõpetati oktoobris 2009. Integreeritud keele ja erialaõppe valdkonna koolituse kogumaht oli 280 tundi e 7 AP ning selle lõpetasid edukalt 15 keeleõpetajat ja 15 kutseõpetajat.

3. “Lõimitud aine- ja keeleõppe alase koolituse (maht 3EAP) kutseõppeasutuste üldoskuste ainete ja eesti keele õpetajatele“ läbis 55 pedagoogi. Koolituse eesmärgiks oli muu õppekeelega

õpperühmadega kutseõppeasutuste üldoskuste mooduli ainete ning eesti keele õpetajate teadmiste ja oskuste lisandumine ning süvendamine. Koolitusel tutvustati LAK-õppe metoodikat, selle tausta, mõjusid, seda, kuidas aidata õpetajatel toime tulla levinumate probleemidega.

Koolitusel anti täiendavaid metoodikaalaseid teadmisi ning oskusi (eelkõige meeskonnatöös ja koostöös), mis on vajalikud LAK-õppe edukaks kasutamiseks. Koolituse sisu koostati välisekspert-koolitaja David Marshi pakutud teemadest lähtuvalt. Koolitusel mahus 3 EAP (78 t) osales lisaks üldoskuste ja eesti keele õpetajatele kutsekoolide üldainete õpetajaid.

Koolituse viis läbi Tartu Ülikooli Narva Kolledž.

4. Õpetajate stažeerimine „Teises koolis, teises keeles“. Stažeerimisel osales kokku 74 pedagoogi 16st kutseõppeasutusest, edukalt läbis stažeerimise 41 pedagoogi, neist 7 olid eesti ja 34 vene õppekeelega kutseõppeasutuste õpetajad. Stažeerimine toimus mõlemal puhul eesti keeles. Stažeerimist korraldasid sihtasutuse lepingupartnerid Tiiu Orgvee ja Linda Kõresaar.

5. Eesmärgiga anda teadmisi kakskeelse hariduse korraldusest ja põhimõtetest, e-õppest, arendada eesti keele ning aine- ja keeleõppe lõimimise oskust mitmekeelses õpi- ja elukeskkonnas korraldati täienduskoolitus kutseõppeasutuste juhtidele. Koolituse raames toimusid õppekäigud Tallinna Täiskasvanute Gümnaasiumi ja Räpina Aianduskooli ning õppereis Soome Vabariiki. 2 AP (80 t) mahus koolituse läbis 53 koolijuhti. Täienduskoolitust korraldas BDA Consulting OÜ

6. Kutseõppeasutuste juhtide nõustajate koolituse (mahus 6 EAP) mitmekultuurilise õppesüsteemi loomiseks läbis 18 nõustajat, kes pakuvad täiendust juba loodud ja tegutseva üldhariduskoolide võrgustikule lisades kutseõppeasutuste nõustamise võimaluse. Koolituse raames toimusid õppekäigud Tapa Vene Gümnaasiumi ja Sisekaitseakadeemiasse. Õppereisi Viini juhtis ja modereeris ekspert Peeter Mehisto. Koolitusel osales 20 nõustajat, neist 18 läbis koolituse täismahus. Koolituse viis läbi sihtasutuse lepingupartner BDA Consulting OÜ. Koolitusel käsitleti järgmisi teemasid: nõustamine mitmekultuurilises õppe- ja elukeskkonnas, sh kultuuridevahelises suhtlemises, mitmekultuurilise õppe korraldus ja selle põhimõtted ning seadusandlikud alused, nõustamine.

- suurendada tunduvalt eesti keele ja eestikeelse õppe mahtu vene õppekeelega kahe õppekeelega kutseõppeasutustes

Eesti keele õppe ja eestikeelse õppe mahtu on suurendatud koolide initsiatiivil, pakkudes intensiivset eesti keele õpet õpingute alguses, et õppija võiks jätkata eestikeelses erialaõppes. Head näited on koolidest, kus õpitakse erialasid, mida vene keeles õppida pole võimalik. Individuaalset õppija toetamist ja täiendavat keeleõpet pakuvad edukalt Luua Metsanduskool, Räpina Aianduskool, kunsti ja muusikaõppeasutused.

- eesti keelest erineva emakeelega kutseõppurite eesti keele täiendava õppe korraldamine;
- soodustada õppepraktikat eesti keele keskkonnas;

1. Eesti keelest erineva emakeelega kutseõppurite eesti keele täiendava õppe korraldamine, sh praktika eestikeelses keskkonnas oli ESF programmi „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ üks tegevusi. 21st vene õpperühmadega koolist osales 17 kutsekooli, lisaks pakkusid tuge eestikeelsed koolid. Tegevusse oli haaratud 24 koordinaatorit ja 52 õpetajat. Kutseõppeasutustel oli võimalus pakkuda õppuritele erinevas vormis täiendavat keeleõpet, vastavalt oma kooli õppurite vajadusele. Pakuti täiendavaid keeletunde, ettevalmistuskursusi, praktikaprogramme ja püüti rakendada ka lõimitud aine- ja keeleõpet. Rakendati ka keelelis-kultuurilist vahetusprogrammi, mille raames toimus praktiline töö või õpe eesti õppekeelega koolis, eestikeelses keskkonnas.

Osalesid:

Valga Kutseõppekeskus - täiendavad üldkeele ja erialakeele tunnid autotehnika eriala õppuritele;

Pärnumaa Kutsehariduskeskus - täiendav üldkeele ja erialakeele õpe kokanduse erialal oma kooli vene keelega gruppidele ning Narva Kutseõppekeskuse õppijaile;
Tallinna Teeninduskool - vahetusprogrammid koka eriala õppuritele koostöös Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooliga;
Sisekaitseakadeemia - välja antud "Keeleõppevihik päästjatele" ning korraldatud Väike-Maarja Päästekoolis erialakeele kursused päästjatele;
Luua Metsanduskool - kursused ja õppekäigud muukeelsetele õppuritele ning täiendava õppematerjali koostamine pealkirjaga "Keeleõppematerjal loodusvaldkonna teemadel";
Tallinna Tervishoiu Kõrgkool - täiendavad keeleõppe kursused hooldustöötajatele ning vahetusprogramm;
Narva Kutseõppekeskus - erinevate erialade õppurid käisid täiendavalt üldkeelt ja erialakeelt õppimas eestikeelses keelekeskkonnas. Selles osas pakkusid oma tuge Pärnumaa Kutsehariduskeskus ja Kuressaare Ametikool;
Tallinna Lasnamäe Mehaanikakool - kooli erinevate erialade õppuritele täiendavalt kursused eesti keele ja erialakeele omandamiseks;
Tartu Kunstikool - täiendav keeleõpe kooli muukeelsetele õppuritele;
Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus - täiendav keeleõpe ning vahetusprogramm koostöös Järvamaa Kutsehariduskeskusega;
Tallinna Kopli Ametikool - täiendav keeleõpe kooli tekstiilitöö ning elektriiku erialadele;
Informaatika ja Arvutustehnika Kool - täiendav keeleõpe, kokku osalesid peaaegu kõik kooli õppurid; Rakenduskunsti Erakool - täiendav keeleõpe koostöös Tallinna Tööstushariduskeskusega sisekujundaja eriala muukeelsetele õppuritele;
Sillamäe Kutsekool - vahetusprogrammid koostöös Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooliga koka eriala õppuritele.

Tegevuste põhirõhk langes 2009/2010. õppeaastale ja tegevuse indikaatorid said ületatud. Tegevuse indikaator oli 480 kutseõppurit on läbinud täiendava keeleõppe. 2008/2009. õppeaastal läbis täiendava keeleõppe 127 kutseõppurit ning 2009/2010. õppeaastal läbis selle veel 443 õppurit, kokku 570 kutseõppurit.

2. 2007-2010 on läbi viidud ettevalmistus kutseeksamiksi ebapiisava eesti keele oskusega kutseõppuritele sh täiskasvanud õppijatele

Tegevuse eesmärgiks oli valmistada õppijaid sh täiskasvanuid ette eestikeelse I taseme koka kutseeksami sooritamiseks, samuti kelneri, müüja, juuksuri ja kosmeetiku erialadel. Välja valiti just need teeninduserialad, millel töötades on otsene kontakt kliendiga ning keeleoskus seega hädavajalik. Samuti toimuvad nimetatud erialadel ainult eestikeelsed kutseeksamid.

Tegevuse raames koostati kolm erialase eesti keele õppekomplekti: üks koka ja kelneri, teine juuksuri ja kosmeetiku ning kolmas müüja erialal. Igasse õppekomplekti kuulub õpiköövihikuna koostatud õppematerjal, mis sisaldab rohkesti ülesandeid keele kõigi osaoskuste arendamiseks. Materjali juurde kuulub ka kuulamistekstidega CD ning kolmest osast koosnev sõnaloend: eesti-vene tähestikuline sõnaloend, vene-eesti tähestikuline sõnaloend ja temaatiline sõnaloend. Komplekti koostanud Mare Kitsniku sõnul on tegu õppevahendiga, milles õppurile vajalik keel ja aine on ühendatud tänapäevase õppemetoodikaga ning õppematerjale aktiivselt kasutades peaks õpilaste erialane keeleoskus oluliselt edenema.

2009. aasta septembris toimusid erialase eesti keele koolitused antud erialadel õppivatele ja töötavatele täiskasvanutele eesmärgiga parandada nende erialase eesti keele oskust ning seeläbi valmistada neid ette eestikeelse I taseme kutseeksami sooritamiseks ja eesti keele B1-taseme saavutamiseks. Kursused viis läbi OÜ Sugesto Tallinnas, Jõhvis, Kohtla-Järvel ja Narvas.

Koolituste maht oli 120 akadeemilist tundi, osales kokku 340 ning edukalt lõpetas 259 sihtrühma liiget. Koolitustel osalenute tagasiside näitab, et osalejad teadvustasid keeleoskuse vajadust oma õpingutes ja töös ning koolituse tulemusena suurenesid nende keelelised ja erialased teadmised ning

oskus ja julgus keelesituatsioonides käituda. Samuti hindasid osalejad koostatud õppekomplekte huvitavateks ja praktilisteks, kuid keeleliselt pigem keerulisteks ning läbitöötamiseks pikemaajalist koolitust nõudvateks.

Läbiviidud koolituste raames katsetati koostatud erialase eesti keele õppekomplekte, autor viis sisse täiendused ja parandused ning 2010. aasta septembris ilmus kordustrükk. Täiendatud õppekomplektid said endale kõik kutseõppeasutused, kus antud erialasid õpetatakse, erialaliidud, raamatukogud jm seotud asutused.

Oktoobris 2010 toimusid keele- ja erialaõpetajatele õppematerjalide infopäevad Tartus, Narvas ja Tallinnas, kus autor Mare Kitsnik tutvustas valminud õppekomplekte ning andis ülevaate erialakeele õppematerjalide koostamise, kasutamise ja levitamise võimalustest. Infopäevadel osalejate positiivne tagasiside näitas, et materjalid võeti hästi vastu ning need leiavad kasutust lisaks keeletundidele ka erialatundides, seda ka eesti emakeelega gruppide puhul.

- teha koostööd Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutusega eesti keele oskuse nõudeid sisaldavate kutsestandardite väljatöötamisel;

Kutsestandardeid uuendatakse ESF programmi „Kutsete süsteemi arendamine raames“. Seireperioodi vältel on kutsestandardeis hakatud kasutama Euroopa Nõukogu keeleoskustasemete süsteemi enesehindamise skaalat. Osaoskuste tasemekirjeldusi ei ole veel tehtud. Riiklikus Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuses on kavas alustada kutseõppe õppekavade uuendamise käigus ka eesti keele osaoskuste kirjelduste koostamist, piloodina teeninduserialadel, programmi „Kutsehariduse sisuline arendamine 2008-2013“ toel.

Positiivsena saab märkida keeleseaduse muudatust, mille kohaselt eestikeelse kutseeksami sooritanutelt ei nõuta samal kutsealal töötamise korral täiendava tasemeeksami sooritamist.

- võtta erilise tähelepanu alla neli suurimat venekeelse õppega kooli ja toetada nende arengut eestikeelse õppe rakendamisel;

Kõik keeleõppe arendamise tegevused, mida on toetatud ESF programmidega, on olnud suunitletud ka nimetatud õppeasutustele, mingit eriprogrammi ei ole rakendatud.

- lõpueksami ja kutseeksami ühendamisel üheks eksamiks hõlmata sellega ka eesti keele oskuse kontrolli;

Eesmärk on täidetud osaliselt, kuivõrd teeninduserialadel juba rakendatakse eestikeelseid kutseeksameid ka vene keeles õppinutele.

Kutseõppeasutustes vene keeles õpitavate/õpetatavate erialade ja vene keeles sooritatavate kutseeksamite võrdlusest nähtub, et enamiku erialade puhul on võimalik kutseeksameid sooritada ka vene keeles.

Mitmete, näiteks teenindusega seotud erialade, nt müüjate, hotelliteenindajate jt kutseeksameid ei ole Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutuse info kohaselt võimalik enam vene keeles sooritada. Õppides küll neid erialasid vene keeles, peaks kutse taotleja olema suuteline kutseeksami sooritama eesti keeles.

Kutseeksami valimine kutseõppeasutuse lõpueksamiks on vabatahtlik ning eksamite koostamisel ei ole spetsiaalselt arvestatud keelekomponendi kontrolliga. Ettevõtjate kutseliitude kutsenõukogudel ja kutsekomisjonidel, kes on vastutavad kutseeksamite sisu ja korralduse eest, puudub hetkel meetodiline võimekus, et kutseksamid mõõdaks sihipäraselt ka eesti keele oskust. Sellesuunaliseks ulatuslikuks arendustööks ei ole ka hetkel konsensust ega rahalisi vahendeid.

5. Täitmata

- luua riiklik stimuleerimissüsteem eesti keele õpetajatele ja eesti keeles õpetavatele kutseõpetajatele;

Seni ei ole riiklikku motiveerimissüsteemi kutseõppeasutuste õpetajatele loodud. Motiveerimine on seni koolitasandil lahendatud erinevates õppeasutustes erinevalt. Heaks näiteks on Narva Kutseõppekeskus, kus on olemas motiveerimissüsteem õpetajatele, kes suudavad õppetööd läbi viia nii eesti kui vene keeles.

Erinevalt väga positiivsest pildist, mis tekib kutseharidusest selle uuendamisse suunatavate ERF investeeringute põhjal, ei saa seda ütelda riigieelarvest rahastatava kutseõppe riikliku koolitustellimuse ja kutseõppeasutustes toimuva õppe-kasvatustöö kulude kohta. Kutseõppe koolituskohtade baasmaksumus on alates 2008. aastast igal aastal langenud ja 2011. a on jäänud 2010. a tasemele.

Ühtse motiveerimissüsteemi loomine on HTMis koostatud eestikeelsele õppele ülemineku tegevuskavas plaanis 2013. aastal.

- tagada eestikeelne õpe kõikides õppekavarühmades;

Nõudluse puudumise tõttu eestikeelse õppe järele, ei ole eesti õppekeele rühmi avatud keemiaprotsesside operatori ja laborandi ning mäetööde erialale. Nimetatud õpet pakub Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus.

- seostada eesti keele oskuse kontroll vene õppekeelega kutseõppeasutuste lõpueksamiga;

See ülesanne ei ole täidetud. Uue kutseõppeasutuse seaduse ja kutseharidusstandardi koostamisel on perspektiivis peetud silmas võimalust erialase eesti keele oskuse kontrolli sisseseadmiseks vene õppekeele rühmades kutsekeskhariduse lõpetajatele. Taolise eksami sisseseadmine on raskendatud, kuna erialasid on väga palju, kokku on 21 õppekavarühma, millest igauks jaguneb veel omakorda mitmeks erialaks. Seega tuleks koostada ja läbi viia vähemalt poolsada erinevat eesti keele eksamit. Samas erialakeele oskuse kontroll oleks asjakohasem kui praegune gümnaasiumi õppekava sisust ja mahust lähtuv riigieksam.

6. Takistused

- üldhariduskoolist tulevate õpilaste eesti keele oskuse madal tase;
- kutseõppeasutuste õpetajate eesti keele oskuse mitterahuldav madal tase ning probleemi vähene tähtsustamine koolijuhtide poolt;
- kutseõppeasutuste piiratud rahastamisvõimalused;

7. Üldhinnang EKASe täitmisele (2004-2010). Kutsehariduses on perioodil 2004-2010 toimunud eesti keele ja eestikeelse õppe tegevuste sihiseade selgimise ja tegevuste hoogustumine, seda eriti perioodi teises pooles. 2009. a töötati Haridus- ja Teadusministeeriumis välja tegevuskava vene õppekeelega kutseõppeasutustes eestikeelsele õppele üleminekuks. Olulisel määral on suurenenud õppe- ja meetodiliste materjalide, sh e-õppe materjalide, väljaandmine, õpetajate-koolijuhtide täienduskoolitus, stažeerimine ning on toimunud nõustajate koolitus ja võrgustiku loomine. Vene õppekeelega kutseõppurite keeleoskuse parandamiseks on rakendatud erinevaid meetmeid: eesti keele täiendavat õpet, õpilasvahetuse, praktika- ja kultuuriprogramme. Arengukava peaesmärk kutsehariduse ei ole täidetud. Uuringute ja eesti keele riigieksamite tulemuste põhjal võib märgata vene õppekeelega kutseõppijate eesti keele oskuse mõningast paranemist. Kvalitatiivset muutust ei ole siiski toimunud. Murrangulisteks muutusteks on lisaks otseselt kutseõppes rakendatavatele meetmetele vajalik ka põhikooli lõpetajate eesti keele oskuse oluline paranemine. Vähetahtis ei ole

ka rahastamine, mis on ESF vahendite arvel märkimisväärselt kasvanud, eriti arengukava perioodi teises pooles.

8. Rahastamine

Eesti keele õppe ja eestikeelse õppe tegevused toimusid seireperioodil kutsehariduses peamiselt ESF projektide ja programmide rahastusel. Perioodi 2004-2006 kasutati struktuuritoetuse vahendeid 750 000 eurot, perioodil 2007-2013 kasutati 870 000 eurot ning 2011-2013 on vahendeid planeeritud 445 000 eurot.

Lühikokkuvõte:

Kutseharidus

Eesmärk

tagada, et kõik kutseõppeasutuse lõpetajad oleksid võimelised oma erialal eesti keeles suhtlema ja eestikeelses keskkonnas töötama

Seireperioodi lühiiseloostus

Olulisemaks väljakutseks eesti keele ja eestikeelse õppe arendamisel kutsehariduses on kogu perioodi vältel olnud vene õppekeelele kutseõppurite eesti keele oskuse parendamine. Eesti kutseharidussüsteemi arengukava perioodiks 2009-2013 seab muuhulgas eesmärgiks venekeelsete lõpetajate tööalase konkurentsivõime tõstmise. Seireperioodil on kordaminekuks 2009. a Haridus- ja Teadusministeeriumis valminud tegevuskava kutseõppeasutuste järk-järgulise üleminekuks eestikeelsele õppele ning tegevuste hoogustumine selle elluviimiseks Euroopa Sotsiaalfondi toel. Tegevuskava koostamisel tugineti kahele uuringule. Eesti keelest erineva õppekeelele õppijatele on pakutud täiendavat keele- ja kultuuriõpet, eestikeelses keskkonnas praktiseerimisvõimalusi ning uusi, nii traditsioonilisi kui ka e-õppematerjale. Õpetajad ja koolijuhid on saanud suures mahus täienduskoolitust eriala ja keeleõppe lõimimise, e-õppe ja kultuuridevaheliste erinevuste vallas ning on loodud metoodilisi materjale. ESF programmi „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ tegevused jätkuvad ja rahastatakse peamiselt ESF programmide „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ ja „Kutsehariduse sisuline arendamine 2008-2013“.

Täidetud:

- välja on antud hulgaliselt eesti keele ja eestikeelseid õppe- ja metoodilisi materjale, sh e-õppematerjale ja käsiraamatuid kutseõppeasutustele;
- koostatud on tegevuskava eesti õppekeelele üleminekuks kutsehariduses ning alustatud selle elluviimist;
- 2009. aastal viidi läbi vajadusuuring “[Eestikeelse õppe laiendamine vene õppekeelele õpperühmadega kutseõppeasutustes](http://www.meis.ee/artiklid?news_id=330)”, http://www.meis.ee/artiklid?news_id=330.

Täitmisel:

- kutseõppeasutustes vene keeles õpetavate pedagoogide täienduskoolitus, sh eesti keele oskuse parandamine ja stažeerimine;
- suurendada tunduvalt eesti keele ja eestikeelse õppe mahtu vene õppekeelele kutseõpperühmades;
- eesti keelest erineva emakeelele kutseõppurite eesti keele täiendava õppe korraldamine;
- soodustada õppepraktikat eesti keele keskkonnas;
- teha koostööd Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutusega eesti keele oskuse nõudeid sisaldavate kutsestandardite väljatöötamisel;
- võtta erilise tähelepanu alla neli suurimat venekeelse õppega kooli ja toetada nende arengut eestikeelse õppe rakendamisel;
- lõpueksami ja kutseeksami ühendamisel üheks eksamiksi hõlmata sellega ka eesti keele oskuse kontrolli;

Täitmata:

- tagada eestikeelne õpe kõikides õppekavarühmades;
- seostada eesti keele oskuse kontroll vene õppekeelega kutseõppeasutuste lõpueksamiga.

Takistused:

- kutseõppeasutuste õpetajate eesti keele oskuse mitterahuldav madal tase ning probleemi vähene tähtsustamine koolijuhtide poolt;
- üldhariduskoolist tulevate õpilaste eesti keele oskuse madal tase;
- kutseõppeasutuste piiratud rahastamisvõimalused eestikeelse õppe sisseseadmiseks.

Ettepanekud:

- pakkuda kutseõppuritele erialase eesti keele ja eesti keele kui võõrkeele õpet tööks vajalikul tasemel;
- analüüsida eesti keele õppe olukorda vene õppekeelega rühmades, ajakohastada eesti keele oskuse nõuded ning korraldada lõimitud eriala- ja keeleõppe täienduskoolitust kutseõppeasutuste juhtidele ja õpetajatele;
- viia sisse kutseõppe üldoskuste moodulite eestikeelne õpe vene õppekeelega rühmades
- teha vene õppekeele rühmade õppuritele ja vastavatel erialadel töötavatele täiskasvanutele eestikeelse kutseeksami ettevalmistuskursusi, toetada õppurite praktiseerimist eestikeelses töökeskkonnas;
- taotleda eesti keele ja eestikeelse õppe toetamiseks edasist rahastamist ESF või riigieelarve vahendeist;
- arendada välja keelemapi mudel.

7. Eesti kirjakeel. Haridus ja eesti keele õpe. Kõrgharidus

7.1. EKASes püstitatud eesmärgid

7.1.1. Tagada eestikeelne kõrgharidus (katta kõik erialad oskussõnastike ning eestikeelse õppekirjandusega, säilitada olulises osas eestikeelne õpe ja avaldada tähtsamad teadustulemused ka eesti keeles), vältides mis tahes teadusala täielikku võõrkeelestumist

Eesmärgi saavutamist mõjutavad positiivselt järgmised tegurid:

- pikaajaline eestikeelse kõrghariduse ja teaduse traditsioon;
- Eesti riigi materiaalne ja moraalne toetus EKASe eesmärkide elluviimisele;
- oskuskeele järjepidev arendamine eriala- ja keeletespialistide koostöös, autoriteetsete erialaspetsialistide positiivne suhtumine sellesse;
- oskussõnastike ja eestikeelse õppekirjanduse olemasolu paljudel erialadel;
- HTMi poolt 2008. a. käivitatud programm „Eestikeelse terminoloogia toetamine 2008–2012“;
- eestikeelse keelekeskkonna domineerimine, eriti avalik-õiguslikes ülikoolides ja riigirakenduskõrgkoolides;
- eesti õppekeele stabiilselt jätkuv domineerimine on asendumas eestikeelse õppe osakaalu väikese tõusuga (esimesel seireperioodil oli eestikeelses õppes 2004/05. õa 88,8%, 2005/06. õa 88,4%; teisel seireperioodil 2006/07. õa 88,1%, 2007/08. õa 87,9%, vaadeldaval perioodil 2008/2009 88,0%, 2009/2010 89,2%, 2010/2011 90,2% kõigi õppetasete üliõpilastest). Eestikeelse õppe laienemine on toimunud venekeelse õppe järkjärgulise kokkutõmbumise arvel (venekeelses õppes osalejaid on 2008/2009 10,4%, 2009/2010 9,3%, 2010/2011 7,9% kõigi õppetasete üliõpilastest. Ingliskeelses õppes osalejate arv üsna stabiilne, vastavad suhtarvud on 1,6%, 1,5%, 1,9%).
- kõrgharidusstandardis kehtivad alates 2009. a. õppekeelealased pädevused kõigi kõrgharidustasemetel lõpetajatele;
- eestikeelse õppe olemasolu kõigi erialade (õppekavariühmade) kõigil Eesti kõrghariduses esindatud õppetasetel;
- eestikeelse kõrgharidusliku õppe tagamine kuulub „Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006-2015“ eesmärkide hulka;
- eesti keele säilimine esmase kõrgkoolides kasutatava õppe- ja teaduskeelena kuulub „Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia 2006–2015“ põhimõtete hulka;
- HTMi poolt 2008. a. käivitatud programm „Eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine ja väljaandmine (2008–2012). Ilmus üks õpik (Renate Pajusalu „Sõna ja tähendus“ 2009), seireperioodi lõpuks oli töös 34 õpikut kõigist teadusvaldkondadest;
- eestikeelse õppekirjanduse pidev ilmumine (Esteri andmetel ilmus eestikeelset õppevara kõrgkoolidele 2004. a. 80 nimetust; 2005. a. 72; 2006. a. 53; 2007. a. 61; 2008. a. 103; 2009. a. 49; 2010. a. 45 nimetust);
- eestikeelsed väitekirjad (humanitaaralad, õigusteadus, teoloogia, kasvatusteadused, erialade ajalugu jm), eestikeelsed kokkuvõtted võõrkeelsetel väitekirjadel. Tartu ülikoolis, kus valmis enim väitekirju, oli humanitaaria ja kunstide valdkonnas eestikeelseid väitekirju 2008. a. 53%, 2009. a. 56%, 2010. a. 38%; hariduse valdkonnas olid 2009. a. kaitstud kaks väitekirja eestikeelsed ja 2010 neljast kaks eestikeelsed; sotsiaalteaduste, äriduse ja õiguse valdkonnas oli 2008. a. eestikeelseid väitekirju 11%, 2009. a. 14%, 2010. a. 19%.
- Eestikeelsed teadusajakirjad (humanitaaralad, “Eesti Arst”) ja teadust populariseerivad väljaanded;

- Euroopa humanitaarteaduste andmebaasi ERIH kuuluvate väljaannete (mille hulgas on ka eestikeelseid väljaandeid) arvestamine kõrgetasemeliste teaduspublikatsioonidena.
- Oluliste teadustööde, originaalõpikute jms arvestamine nõuetekohaste publikatsioonidena sõltumata ETISE kriteeriumidest Tartu ülikooli akadeemiliste töötajate ametinõuetes alates 2010. a.
- Ülikoolide strateegilised dokumendid toetavad eesti keele positsiooni kõrghariduses. Nt Tartu Ülikoolis on kehtestatud keelepõhimõtted, mille kohaselt ülikool on võtnud ülesandeks eesti keele õppe osatähtsuse suurendamise õppekavades, sh eriti õpetajakoolituse õppekavades (vastavalt õpiväljunditele) ning eesti keele õppimise võimaluse tagamise nendele TÜ liikmetele, kes ei kõnele eesti keelt emakeelena.

Eesmärgi saavutamist mõjutavad negatiivselt järgmised tegurid, millest enamik tuleneb akadeemilise sfääri rahvusvahelistumisest:

- teaduspublikatsioonide hindamisel on kõrgeimaks kriteeriumiks (nt teaduse tippkeskuse taotluste bibliomeetrilise andmestiku koostamisel) esindatus korporatsiooni Thomson Reuters andmebaaside perioodikas;
- monograafiate ja kogumike hindamisel on kriteeriumiks avaldamine Eesti Teadusinfosüsteemi loendisse jõudnud väliskirjastuses;
- eestikeelset teadustööd mittehindavad hoiakud;
- välisõppejõudude kaasamine;
- rahvusvaheline teaduskoostöö;
- eestikeelseid termineid sisaldavate oskussõnastike puudumine osal erialadest (nt sotsioloogia, politoloogia, reklaamindus, puidutöötlemine, veemajandus);
- eestikeelsete õpikute puudumine osal erialadest;
- väitekirjadest on enamik ingliskeelsed. Näiteks Tartu Ülikoolis kaitsti kuuest TÜ doktoriõppe valdkonnast kolmes (loodus- ja täppisteadused; tervis ja heaolu; teenindus, mille alla kuuluvad ka liikumis- ja sporditeadused ja keskkonnatehnoloogia) ainult ingliskeelseid väitekirju. Eesti- ja ingliskeelsete väitekirjade osakaal TÜs oli 2008. a. vastavalt 10,4% ja 88%; 2009. a. 15,0% ja 79,0%; 2010.a. 9% ja 87,3%. Ka muude ülikoolide andmed näitavad, et eestikeelseid väitekirju kaitstakse peamiselt humanitaaria ja kunstide ning haridusteaduste valdkonnas, muud valdkonnad (sh sotsiaalteadused) eelistavad ingliskeelseid väitekirju.
- „Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006-2015” eesmärgiks on eestikeelse õppe olemasolu kõigil õppetasemetel kõigis õppesuundades (milleks piisab ühest õppekavast õppetasemel nt kogu humanitaaria, kõigi sotsiaal- ja käitumisteaduste kohta);
- „Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia 2006–2015“ kahandab eestikeelse õppe rolli veelgi, kõrvaldades eestikeelse õppe olemasolu nõude doktoriõppest;
- ülikoolide rahvusvahelistumise pürgimused, mis on fikseeritud nt ülikoolide arengukavades
- ülikoolides toimiv suundumus ingliskeelsele õppele doktoriõppes ja eesti- ja ingliskeelsele õppele magistritasemel;
- osaliselt või täielikult mitte-eesti õppekeelega kõrgkoolid: EHISE andmetel vene keel neljas (eelmisel seireperioodil kuues) ülikoolis, 11 (ka eelmisel perioodil 11) rakenduskõrgkoolis; inglise keel kuues (eelmisel seireperioodil kaheksas) ülikoolis ja kolmes (eelmisel seireperioodil 8) rakenduskõrgkoolis;
- Seireperioodi lõpuks ei ole mitte-eestikeelse õppega õppekavarühmi ühelgi kõrgharidustasemel. Neid polnud ka esimesel seireperioodil (2004–2006). Teisel perioodil lisandusid mõned ainult vene õppekeelega õppekavarühmad rakenduskõrghariduse tasemel: 2006/2007 võõrkeeled ja -kultuurid, majandusteadus, üldine äridus ja haldus, keemia ja protsessitehnoloogia; 2007/08 lisandus ajakirjandus. Enamikul juhtudel oli tegemist erarakenduskõrgkoolidega, ühel juhul Tallinna Tehnikaülikooliga. 2008/2009. õppeaastal olid vene õppekeelega rakenduskõrghariduse tasemel võõrkeeled ja -kultuurid (rakenduskõrghariduse tasemel

oli see õppekavarühm esindatud ainult Tallinna Ärijuhtimise Kolledžis), majandusteadus (õppekavarühma rakenduskõrghariduse tasemel esindas ainult Sotsiaal-Humanitaarinstituut) ja ajakirjandus (õppekavarühma rakenduskõrghariduse tasemel esindas ainult Eesti-Ameerika Äriakadeemia). 2009/2010. õppeaastal veel ainult võõrkeeled ja -kultuurid, ja praeguseks neid õppekavarühmi rakenduskõrghariduse tasemel ei õpetata. Võib oletada, et tegemist on kõrgharidusmaastiku korrastamise kaasnähtusega.

- Ülikoolides on lisandunud osaliselt või täielikult võõrkeelseid õppekavu, üksikuid võõrkeelseid õppekavu on ka kadunud. Paralleelset või valikulist eesti- või võõrkeelset õpet esineb üld- ja alusainete osas (peamiselt eesti ja vene keel Tallinna ülikoolis ja Tallinna tehnikaülikoolis), doktoriõppekavadel on üldiselt võimalik õppida nii eesti kui inglise keeles. Inglisekeelseid õppekavu on lisandunud magistritasemel.

Nt Tartu ülikoolis olid 2008/2009. a. neli ingliskeelset magistriõppekava: rakenduslik mõõteteadus, finants- ja kindlustusmatemaatika (2. aasta inglise keeles), Balti õpingud, Euroopa Liidu-Vene uuringud; 2009/2010. lisandusid veel kolm: semiootika ja kaks ühisõppekava TTÜga: tarkvaratehnika ning materjalid ja protsessid jätkusuutlikus energeetikas. Nimetatutest olid ingliskeelsed eelmisel seireperioodil Balti õpingud ja rakenduslik mõõteteadus, lisaks ka tervishoiu juhtimine.

Tallinna ülikoolis oli seireperioodil neli BA ja kuus MA võõrkeelset õppekava. BA tasemel on ingliskeelne meedia õppekava, venekeelne on ajakirjandus; TLÜ Katariina Kolledži sotsiaalteaduste ja humanitaarteaduste õppekavad on vene-, inglise- ja eestikeelseid aineid ja mooduleid. Magistritasemel on TLÜs venekeelne ajakirjanik-tõlkija õppekava ja ingliskeelsed antropoloogia, Euroopa õpingute: poliitika ja valitsemise euroopastumise, filmi- ja videokunsti, interaktiivse meedia ja teadmuskeskkonna ja rahvusvaheliste suhete õppekava. Eelmisel seireperioodil olid TLÜs ingliskeelsed antropoloogia (nii bakalaureuse- kui magistritasemel), meedia (bakalaureuseõppekava), Euroopa õpingud: poliitika ja valitsemise alused, filmikunst, interaktiivne meedia ja teadmuskeskkond, kommunikatsioonijuhtimine, sotsiaalse kaasamise Euroopa perspektiivid (magistriõppekavad); venekeelsed ajakirjandus (venekeelne meedia, bakalaureuseõppekava) ja ajakirjanik-tõlkija (magistriõppekava). Eelmise perioodiga võrreldes on suurim muutus Katariina Kolledži osaliselt venekeelsete õppekavade lisandumine.

Tallinna Tehnikaülikoolis oli ingliskeelseid õppekavu 2008/2009 14 ja 2009/2010 19. Täies ulatuses venekeelseid õppekavu oli 8. Lisaks toimus 18 õppekaval üld- ja alusõppeainete õpetamine paralleelselt eesti ja vene keeles. Eelmisel seireperioodil olid TTÜs ingliskeelsed rahvusvaheline ärikorraldus (nii bakalaureuse- kui magistritasemel), keskkonnakorraldus ja puhtam tootmine, tehnoloogia valitsemine, tööstustehnika ja -juhtimine (magistriõppekavad), vene keeles TTÜ Virumaa kolledži kolm rakenduskõrghariduse õppekava.

Eesti Maaülikoolis on jätkunud ingliskeelne õpe eelmisel seireperioodil nimetatud magistriõppekaval *Management of biodiversity and multifunctional landscape*.

Eesti Kunstiakadeemias oli 2008/2009 kolm ingliskeelset magistriõppekava (urbanistika, linnamaastikud, animatsioon), 2009/2010 lisandus neljas, tootearendus.

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias on paindlikud võimalused õppekeele valikul, 2008/2009 õppeaastal oli 20 õppekava, kus õpe võib toimuda ka inglise keeles: BA kavad klaver, keelpill, puhkpill, laul, dirigeerimine, kompositsioon, löökpill, jazzmuusika, MA kavad jazzmuusika, kammeransambel, saateklass, keelpill, klaver, kompositsioon, kooridirigeerimine, orkestridirigeerimine, laul, löökpill, puhkpill; 2009/2010 õppeaastal oli 15 õppekava, kus õpe võib toimuda ka inglise keeles, vähenemine toimus bakalaureusetaseme kavade osas, kus võimalikult ingliskeelseks olid jäänud helilooming ja elektronmuusika, jazzmuusika, muusikainterpretatsioon.

Estonian Business Schoolis saab nii inglise kui vene keeles õppida ühel BA ja ühel MA kaval. BA tasemel on vene keeles ettevõtetus ja ärijuhtimine; rahvusvaheline ärijuhtimine on BA tasemel inglise keeles, MA tasemel nii inglise kui vene keeles.

On jätkunud ühelt poolt eesti keele positsioonide tugevnemine tänu valitsuse meetmetele ja andmebaasi ERIH aktsepteerimisele Eesti teadusbürokraatias. Teiselt poolt näitab kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia suunda doktoriõppe muutumisele ingliskeelseks; ülikoolide õppetegevuses kasutatakse doktoriõppes eesti ja inglise keelt kõrvuti. Teaduspublikatsioonide liigitamisel (mida rakendatakse akadeemilise tegevuse ja projektitaotluste hindamisel) on ERIHil siiski väiksem kaal Thomson Reutersiga võrreldes, monograafiatel ja kogumikel väiksem kaal perioodikaga võrreldes, Eesti kirjastustel väiksem kaal ETISE loendi väliskirjastustega võrreldes. Ülikoolide strateegilistes dokumentides otsitakse tasakaalu rahvusliku ja rahvusvahelise komponendi vahel kõrghariduses.

Ettepanekud:

- seadustada eestikeelse õppe säilimine kõigis õppekavarühmades kõigil õppetasemetel (sisaldub „Eesti keele arengukava 2011-2017“ meetmes 7);
- jätkata rahvusvahelise levikuga eestikeelsetele teadusväljaannetele kõrgema hindamise taotlemist teaduspublikatsioonide hierarhias (sisaldub „Eesti keele arengukava 2011-2017“ meetmes 7);
- jätkata eestikeelsete teadusväljaannete taseme tõstmist ja nende kajastamise taotlemist rahvusvahelistes andmebaasides (sisaldub „Eesti keele arengukava 2011-2017“ meetmes 7)
- arvestada (vajadusel eksperthinnanguid kaasates) teaduse jaoks oluliste uurimusi, originaalõpikuid jms nõuetekohaste publikatsioonidena ametikohtade täitmisel ja projektitaotlustes sõltumata ETISE kriteeriumidest
- jätkata uurimistulemuste avaldamist (ka) eesti keeles, täpsustada võõrkeelsetele väitekirjadele eestikeelsete kokkuvõtete lisamise nõuet (terminoloogiaprogrammi juhtkomitee ja Eesti Keelenõukogu tegid 2008. a. rektorite nõukogule ettepaneku kehtestada ühe teadusartikli mahuga eestikeelse kokkuvõtte lisamise nõue; tegevus sisaldub ka „Eesti keele arengukava 2011-2017“ meetmes 7);
- toetada eestikeelse populaarteadusliku kirjanduse avaldamist (sisaldub „Eesti keele arengukava 2011-2017“ meetmes 7).

7.1.2 Tagada kõrgkoolilõpetajate eesti keele oskuse kõrge tase

On ilmnunud, et mitte-eesti gümnaasiumide lõpetajatele pakutud riigikeele aastase süvaõppe mudel (alla 60 punktise riigieksamitulemuse korral riigieelarvelistele kohtadele astunutele tasuta) ei ole kõikjal rakendunud, kõrgkoolid on leidnud muid viise sisseastujate keeleoskuse parandamiseks; paraku ei võimalda nominaalaja maht sageli tasa teha gümnaasiumilõpetajate keeleoskuse vajakajäämisi.

Eesmärgi saavutamist mõjutab positiivselt:

- Üleminek eestikeelsele õppele riiklikes ja munitsipaalgümnaasiumides
- vene kõrgkooliastujate suurenev astumine eestikeelsesesse õppesse (2010. a. õpib 60% vene gümnaasiumidest tulnud üliõpilasi eestikeelsetel õppekavadel; vrd 2005. a 59%, 2007. a 52%)
- riigi võimaldatav tasuta lisa-aasta riigikeele õppeks neile, kelle eesti keele riigieksami tulemus on alla 60 punkti (seda kasutavad Tartu ülikool ja Tallinna tehnikaülikooli Virumaa kõrgkool)

- nõudlikumad sisseastumistingimused osal erialadest (eesti keele riigieksami tulemuse 80 punkti nõue eestikeelsetele erialadele astujatele – seda kasutavad Tallinna ülikool ja Tallinna tehnikaülikool; C1-tase – TLÜ)
- kõrgkoolide poolt paindlikult rakendatavad meetmed eesti üld- ja erialakeele õppeks õppeaega pikendamata (nt eesti keele oskuse testimine ja vajadusel keelekursustele suunamine; nii kohustuslike kui vabalt valitavate eesti keele kursuste pakkumine; kakskeelne õpe ja tugiõpe studiumi algusosas; üliõpilastööde keelekasutuse jälgimine; nii eesti üldkeele kui erialase eesti keele õpe; keeleoskustaseme kontrollimine studiumi lõpus; kakskeelse õppe mudel TLÜ Katariina Kolledžis);
- programm „Keeleõppe arendamine 2007–2010“ ESF vahenditest.

Eesmärgi saavutamist takistab:

- vene õppekeelelega gümnaasiumi lõpetamiseks vajaliku eesti keele oskuse taseme B2 ebapiisavus eestikeelses kõrgkoolis õppimiseks (EKA seab eesmärgiks gümnaasiumilõpetajate taseme C1)
- eesti keele riigieksami nõutava tulemuse (60 punkti) ebapiisavus eesti keeles õppimiseks
- vene õppekeelelega gümnaasiumi lõpetanute nõrk eesti keele oskus;
- võimalus omandada kõrgharidust vene keeles osas kõrgkoolidest, seejuures kahes (eelmisel seireperioodil kolmes) rakenduskõrgkoolis ainult vene keeles. Vene keeles viivad õppetööd läbi peamiselt erarakenduskõrgkoolid, kakskeelne õpe on peamiselt avalik-õiguslikes ülikoolides;
- oletatav võõrkeele kasutamine õppejõudude poolt eestikeelse õppe raames (vene keele kasutamine on varasemaga võrreldes vähenenud tänu tugiseminaridele jm meetmetele; muusika jms ainetes, kus õpe on individuaalne, on keele valik tegelikkuses vaba).
- vene üliõpilaste eraldamine omaette üksustesse (nt 2008. a. avatud TLÜ Katariina kolledžis)
- vene üliõpilaste soovimatus või võimaluste puudumine pikendada õppeaega riigikeele süvaõppe lisa-aasta või lisasemestriga (eriti Tallinnas ja Tartus)
- mahukatest keelekursustest tingitud takistused nominaalajaga lõpetamisele
- eesti keele oskuse kõrgtaseme vormiline kaasnemine eestikeelse õppega eriala lõpetamisega. TLÜs on nõrgema keeleoskusega sisseastunute jaoks kohustuslik läbida enne lõpetamist C1 eksam
- eestikeelsest gümnaasiumist tulevate üliõpilaste nõrk funktsionaalne kirjaoskus
- ressursivajadus (nii aja-, raha- kui inimressurss).

Ettepanekud:

- kehtestada kõrgkooliastujalt nõutavaks riigieksami üldiseks miinimumtasemeks 80 punkti, millest madalama tasemega sisseastujate keeleõpet riik rahastab;
- töötada välja ühtlustatud eesti keele sisseastumistest
- tagada piisav eesti keele / eestikeelne õpe üldhariduskoolis ning eesti keele riigieksami objektiivne hindamine;
- jätkata paindlike eesti keele õpetamise ja keeleoskuse kontrollimise meetodite rakendamist
- rahastada eesti keele õpetamist ka väljaspool riigikeele aastase süvaõppe mudelit.

EKA meede 7 näeb ette töötada välja põhimõtted, mille alusel kehtestada muukeelse gümnaasiumi lõpetanutele nõuded kõrgkooli sisseastumiseks vajaliku eesti keele oskuse kohta ja toetada muukeelsete üliõpilaste keeletuge.

Eesti keele õpetamisest muudele sihtrühmadele vt 7.2.3, 7.2.4.

7.2. EKASes seatud ülesanded

7.2.1. Esitada eesti keele spetsialistide riiklik koolitustellimus mahus, mis rahuldab riikliku vajaduse, ja võtta õppekoha kulupõhise maksumuse aluseks uute õppemeetodite ja -vahendite rakendamise tulenevad vajadused.

Ülesande täitmiseks on tehtud:

- tehtud EKN poolt 2008. a haridusministrile ettepanek tõsta keeleveldkonna koefitsient 1,5-le (senise 1,1 asemel).

Ülesande täitmist takistavad järgmised asjaolud:

- koolitustellimuse esitamine ülikoolidele valdkonniti (puudub võimalus mingi eriala suunatud koolitustellimuseks);
- koolitustellimuse mahu muutumatus;
- koefitsientide süsteemi muutumatus (Vabariigi Valitsuse määrus 13.08.2002);
- ressursipuudus.

Olukord 2009–2010:

- Riiklik koolitustellimus humanitaarvaldkonnale ning erialakoefitsiendid on püsinud muutumatuna.
- ka õppevaldkondade koefitsiendid püsivad muutumatutena, humanitaaria ja kunsti valdkonnas on koefitsient 1,1; haridusvaldkonnas gümnaasiumi humanitaarainete õpetaja 1,2; põhikooli humanitaarainete õpetaja 1,3. (võrdluseks vastavad koefitsiendid loodus- ja täppisteaduste osas: 2,1; 2,0; 1,8.)

Ettepanek:

selgitada eesti keele spetsialistide vajadus ning tagada nende väljaõpe, esitades suunatud riigitellimuse Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli eesti keele erialade õppekavadele kõigil õppeastmetel (EKA meede 7)

kehtestada eesti keele erialade õpetamise tegelikele kuludele vastavad erialakoefitsiendid (EKA meede 7)

7.2.2. Riiklikult toetada eestikeelsete õppe- ja teadmaterjalide koostamist ja väljaandmist

Ülesande täitmiseks on tehtud:

HTMi käivitas 2008. a. programmi „Eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine ja väljaandmine (2008–2012)“ (vt 7.1), mis katab osa vajadusest

Ülesande täitmist soodustab:

- kõrgkoolide aktiivsus õppekirjanduse väljaandmisel
- e-õppekirjanduse levik

Ülesande täitmist takistab:

- vajaliku õppekirjanduse suur maht
- õppekirjanduse väljaandmise töömahukus ja kulukus
- piiratud võimalused toetusteks õppematerjalide väljaandmisele (nt programmi „Eesti keel ja kultuurimälu“ toetuse olemasolu ei ole toeks trükikulude katmisel)

Ettepanek: leida võimalusi väljaspool programmi „Eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine ja väljaandmine (2008–2012)“ väljaantava eestikeelse õppekirjanduse süstemaatiliseks toetamiseks

7.2.3. Võtta kõigisse õppekavadesse erialase eesti keele õpe

Ülesande täitmiseks on tehtud:

- kõrgharidusstandardis kehtivad alates 2009. a. õppekeelealased pädevused kõigi kõrgharidustasemete lõpetajatele;
- haridus- ja teadusministri moodustatud ainekavatöörühm esitas 2006. a. ettepanekud ministrile; minister on soovitanud seda kõrgkoolide rektorite nõukogule.
- HTMi toetusel on ilmunud õppevahendeid
- eri vormis, mahus ja õppetasemetel, kohustusliku või valikainena mitmetel erialadel kõigis ülikoolides. Üleülikoolilise ainaena on see enamasti valitav üldise akadeemilise kirjakeele õpetus, mitmete erialade raames kohustuslik erialakeele õpetus;
- Tartu Ülikooli nõukogu on vastu võtnud otsuse erialase eesti keele õppe sisseseadmiseks kõigil erialadel; seoses õppekavade muutmisega väljundipõhiseks on vastavad kursused ka õppekavadesse sisse viidud.

Ülesande täitmist soodustab

- ülikoolide ja erialaspetsialistide üldiselt positiivne hoiak erialase eesti keele ja selle õpetamise suhtes.

Ülesande täitmist takistab

- õppekavade mahtude täidetud;
- sobivate õppejõudude vähesus;
- uute kursuste käivituskulude katmise vajadus;
- kohatine inerts, passiivsus, osapoolte kahtlevad hoiakud eesti keele kõrgkooliõppe suhtes.

Ettepanekud:

- viia erialase eesti keele pädevust nõudvad toetavad muutused sisse kutsenõudeid ja kõrghariduse sisu reguleerivatesse õigusaktidesse (õpetajakoolituse raamnõuded, avaliku teenistuse seadus jne.);
- rahastada erialase ja akadeemilise eesti keele õppeks kavandatud tegevusi suuremas mahus.

Ka EKA meetme 7 tegevustesse kuulub eesti erialakeele ja akadeemilise väljendusoskuse õpetamise toetamine.

7.2.4. Laiendada välismaal keskhariduse omandanud eestlaste ja välisüliõpilaste võimalusi õppida eesti keelt

Ülesande täitmiseks on tehtud:

- enamikus ülikoolidest on eesti keele kursused välisüliõpilastele (vahetusüliõpilastele, ingliskeelsetel kavadel õppijatele, ka eestikeelsetele kavadele astunud mitte-eestlastele).

Ülesande täitmist takistab:

- sihtrühma väiksearvulisus mõnes kõrgkoolis;
- välismaalt tulnud eestlaste keeleprobleemide mittetajumine;
- rahalise ressursi vähesus.

Ettepanek:

- juhtida tähelepanu välismaalt tulnud eestlaste vajadusele õppida eesti kirjakeelt; leida finantseerimisvõimalused

- käivitada eesti kirjakeele täiendusõppe süsteem välismaal keskhariduse saanud üliõpilastele (EKA meede 7)

8. Eesti keele uurimine ja keelekogud

Eesmärgid (eesti keele uurimine): saavutada olukord, et eesti keelt uuritaks rahvusvaheliselt aktsepteeritaval tasemel kõigis tänapäeva keeleteaduse harudes, pöörates erilist tähelepanu rakenduste seisukohast olulistele harudele; koostada akadeemilised tervikkäsitlused nende eesti keele valdkondade kohta, kus need seni puuduvad või vajavad uuendamist; pöörata senisest rohkem tähelepanu tegeliku keelekasutuse uurimisele.

Nende eesmärkide saavutamiseks kavandati terve rida **uurimisülesandeid** kolmes põhivaldkonnas:

- eesti kirjakeele ehituse ja kasutuse uurimine
- eesti murrete uurimine
- eesti keele ajaloo, dünaamika, suhete ja kontaktide uurimine

Uurimisülesannete **täitjateks** olid:

- Eesti Keele Instituut
- Tartu Ülikool
- Tallinna Ülikool
- väiksemas mahus ka:
 - Võru Instituut
 - TTÜ Küberneetikainstituut (foneetika alal)

Rahastamine

Aastal 2009 saavutas eesti keele uurimise ja keelekogude rahastamine peaaegu kavandatud taseme (vt järgnev tabel), seda oluliselt ka tänu eesti keele uurijatele edukusele sihtfinantseerimise ja Eesti Teadusfondi grantide taotlemisel. 2010. aastal toimus aga ilmselt majanduskriisist tingitud langus, mis suurendas jällegi plaanitu ja tegeliku rahastuse vahet. Eriti tuntav oli see ülikoolide rahastamises, näiteks Tartu Ülikooli rahastamine kahanes 10% võrreldes 2009. aastaga. Peaaegu olematuks on jäänud kultuuriministeeriumi toetus eesti (murde)keelega seotud tegevustele. Langus oleks olnud veelgi suurem, kui eesti keele uurijad poleks olnud silmapaistvalt edukad sihtteemade ja grantide taotlemisel (seal tõus 5,6%) ning kui poleks algatatud uusi projekte. Hoolimata võimaluste vähenemisest jätkus uurimistöö ka 2010. aastal kõigis kavandatud suundades, enim kannatas suurtööde väljaandmine.

Finants- allikad	2009		2010		muutus EEK	muutus %
	kava	tegelik	kava	tegelik		
KOKKU (EEK)	18762000	18624638	19280000	17894780	-729858	-3,9%
HTMi riiklikud programmid	8495000	8900681	8353000	7806450	-1094231	-12,3%
Sihtteemad, ETF	9600000	9447224	10242000	9977330	+530106	+5,6%
KulMi riiklikud programmid	667000	276733	685000	111000	-165733	-59,9%

8.1. Eesti kirja- ja kõnekeele ehituse ja kasutuse uurimine

8.1.1. Foneetika ja grammatika uurimine

Eesti keele **foneetika** ja **fonoloogia** alaseid alusuuringuid tehti Eesti Keele Instituudis, Tartu Ülikoolis ja TTÜ Küberneetikainstituudis, fonoloogia alal ka Tallinna Ülikoolis.

Eesti Keele Instituudis on jätkatud emotsionaalse kõne akustika ja taju uurimist (Rene Altrov, Hille Pajupuu, Kairi Tamuri), eesti keele kõnerütmi klassifitseerimiseks on arvatud intervallipõhiseid korrelaate ja kaalutud statistiliselt vältetunnuste olulisust (Mari-Liis Kalvik, Meelis Mihkla) ning analüüsitud kõnetempo ja kollokatsioonitugevuse seost eesti keele sagedasemate sõnade näiteil (Meelis Mihkla, Liisi Piits). Kõneprosoodia seosed teiste keeletasanditega ja ka keeleväliste teguritega on tähtsal kohal 2009. aastal alanud Eesti Keele Instituudi sihtteemas “Eesti keele alusuuringud keeletehnoloogiliste rakenduste teenistuses” (2009-2014) ning ETFi grandis “Eestikeelse kõne rütmilisuse peegeldused grammatilistes ja leksikaalsetes struktuurides (ja *vice versa*)” (2009-2012).

Tartu Ülikoolis jätkati eesti keele, selle murrete, kõnekeele ja sugulaskeelte hääldussüsteemide uurimist sihtteema „Soome-ugri keelte foneetilised, fonoloogilised ja morfofonoloogilised seaduspärasused” raames (2008-2013, Karl Pajusalu, Eva Liina Asu, Pire Teras, Tiit-Rein Viitso, Niina Aasmäe, Pärtel Lippus, Nele Salveste, Tuuli Tuisk jt). Eriti keskenduti sõnaprosoodia akustilisele ja taju uurimisele, jätkati eesti keele häälduse piirkondlike erijoonte ja häälduse muutumise uurimist. Eva Liina Asu ja Pire Teras avaldasid üldkäsitluse eesti keele häälikusüsteemi kirjeldamisest rahvusvahelise foneetilise transkriptsiooniga (IPAg). Tiit-Rein Viitso ja Karl Pajusalu jätkasid eesti keele fonoloogia analüüsi, Karl Pajusalult ilmus ülevaade eesti keele fonoloogilise struktuuri dünaamikast.

TTÜ Küberneetika instituudi foneetika ja kõnetehnoloogia labori foneetika-alast uurimistööd tehti sihtteema „Usaldusväärsed tarkvara- ja inimkeele tehnoloogiad” (2006-2011, teema juht Tarmo Uustalu) ja EKKTTi projekti „Kõne analüüs ja variatiivsuse mudelid” (2006-2010) toetusel. Einar Meistri juhtimisel teostatavad eksperimentaalfoneetilised uuringud käsitlevad kahte alateemat: (a) kõne mikroprosoodia alal uuriti vokaali omakestuse rolli vokaalikaliteedi tajumisel; (b) aktsendiga kõne uurimisel on vaatluse all vene emakeelega (L2) kõnelejate eestikeelne kõne ja eesti keele fonoloogiliste kategooriate taju. Neil teemadel on avaldatud mitmeid rhv publikatsioone ja on valmimas Lya Meistri doktoritöö. 2009.a esimesel poolel jätkas Arvo Eek eesti keele foneetika akadeemilise üldkirjelduse koostamist. Töö katkestas tema surm juulis 2009; monograafia teine, klusiile käsitlev osa jäi pooleli. Lõpetamata käsikirjaga jätkavad tööd Tartu Ülikooli foneetikud Eva Liina Asu ja Pire Teras, KübI korraldab käsikirja tehnilist ettevalmistust trükiks.

Tallinna Ülikoolis töötas Mati Hint eesti keele fonoloogia monograafilise käsitlusega.

Eesti kirjakeele **morfoloogia** alal on jätkunud töö arvutimorfoloogiaga EKIs (Ülle Viks) ja Tartu Ülikoolis (Heiki-Jaan Kaalep jt) (vt lähemalt keeletehnoloogia seire).

Eesti Keele Instituudis on kogutud ja analüüsitud materjali lühikese sisseütleva ja võrdevormide esinemuse kohta eesti keele korpustes ja sõnaraamatutes. Saadud andmeid on kasutatud reeglite ja erandite täpsustamiseks automaatses reeglipõhises morfoloogias.

Tartu Ülikoolis on uuritud Külli Habichti juhendamisel vormilist varieerumist internetikeele nn uue meedia tekstides (Karin Soodla teadusmagistritöö 2010) ja tegeliku vormikasutuse varieerumist käänd- ja pöördtüüpides (Ann Metslangi uurimused *akvaarium-* ja *tööline-*tüüpi sõnadest).

Tallinna ülikoolis on tegeldud Reili Arguse juhtimisel eesti keele muutemorfoloogia omandamise alaste uurimustega (R. Argus kaitses 2008. a lõpus doktoriväitekirja „Eesti muutemorfoloogia omandamine”).

Morfoloogia uurimine on siiski olnud võrdlemisi sporaadiline. Puudub ühendav projekt, juhtuurija ja uurimisrühm, mis ei anna suurt lootust, et lähitulevikus saaks teoks uue akadeemilise morfoloogia koostamine.

Kirjakeele **sõnamoodustuse** uurimine on olnud pikemat aega suhteliselt tagasihoidlik. Muu hulgas on sellele ette heidetud, et peaaegu üldse ei tegelda (teksti)kasutuse uurimisega. Viimastel aastatel on Tartu Ülikoolis seda lünka asunud täitma. Reet Kasik on uurinud produktiivsete ja leksikaliseerunud tuletiste kasutamise vahekorda ühiskeeles (ilmub ESA 2011), samuti võrrelnud liitsõnade moodustusmalle eesti ja soome ajalehetekstis (2010). Sõnamoodustusest ja selle suhtest analüütilise väljendusviisiga on tehtud ka magistritöid, nt Kristiina Koppel kausatiividest (2009), Merli Toome liitverbidest (kaitseb 2011).

Reet Kasik on teinud ka ettevalmistusi eesti keele sõnamoodustuse akadeemilise tervikkäsitluse koostamiseks. Tugeva põhja sellele annab tema monograafia „Eesti keele sõnatuletus” kolmas, parandatud ja täiendatud trükk (2010).

Eesti Keele Instituudis on koostatud eesti keele sõnapere andmebaas (Silvi Vare). 2010. a detsembri seisuga oli selle maht 208 800 üksust. Loodetavasti on sellest andmebaasist kasu ka sõnamoodustuse uurimisele.

Süntaksi alusuuringutega tegeldakse laiahaardeliselt Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis (Mati Ereht, Helle Metslang, Liina Lindström, Kadri Muischnek, Petar. Kehayov, Reeli Torn-Leesik jt) ning EKI süntaksirühmas (Helle Metslang, Heete Sakhai, Maria-Maren Sepper). Uurijate järelkasv on olnud muljetavaldav.

Tartu Ülikoolis on uuringuid toetanud sihtteema „Eesti keele morfosüntaktiline ehitus ja areng“ (2008-2013, juht Helle Metslang) ning ETFi grandiprojektid „Lauseliikmed ja lausetüübid eesti keeles“ (2008-2010, juht Mati Ereht), „Grammatilise isiku väljendamine eesti keeles ning sellega seotud süntaktilised protsessid“ (2008-2011, juht Liina Lindström). Käsitletud on lause argumentstruktuuri põhitüüpe (Mati Ereht ja Helle Metslang; Liina Lindström), eri tüüpi subjekte/agente (Liina Lindström, Virve Vihman, Helena Metslang), objekti,(Martin Ehala), objektisarnaseid määrusi (Helena Metslang,), adessiivargumendiga lausestruktuure (Liina Lindström, Ilona Tragel), implitsiitse argumendiga (Virve-Anneli Vihman, Liina Lindström) ja *olema*-verbi ellipsiga (Petar Kehayov) lauseid, lause tuumargumentide järjestust (Helena Metslang). Lausestruktuuri konstruktsioonigrammatika vaatenurgast käsitlevad Pille Penjami kaitstud väitekirja ja Tiia Palosaare teoksil olev doktoriprojekt.

Lauseülestest kategooriate osas on uuritud viimasel ajal rahvusvahelist huvi äratanud kategooriaid nagu evidentsiaalsust (Petar Kehayov), modaalsust (Petar Kehayov, Reeli Torn-Leesik), impersonaali ja passiivi (Liina Lindström, Virve Vihman, Reeli Torn-Leesik), faasiaspekte (Mati Ereht, Helle Metslang), samuti aega ja (piiritlus)aspekti soome-ugri keeltes (Helle Metslang) ja küsilausepartiklite ja -tüüpide eripäraseid arenguid (Helle Metslang ja Külli Habicht).

Lause moodustajate vormiseostest on uuritud isikuühildumist (Liina Lindström), reduplikatsiooni (Mati Ereht) ning koordinatsiooni ja selle vahekorda komitatiivtarindiga (Mati Ereht). Klauside ühendamise osas on tegeldud põhjuse-tagajärje suhtes olevate osalauseetega (Helen Plado) ja infinitiivitarinditega (P. Penjam).

Keelenähtuste mehhanismidest on grammatiseerimise ja leksikalisatsiooni üldisi põhimõtteid käsitlenud Helle Metslang, Eva Velsker, Liina Lindström; kontaktimõjusid Petar Kehayov ja Martin

Ehala. Eesti süntaksi tervikkäsitlust ettevalmistavad uuringud on süstemaatiliselt ette võtnud Mati Erelt.

Eesti keele grammatilise süsteemi üldisi tunnusoone võrreldes muude keeltega on käsitletud mitmes eelmainitud uurimuses, esile tõusvaid vaatenurki on eesti keele võrdlemine ühelt poolt Euroopa keeleliidu (SAE) keeltega ja teiselt poolt päritolult lähedase soome keelega. Lähenedisnurk on peamiselt mikrotüpoloogiline. Laiemale rahvusvahelisele üldsusele tutvustab eesti keele struktuuri ajakirja „Linguistic typology and Universals (STUF)“ eesti erinumbr (2009, nr. 1/2), toimetaja Helle Metslang, autorite seas Mati Erelt, Martin Ehala, Reeli Torn-Leesik, Petar Kehayov, Helle Metslang. Tüpoloogilist uurimisliini esindab ka Petar Kehayovi väitekiri evidentsiaalsusest Balti ja Balkani areaalis ja artiklid *olema*-verbiga predikaatidest, verbi valentsist, koostöös Virve Vihmaniga valminud artikkel labiilsetest verbidest ning Mati Ereli uurimus eesti keele tüübist ja keelekorraldusest.

Eesti Keele Instituudi sihtfinantseeritava teema “Eesti keele alusuuringud keeletehnoloogiliste rakenduste teenistuses” (2009-2014) raames on uuritud konstruktsioonipõhisest perspektiivist nimisõnade, teonimede, infiniitsete verbivormide ja liitpredikaatide süntaksit (Heete Sakhai).

Tallinna Ülikoolis on valmimas Heete Sakhai väitekiri konstruktsioonigrammatikast (plaanitav kaitsmine 2011 augustis). Tegeldud on sõnajärje uurimisega (Annekatriin Kaivapalu), loodud on vahekeele sõnajärje vealeidja prototüüp (Pille Eslon, Matsak jt) ning uuritud sihitise käände problemaatikat (Katre Õim ja Pille Eslon).

Süntaksi ja morfosüntaksi alaste uurimuste rohkus on loonud head eeldused süntaksi akadeemilise tervikkäsitluse koostamiseks. Seni on selle tegemist takistanud ennekõike spetsiaalse rahastuse puudumine.

8.1.2. Sõnavara uurimine

Eesti kirja- ja kõnekeele sõnavara sünkroniline uurimine on ka kahel viimasel aastal jätkunud areng nii kvantitatiivses kui ka kvalitatiivses (teoreetilises) mõttes. Ilmunud on mitmeid suurtöid, Eesti Keele Instituudis ja Tartu Ülikoolis töötavad edukad uurimisrühmad, mille koosseisu kuulub ka rohkesti kraadiõppureid.

Eesti Keele Instituudis ilmus 2009. a sügisel kuueköiteline “Eesti keele seletav sõnaraamat” (2009). Sõnaraamat on "Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu" 2., täiendatud ja parandatud trükk. Toimetanud Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Sõnaraamatus on ligi 150 000 märksõna. Oma tüübilt on sõnaraamat kirjeldav (deskriptiivne), mitte normiv (preskriptiivne). Võrreldes 1. trükiga on sõnaraamatut täiendatud umbes 4000 uue märksõnaga ning paljude uute tähendustega. Korrastatud on üldist esitust. Väiksema osa moodustavad muutused ortograafias või grammatikas.

2010. a alustati EKIs järgmise, leksikograafias laialt levinud tüüpi, üheköitelise eesti keele sõnaraamatu koostamist. Sõnaraamatu üldpõhimõtteid on kirjeldatud ajakirjas Keel ja Kirjandus (nr 11, 2010). Sõnaraamatu maht on umbes 100 000 märksõna. Sõnaraamat valmib eeldatavasti 2015. 2010 alustati ka eesti keele põhisõnavara sõnastiku koostamist (töörühma juht Jelena Kallas). Sõnastikku on koondatud ligikaudu 4000 sõna ehk eesti keele tuum. Sõnaraamat ilmub 2013. Teise etapina kavandatakse sõnastiku mahtu suurendada 7000–8000 märksõnani. Tänapäeva üldkeele sõnaraamatuid koostatakse korpuspõhiselt. Alates 2010. a sügisest analüüsitakse eesti keele tekstikorpust (kokku 250 mln sõna) Sketch Engine'i programmi abil. Leksikaalse semantika vallas on uuritud nimisõnade süstemaatilist polüseemiat (Margit Langemets), emotsioonisõnavara (Ene Vainik), liikumisverbe (Jelena Kallas).

EKIs on jätkatud on eesti keele sõnaperede andmebaasi täiendamist ja toimetamist (Silvi Vare) (vt 8.1.1.). Sõnaperede andmebaasi põhjal on uuritud polüseemia ja homonüümia vahekorda ning sõnade tähenduse ja vormi kooskõla arvestamist eesti leksikograafias (Silvi Vare). Trükivariandi käsikiri valmib 2011. a oktoobris, raamatuna ilmub sõnastik 2012.

ETFi granti “Rääkimise loomulikkuse mudel ja hindamine” (2006-2009) raames on uuritud mittefiloloogilise kõrgharidusega eestlaste sõnavara rikkust ja ulatust suulises monoloogis ja dialoogis ning kirjalikus monoloogis (essee) (Hille Pajupuu, Krista Kerge (TLÜ)).

Nii sõnavara- kui ka nimeuurimist ühendab alates 2010. aastast sihtfinantseeritava teema “Sõna ja mõiste Eesti sõnavara ja kohanimede kujunemisel”. Uurimistöö keskendub kolmele sõnavara valdkonnale: kultuursõnavara, värvinimed ja Eesti kohanimed. 2010. aastal uuriti indoeuroopa laenude spetsiifikat läänemeresoome keelte murretes. Kultuursõnavara uurimisel selgitati sekundaartarindite ja nende süsteemi kasutuseletulekut eesti kirjakeeles. Esitatud on mitmed kultuursõnavara uued etümoloogiad. Analüüsitud on värvinimede *must* ja *valge* esinemist kohanimedes. Kohanimede uurimisel käsitleti ka eesti nimesüsteemi koodi muutumist tänavanimede näitel, analüüsidis nii motivatsiooni, rahvaetümoloogiat kui ka keelekontaktide mõju. Teema raames kaitsti doktoritöö värvinimedest eesti viipekeeles (Liivi Hollman) ning osaleti ERNi näituse „Muuseum näitab keelt“ koostamisel ja kureerimisel (Kristiina Ross).

Sõnavara ja grammatika uurimist ühendavad Tartu Ülikooli sihtteema „Keel ja tähendus: semantika ja grammatika kognitiivses perspektiivis“ (juht Renate Pajusalu) uurimisvaldkonnad. Kognitiivne perspektiiv ei erista keeles grammatikat ja sõnavara kui eraldiseisvaid keele struktuurikihte, kuid paljud uurimisteemad lähtuvad just sõnavormidest ja nende funktsioonidest. Välja võib tuua liikumissündmuse keelendamise uurimist, mida tehakse tüpoloogilises perspektiivis, kaassõnade uurimist ruumi ja liikumise vaatepunktist jms. Oluline on olnud ruumi kontseptualiseerimise tüpoloogiline uurimine (Ilona Tragel, Ann Veismann). Tuomas Huumo on juhtinud ETFi granti, mille käigus uuriti grammatiliste sõnade (grammide) funktsioneerimist eesti ja soome keeles. On alustatud suurema projektiga, milles võrreldakse eesti keelt emakeelena ja teise keelena kõnelevate inimeste liikumissündmust kirjeldavate narratiivide erinevaid aspekte (Renate Pajusalu, Raili Pool).

Sotsiolingvistilisest vaatenurgast on TÜs uuritud pronoomenite ja muude nimisõnafraaside toimimist pöördumistes ja kolmanda isiku nimetamisel (Renate Pajusalu, Virve Vihman, Birute Klaas, Karl Pajusalu). Viisakussüsteem ja selle areng lapsel ja teise keele kõnelejal vajab veel uurimist ja sellega on plaanis jätkata.

Sõnavara uurimisega tegeldakse ka Tartu Ülikooli vana kirjakeele uurimisrühmas, kus koondatakse eesti kirjakeele sõnavara esmaesinemussõnastiku andmebaasi. Tegeldakse ka 17. sajandi saksa- (ladina)-eesti sõnastike pööramisega eesti keelest lähtuvateks. 2010. aastal sai valmis 17. sajandi suurima, Heinrich Gösekeni sõnastiku (1660) leksika tänapäeva märksõnade ja tähendussetustega varustatud väljaanne. Doktorant Kristel Ress jätkab 17. sajandi eesti kirjakeele sõnavara dünaamika uurimist.

Tallinna Ülikoolis on sõnavara uurimine keskendunud eelkõige fraseologismidele ja terminoloogiale, idiomaatikaga seotud üldisemate probleemide kõrval on vaadeldud ka fraseologismide esitamise võimalusi sõnaraamatutes (Katre Õim). Terminoloogia uurimine on Tallinna ülikoolis alles hoogu saamas, teemaga tegeleb mitu doktoranti.

Võru Instituut jätkas aatatel 2009–2010 eesti-võru sõnaraamatu koostamist (toimetajad Mariko Faster, Laivi Org, Urmas Kalla, Triin Iva). Sõnaraamatu valmimisajaks on planeeritud 2012. a ning

see on kavas viia ka EELEX-i süsteemi koostöös EKiga. Sõnaraamatu tööühma tööd VI-s toetas riiklik programm "Eesti keel ja kultuurimälu".

8.1.3. Nimeuurimine

Nimeuurimise keskuseks on olnud Eesti Keele Instituut, selle ala uurimusi on tehtud ka Tartu ja Tallinna ülikoolis ja Võru Instituudis.

Eesti Keele Instituudis on käsitletud nimede ja mittedimede vahelkorda, Eesti asulanimesid ja muid kohanimed (Peeter Päll, Marja Kallasmaa). Uurimusi on tehtud ka isikunimedest ja tähelepanu on pööratud ettevõtetnimetustele jm nimeliikidele (pms TÜ üliõpilastöodes).

EKIs käivitati 2009. a Eesti kohanimeraamatu koostamine, mis peab andma seletuse u 6000 kohanimele. Tegemist on nii varasema uurimise kokkuvõttega kui ka uute uurimustega, sest paljud piirkonnad on peaaegu läbi uurimata. Tööd teevad Eesti Keele Instituut ja Võru Instituut koostöös Tartu Ülikooli, Eesti Kirjandusmuuseumi, Ajalooarhiivi jt asutustega ning üksikuurijatega. Töö tähtaeg on 2013. a lõpp. Ilmunud on uurimus Hiiumaa kohanimedest (Marja Kallasmaa), uuritud on Kiili valla talunimesid (Tiina Tärk).

Tallinna Ülikoolis on isikunimedest uurimisega tegeelnud Annika Hussar, balti- ja soome-ugri isikunimedest ehitusega tegeelnud Marje Joalaid.

Võru Instituut keskendus kohanimeuuringutes aastatel 2009-2010 põhiliselt etümoloogia-uringutele ja etümoloogiliste sõnaraamatuartiklite koostamisele. 2008. a TÜs kaitstud Evar Saare doktoritöö materjali põhjal ilmus publitseeritud pikem ülevaade.

EKI poolt koordineeritavas Eesti kohanimedest sõnaraamatu projektis vastutavad VI teadurid Evar Saar ja Mariko Fester ajaloolise Võrumaa asulanimedest ja tähtsamate loodusobjektide nimedest etümoloogiliste artiklite kirjutamise eest. 2010. a lõpuks olid leksikoniartikliteks vormistatud Urveste kihelkonna kohanimed. Kohanimedest ja sõnavara piirimaad puudutab keeleajalukku minev Mariko Fasteri uurimus.

8.1.4. Tekstianalüüs (keelekasutuse ja sotsiaalsete tegurite seoste uurimine eri tüüpi tekstides)

Tööd on jätkanud Tartu Ülikooli tekstiuurimise rühm Reet Kasiku juhtimisel. Koostöös Tallinna Ülikooliga on jätkatud iga-aastaste teaduskonverentside korraldamist ning uurimuste sarja „Tekstid ja taustad” publitseerimist. Haldustekstide tekstitunnuste kohta on Tartu Ülikoolis kaitstud üks teadusmagistritöö (Riina Reinsalu 2010), valminud on Karen Kuldnoka doktoriväitekiri argumentatsioonist ja retoorikast Eesti kaitsepoliitilises diskursuses (2011), valdkonnaga tegeleb veel kaks doktoranti.

Eesti keele kasutust sotsiaalsete tegurite mõjuväljas uuritakse kirjalike ja suuliste suhtluskontekstide kaudu Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse ning germaani, romaani ja slaavi keelte instituudi uurijate koostöös. Uuringuid koordineerib multimodaalse suhtluse uurimise grupp (MUSU, loodud 2009, Silvi Tenjes ja Raili Marling), mis analüüsib nii kirjalikke kui suulisi suhtluskontekste. Grupi teadusuuringute põhisuundadeks on teksti ja konteksti vahelkord, võim kirjalikus ja suulises suhtluses, multimodaalne suhtlus ja õppimine, sotsiaalne interaktsioon, diskursusanalüüs, sensomotoorsed mehhanismid ja liigutus. Multimodaalset suhtlust uurides analüüsitakse kaht omavahel seotud tasandit: inimese keelekasutust suhtluskontekstis ning suhtluskonteksti

dünaamikat interaktsioonis sotsiaalsete teguritega. Uurimismeetodiks laiemalt on diskursusanalüüs, kitsamalt mikroetnograafia.

Eesti Keele Instituudis on sihtfinantseeritava teema “Eesti keele alusuuringud keeletehnoloogiliste rakenduste teenistuses” (2009-2014) raames uuritud 28 kirjaliku ja suulise tekstitüübi põhjal tekstitüüpide eristamisvõimalusi kontekstuaalsuse astme järgi (Hille Pajupuu, Krista Kerge (TLÜ)).

Tallinna Ülikoolis on teksti lingvistilise analüüsi valdkonnas tehtud mitut laadi töid. Katrin Aava on 2010. aastal kaitsnud doktoritöö haridusdiskursuse muutumisest ja juhendanud diskursuseanalüüsi eri meetoditel baseeruvaid magistritöid, mille väljundiks on lingvistilise analüüsi tulemuste sotsiaalkriitiline tõlgendus. Krista Kerge on koostöös EKIGA võrdlevalt uurinud eri žanrite kui sotsiaalselt determineeritud registriavaldiste sõnaliigisuhteid, sõnavara rikkust, formaalsusastet, teksti tihedust ja keerukust jms ning juhendanud nii selleteemalisi bakalaureuse- kui ka magistriuurimusi. Tulemusi on seire ajavahemikul avaldatud nii Eestis kui mitmetes rahvusvahelistes väljaannetes.

Koostöös Tartu Ülikooliga on TLÜ-s korraldatud on kaks tekstipäeva (IX tekstipäev 2009, X tekstipäev 2010); koostatud kahe ülikooli autorite VI kogumik sarjas „Tekstid ja taustad“ (TLÜ 2010). Tekstianalüüsile oli pühendatud ka 2009. aasta jaanuarist märtsini läbi viidud üleriigiline emakeeleolümpiaad, mille piirkonnavooru tulemusi on statistiliselt uuritud, andes õpetajatele samas kvalitatiivset tagasisidet ka õpilaste tekstiuurimuste vigadest. Krista Kerge osales ka TÜ uurimisrühmas, kus muu hulgas analüüsiti esmakursuslaste tekste (vt Krista Kerge, Heidi Meier 2010; Martin Ehala, Krista Kerge, Kersti Lepajõe, Kadri Sõrmus 2010: <http://www.hm.ee/index.php?044904>).

Võru Instituudi teadur Kadri Koreinik on uurinud keeleideoloogiaid avalikus meediadiskursuses. Fookuses on trükimeedias avaldatud diskussioon lõunaestli keelele ametliku staatuse andmise küsimuses ja lõunaestli keeleküsimustes laiemalt. Meetodiks on kriitilise diskursuse analüüs. Uuringu tulemused avaldakse Kadri Koreiniku valminud doktoriväitekirjas "Language ideologies and public discourses in Estonia: The case of South Estonian", mis tuleb kaitsmisele Tartu Ülikoolis.

8.1.5. Suulise keele uurimine

Suulise keele uurimist on jätkanud Tartu Ülikooli uurimisrühm Tiit Hennoste juhtimisel (liikmed Olga Gerassimenko, Riina Kasterpalu, Andriela Rääbis, Krista Strandson/Mihkels, Kirsi Laanesoo jt). Uurimistöö aluseks on olnud TÜ suulise keele korpus, mida täiendati aastatel 2009-2010 EKTTi projekti “Tartu ülikooli eesti kõnekeele audio- ja videokorpuse kogumine ja otsingutarkvara loomine” toetusel. Oluliseks täienduseks korpuse kasutamisel on sõnavariantide otsimise päringusüsteem, mille abil saab otsida korpusest sama sõna mittekirjakeelsed variandid nende esinemise tõenäosuse järgi. Liideses on ka osa, mis võimaldab valida otsitavaid tekste erinevatest allkorpustest vastavalt suhtlejate ja suhtluse omadustele. Rühma liige Andriela Rääbis kaitses 2009 doktoriväitekirja “Eesti telefonivestluste sissejuhatus: struktuur ja suhtlusfunktsioonid.” Uurimisrühma keskseks ühisteemaks on olnud küsimuste ja vastuste uurimine institutsionaalses suhtluses. Sellele lisaks on rühma liikmed arendanud oma eriteemasid, nt eneseperandused, eripärased lausetüübid suulises kõnes (T. Hennoste), kaaslaste poolt algatatud parandused (K. Strandson), tagasiside suhtluses (Riina Kasterpalu, Olga Gerassimenko), telefonivestluste alustamise süsteem (Andriela Rääbis).

Suulise eesti keele nähtusi on uurinud ja selleks suulise keele korpust kasutanud ka teised TÜ teadlased, nt Renate Pajusalu on vaadelnud impersonaali ja konditsionaali kasutust viiteahelates, Reeli Torn-Leesik ja Virve Vihman aga uurinud impersonaalsete vormide funktsioone.

8.1.6. Keelekorraldusteooria alane uurimistöö

Vt keelekorralduse seire ülevaade.

8.2. Eesti murrete uurimine

Eesti murrete uurimisel on endiselt keskne roll Eesti Keele Instituudil ja Tartu Ülikoolil, üksik-uurimusi tehakse Tallinna Ülikoolis ja Võru Instituudis.

8.2.1. Eesti murrete foneetika ja grammatika võrdlevate ülevaadete koostamine

Jätkunud on Tartu Ülikooli ja Eesti Keele Instituudi koostöös eesti murrete elektrooniline korpuse tegemine, nüüd riikliku programmi „Eesti keel ja kultuurimälu“ toetusel. Korpus sisaldab juba üle miljoni sõne, selle alusel valmivad uurimused eesti murrete foneetikast ja grammatikast. Eesti murrete foneetikast on tehtud uurimusi saarte murdest (Ellen Niit, Eva-Liina Asu jt TÜs), kirderannikumurdest (Mari-Liis Kalvik EKIs) ja lõunaeesti murretest (Pire Teras, Sulev Iva jt TÜs). Murdekorpuse põhjal on uuritud ka erinevaid grammatikanähtusi, nt pronoomeni ja pöördelõpu kasutamise seoseid (Liina Lindström jt 2009, Mervi Kalmus 2009), sagedasemat sõnavara (Liina Lindström jt 2009), samuti on katsetatud murdekorpuse tekste süntaksianalüsaatoriga (Liina Lindström, Kaili Müürisep 2009) ning uuritud verbiühendeid murretes (K. Uiboaed). Võru Instituudi ja Tartu Ülikooli koostöös on koostamisel võru grammatika. Tartu Ülikooli ja Eesti Keele Instituudi koostöös on valmimas lõunaeesti keelesaarte murdetekstide väljaanne, millega jõuab lõpule akadeemiline murdetekstide sari.

8.2.2. Eesti murrete sõnaraamatu koostamine

Eesti Keele Instituudis jätkatakse „Eesti murrete sõnaraamatu“ koostamist (Piret Norvik, Liis Raasik), 2009. aastal ilmus 21. vihik (toimetajad Mari-Liis Kalvik, Mari Kendla, Vilja Oja, Tiina Tärk, Jüri Viikberg) ja 2011 alguses 22. vihik (Mari-Liis Kalvik, Mari Kendla, Tiina Tärk). 23. vihik ilmub 2012. aastal. 2011 ilmub Inge Käsi “Võru idamurrakute sõnaraamat”. Mulgi Kultuuri Instituudi, Eesti Keele Instituudi ja Tartu Ülikooli koostöös on valmimas Mulgi murde sõnaraamat.

8.2.3. Tänapäeva piirkondlike keelekujude ja sotsiolektide uurimine

Piirkondlike keelekujude ja sotsiolektide uurimine toimub Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas (K. Pajusalu, M. Ehala, M. Mets jt) ja suulise kõne uurimisrühmas (Tiit Hennoste). Uuritud on murrete moderniseerumist, piirkondlike hääduserinevusi, keele registrist varieerumist. 2010. aastal kaitsi TÜs Mari Metsa doktoritöö idavõru keelekasutuse muutumisest reaalajas ja suhtlusvõrgustike mõjust sellele.

Tartu Ülikool osaleb ELi 7. raamprogrammi projektis ELDIA (Euroopa keeleline mitmekesisus kõigile). Projekti üldeesmärk on luua uus multidistsiplinaarne teaduslik lähenemine ning testitav, kirjeldav ja ennustav Euroopa mitmekeelsuse mudel, et aidata aktiivselt kaasa Euroopa strateegilisele poliitilisele eesmärgile säilitada Euroopa keeleline mitmekesisus. Üks keskseid ülesandeid selles protsessis on uurida, kuidas enamus- ja vähemusrühmade hoiakud kajastuvad seadusandluses, meedias ja haridussüsteemis ning kuidas keelekasutajate hoiakud mõjutavad lühiajalisi taktikalisi ja pikaajalisi strateegilisi valikuid vahendaja- ja vähemuskeelte kasutamisel.

Lapsekeelt uuritakse nii Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis kui ka Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudis. Tartu Ülikoolis on lapsekeele uurimine jätkunud Renate Pajusalu juhitud ETFi granti toel (2008-2011). Uurimisrühma liikmed (Maigi Vija, Reeli Torn-Leesik, Sirli Parm, Reili Argus) osalesid suures üle-euroopalises projektis COST Action 33, mille raames koguti andmeid paljude keelte kohta. Tulemused ilmuvad olulistes lapsekeele-alastes väljaannetes. Eesti kontekstis muutus uurimistöo interdistsiplinaarsemaks: esimeste tulemusteni on jõutud koostöös arengusühholoogidega (Tiia Tulviste uurimisrühm) ja eripedagoogidega (Eve Kikase uurimisrühm). Grandi kasvandikest on esimesena doktoriväitekirja kaitsnud Piret Soodla narratiivide kasutamisest lapse keeleliste raskuste diagnoosimisel. Narratiivide uurimine lapsekeeles on üks lapsekeele uurimisrühma tulevikusuundumisi, milleks taotletakse uut ETFi granti.

Tallinna Ülikoolis on tegeldud lapsekeele eri aspektidega. On uuritud morfoloogiliste kategooriate (aeg, sihitise käänne), aga ka leksikaalsemantiliste kategooriate, nagu aspektilisus, omandamist nii pikiuuringute kui ka eksperimentaalse meetodika abil. Samuti on vaadeldud lapsele suunatud kõne erijooni (Reili Argus ning Helen Kõrgesaar). Magistritasemel on käsitletud ka soospetsiifilist sõnavara eesti lastekirjanike tekstides (A. Kapanen).

Tallinna Ülikoolis on alates 2009. aastast korraldatud sotsiolingvistika päevi ja seminare. Uuritakse eesti-vene keelekontakte ja kontaktidest johtuvaid keelemuutusi (Anna Verschik, Anastassia Zabrodskaja) ning Baltimaade keelepoliitikat (Mart Rannut). A. Zabrodskaja tegeleb keelemaastikega. Kultuurimälu projekti "Eesti-vene ja inglise-eesti koodivahetuse ja koodikopeerimise korpuse koostamine ja haldamine" raames kogub A. Zabrodskaja keelemaastike materjali, M. Vaba ja A. Verschik koodikopeerimismaterjali, põhirõhuga blogidel. On tekkinud keeleliste elulugude uurimise suund (T. Kibar ja A. Verschik). Sotsiolingvistika alal on kaitsnud üks doktoritöö (A. Zabrodskaja), teoksil on mitu doktori- ja magistritööd. Mõnevõrra on TLÜS tegeldud ka etnolektide uurimise ja ajaloolise sotsiolingvistikaga.

8.3. Eesti keele ajaloo, dünaamika, suhete ja kontaktide uurimine

Eesti keele ajaloo, dünaamika ja kontaktide uurimine toimub põhiliselt Tartu Ülikoolis, Eesti Keele Instituudis ja Tallinna Ülikoolis. Vanema eesti keele ajaloo uurimisega on TÜs tegelnud Tiit-Rein Viitso, Karl Pajusalu, Külli Habicht, Külli Prillop jt. Külli Prillopi doktoritöö sisaldab eesti keele astmevaheldusnähtuste optimaalsusteoreetilisi uuringuid. TÜs on uuritud ka eesti keele muutumist 20. sajandil, sh häälduse ja fonoloogia dünaamikat (K. Pajusalu) ning mitmeid morfosüntaktilise muutusi (I. Tragel, K. Habicht, H. Metslang jt), korraldatud on muutuva keele päevi. Eesti keele kontaktide ja mitmekeelsuse uurimine toimub ka Tallinna Ülikoolis (A. Verschik jt).

Eesti Keele Instituudis valmival eesti keele etümoloogilisel sõnaraamatul on väga oluline tähendus eesti keele sõnavara kujunemise uurimisel, vt 3.3. EKIs tegeleb sõnavara ajaloo uurimisega ka Vilja Oja töörühm (ETF grant "Reliktne ja innovatiivne läänemeresoome keelte sõnavaras", 2008-2011). Tähelepanuväärne saavutus on Eesti, Karjala ja Soome lingvistide ühistööna valminud läänemeresoome keeleatlas, mille viimane köide ilmus 2010. aastal. Eesti lingvistidest oli TÜ emeritprofessor T-R. Viitso selle 2. osa peatoimetaja, H. Neetar ja V. Oja EKIs ja Tiit-Rein Viitso on ka atlase arvukate sõnaartiklite autorid.

Keelekontaktide uurimine on toimunud Tartu ja Tallinna ülikoolis. 2009. a kaitses Kristiina Praakli Tartu Ülikoolis doktoriväitekirja teemal „Esimese põlvkonna Soome eestlaste keelekasutus ja koodikopeerimine“. Alustatud on Peterburi eestlaste suulise keeleainese kogumist ja uurimist (Lea Jürgenstein). Keelekontaktide uurimisel on Martin Ehala kasutanud trianguliseeritud sotsiolingvistilisi meetodeid; eesti-vene kontaktimõjusid asub samas suunas uurima ka järel doktor Anastassia Zabrodskaja.

Võru Instituut osales 2009. a projektis "Kultuuriliste ootuste kaardistamine võru keele- ja kultuuriruumis". Uuringu eesmärgiks oli koguda ekspertintervjuude kaudu teavet võru keele ja kultuuri arengu, tulevikuväljavaadete ja inimeste koostöövalmiduse kohta..

8.3.1. Eesti keele häälikuloo ja ajaloolise grammatika ülevaadete koostamine

Ettevalmistusi uut tüüpi eesti keele häälikuloo ja ajaloolise grammatika koostamiseks tehakse Tartu Ülikooli eesti keele osakonnas, töö on jätkuvalt ettevalmistavas faasis.

8.3.2. Eesti kirjakeele kujunemise uurimine

Viimastel aastatel on olnud töö eesti kirjakeele kujunemise uurimisel intensiivne ja edukas. Vana kirjakeele uurimisrühmad tegutsevad Tartu Ülikoolis ja Eesti Keele Instituudis, üksikuurimusi tehakse ka Tallinna Ülikoolis.

Tartu Ülikooli vana kirjakeele uurimisrühmas jätkati 19. sajandi esimese poole korpuse täiendamist, lemmatiseeriti Heinrich Stahli tekste. Jätkus töö vanimate sõnastike eesti keele lähteseks muutmisel (Kristel Ress, Valve-Liivi Kingisepp, Külli Prillop, Külli Habicht). Grammatikanähtuste vallast tegeldi peamiselt infinitiivikonstruktsioonide uurimisega (Pille Penjam, Külli Habicht), grammatiliste sõnadega (Külli Habicht) ja sõnaliigiprobleemidega (Külli Habicht, Külli Prillop, Pille Penjam). Ilmus on Pille Penjami doktoritöö „Eesti kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonid“ ning Kai Tafenau uurimused 17. sajandi teise poole keelereformide ja piiblikeele kujundamise kohta. Esimesed tulemused on valminud eesti-soome koostöörühmal (Renate Pajusalu, Külli Habicht, Ritva Laury, T. Nordlund), mis käsitleb artiklite grammatikaliseerumist eesti ja soome kirjakeeles.

Eesti Keele Instituudis on 2009-2010 eesti piiblitõlke ajaloolises konkordantsis tehtud üldkättesaadavaks neli uut tõlget ning lisatud kahe juba esindatud tõlke uusi osi. Konkordants on liidetud EKI koduleheküljel paiknevate keelekogude rubriigiga. Lisaks tekstidele on tehtud üldkasutatavaks analüüsitud osade (lihtsustatud) märksõnaloend, salmik Konkordants ja saatetekstid (eesti piiblitõlke ajaloo lühiülevaade ja üksiktekstide tutvustused). Alustatud on J. Gutsloffi piiblitõlke paberpublikatsiooni koostamist. Riikliku programmi kõrval on töö nüüdseks seotud ETFi grandiga nr 7896 (Taotlused ja tõlge eesti piiblikeele kujunemisel 1680-1739). Kristiina Rossi juhtimisel on uuritud eesti kirjakeele vanimat sõnavara ja grammatikamuutusi.

Tallinna ülikoolis on Annika Kilgil valmimas doktoritöö esimese eestikeelse piibli verbivormistikust.

8.3.3. Etümoloogilise sõnaraamatu koostamine

Etümoloogilist sõnaraamatut koostab Eesti Keele Instituudis kolmest etümoloogist töörühm (Sven-Erik Soosaar, Iris Metsmägi ja Meeli Sedrik). 2009. a valmis etümoloogilise sõnaraamatu käsikiri ja 2009-2010 jätkati selle toimetamist. 2011. aastal jätkub toimetamise teine ring. Käsikiri valmib lõplikult 2011 sügisel ja sõnaraamat ilmub 2011. a lõpus. Jätkatakse etümoloogilise andmebaasi täiendamist.

8.3.4. Keelemuutuste teoreetiline uurimine

Keelemuutuste teoreetiliste aspektide uurimine jätkus Tartu Ülikoolis. Ilona Tragel ja Liina Lindström uurisid possessiivse perfektide olemust ja konteksti eesti keeles. Keelemuutuste teemal (dünaamika, grammatika muutumine) on 2010. a lisandunud mitu uut doktoranti. Uurimissuuna arengut toetab konverentsisari „Teoreetiline keeleteadus Eestis“, sarja kolmas konverents toimus

2009. a. Tähelepanu on pööratud ka kirjakeele kujunemisel toimunud sundgrammatisatsiooninähtustele (Helle Metslang, Külli Habicht, Ilona Tragel).

8.3.5. Mitte-eestlaste eesti keele uurimine

Uurimusi tehakse Tallinna ja Tartu Ülikoolis ning Eesti Keele Instituudis. Tallinna Ülikoolis on tegeldud käändevormide kasutamise võrdleva korpusanalüüsiga (õppijakeel vs eesti kirjakeel); uuritud on objektnoomeni käändevalikut ning õppijakeele ja kirjakeele sageli kasutatavaid morfosüntaktilisi konstruktsioone. Tallinna Ülikoolis on loodud vastavaks uurimistööks eesti vahekeele ehk õppijakeele korpus (<http://evkk.tlu.ee>).

Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) osakonnas arendatakse veebipõhist keeleõppekeskkonda, kuhu järjest lisatakse osakonnas välja töötatud eesti keele ja kultuuri õppematerjale (vt <http://www.ut.ee/keeleweb2/>). 2010. a kaitsti kaks eesti keele kui teise keele alast teadusmagistritööd (Tiina Kikerpill, Sirje Rammo). Osakonnas jätkatakse eesti keele kui teise keele omandamise uurimist (Raili Pool), vaatamata sellele, et uurimissuund on alarahastatud ja. uurijate järelkasv puudub.

Eesti Keele Instituudis on ETFi grandis "Rääkimise loomulikkuse mudel ja hindamine" (2006-2009) raames uuritud eesti keelt teise keelena kõnelevate kõrgharidusega venelaste sõnavara rikkust ja ulatust, dialoogi temporaalseid karakteristikuid, süntaksi keerukust, aktsendi tugevust ja häirivust, lauseintonatsiooni (Hille Pajupuu, Krista Kerge, L. Meister, P. Alp).

8.4. Keelekogud

Eesmärk: tagada kogude säilimine, täiendamine ja kasutatavus.

Keelekogude olemasolu on eesti keele uurimise ja korralduse vältimatu eeldus. Eesti keele tähtsaimad traditsioonilised keelekogud on Eesti Keele Instituudi kirjakeele arhiiv, murdearhiiv ja heliarhiiv ning Tartu Ülikooli murdearhiiv. Tähtsaimad elektroonilised kogud on Tartu Ülikooli eesti kirjakeele tekstikorpus, vana kirjakeele tekstikorpus ja suulise keele tekstikorpus ning Tartu Ülikooli ja Eesti Keele Instituudi murdekorpus. Eesti keele arendamise strateegia on seadnud eesmärgiks tagada kogude säilimine, täiendamine ja kasutatavus ning näeb sellega seoses ette olemasolevate kogude korrastamist ja moderniseerimist (digiteerimist, laserplaadistamist) ning nii olemasolevate kui ka uute kogude muutmist kasutajasõbralikumaks, eelkõige nende muutmist kättesaadavaks Interneti kaudu.

Olemasolevaid sedelkogusid (EKI kirjakeele arhiiv, murdearhiivid) säilitatakse, kuid oluliselt ei täiendata. Spetsiaalset finantseerimist selleks ette nähtud pole ning pole ka tarvidust. Traditsioonilistest kogudest korrastatakse ja moderniseeritakse heliarhiive. Eesti Keele Instituudis digiteeritakse Eesti murrete ja soome-ugri keelte heliarhiivi.

Eesti Keele Instituudi keelekogud on muutunud elektrooniliselt kättesaadavaks: kõik Eesti Keele Instituudi sõnastikud koostatakse ja toimetatakse sõnastike haldussüsteemis EELex (<http://eelex.eki.ee/>), valminud sõnastikud on kasutatavad Eesti Keele Instituudi kodulehe (<http://portaal.eki.ee/>) vahendusel. Seda rahastas keeletehnoloogia programm. EELexi on hakatud lisama ka liivi keele sõnastikke, mis on esimeseks sammuks Liivi kirjakeele andmebaasi loomisel.

Aastail 2009-2010 on Eesti Keele Instituudi murdearhiivis viidud lõpule keeleainese ja vastava taustainfo elektrooniliste andmebaaside loomine (e-kataloogid eesti murrete ja sugulaskeelte

helisalvestistest, keelejuhtidest, kogujatest, koopiatest, litereeringutest). Kõik andmestud on loetavad Internetis (vt näiteks <http://www.eki.ee/~indrek/fonoteek/>). 2010. aastal alanud skaneerimine on hõlmanud mõistelise sõnavarakogu (150 000 sed) ja Järvamaa kohanimed. Väliseesti arhiiviprojekt võimaldas 2010. a lisada Eesti Keele Instituudi kodulehele Internetis 3 tunni ja 36 min jagu litereeritud väliseesti keelenäiteid.

EKI elektroonilised kogud on saanud täiendust 3 mahuka sõnaraamatu võrra. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat“ I–VI (2009), „Eesti-vene sõnaraamat“ I–V (2009) ja „Oxford-Dudeni terminoloogiline piltsõnastik“ (2010) on andnud lisaks 235 500 kirjet. Eesti Keele Instituudi e-kogud hõlmavad nüüd kokku 11,15 mln kirjet.

Tartu Ülikoolis on oluliselt täiendatud eesti murrete ja sugulaskeelte andmebaasi (= murdekorpust). 2010. aasta lõpu seisuga on murdekorpuses 1,25 mln tekstisõna foneetilises transkriptsioonis (ja samuti selle lihtsustatud variandis) ning umbes 700 000 morfoloogiliselt märgendatud tekstisõna. Lisatud on ka muude läänemeresoome keelte (eelkõige liivi keele) tekste. Uuendatud on murdekorpuse otsimootorit: <http://www.murre.ut.ee/murdekorpuse-otsing/> Lisandunud on süntaktiliselt analüüsitud tekstid, mille jaoks on kasutatud algselt kirjakeele põhjal välja töötatud ja kitsenduste grammatikal põhinevat süntaksianalüsaatorit (Kaili Müürisep). Murdekorpuse tööd on finantseeritud riiklikust programmist „Eesti keel ja kultuurimälu“ (Liina Lindström)

Kõik TÜ eesti keele ja sugulaskeelte arhiivi olemasolevad helifailid on täielikult digiteeritud, olemasolevatest käsikirjadest on digiteeritud üle 50%. Kogu on täienenud pidevalt välitööde materjalidega: lisandunud on varasemate aastate välitööde materjale, mida uurijad on loovutanud; samuti on lisandunud uusi ekspeditsioonidel kogutud salvestisi, mis on kõik juba digitaalsed. Eestis ja Loode-Venemaal eesti murrete ja lähisugulaskeelte andmete kogumise finantseerimiseks on saadud raha ka riiklikust programmist „Eesti keel ja kultuurimälu“ (Liina Lindström).

TÜ vana kirjakeele korpust on 2009. a täiendatud 19. sajandi esimese poole tekstidega. 19. sajandi tekstide korpuse maht on praeguseks 700 000 tekstisõna. Pidevalt on täiendatud ka vanade sõnastike andmebaasi ning korpuse kasutajaliidest. Praeguseks on võimalik päringuid teha nii märgendatud kui ka märgendamata tekstidest.

Tartu Ülikooli multimodaalse suhtluse uurimisgrupp MUSU koostab multimodaalse suhtluse andmebaasi. Korpuse loomisega alustati 2009. aastal. Korpus koosneb kahest allkorpusest: kontekstualiseeritud kirjalike tekstide korpusest (KOK) ja interaktiivsete suhtlussituatsioonide korpusest (ISU).

Tallinna Ülikoolis on loodud eesti vahekeele korpus ehk õppijakeele korpus (<http://evkk.tlu.ee>), mis kujutab endast eesti keele kui teise keele ja võõrkeele kirjalike tekstide kogu. Korpusel on oma konkordantsileidja, sõna- ning vormisageduse statistika. Õppijakeele vealiigituse aluseks on lingvistiline taksonoomia (leksikaalsed, leksikaalgrammatilised, morfonoloogilised, morfoloogilised, morfosüntaktilised, süntaktilised, kommunikatiivsed). Tallinna Ülikoolis on alustatud ka hoidjakeele korpuse koostamist.

TTÜ Küberneetikainstituudi aktsendikorpust on loodud erinevate aktsendinähtude akustilis-foneetiliseks uurimiseks, kuid seda saab kasutada ka aktsendiga kõne tuvastamiseks sobivate akustiliste mudelite treenimiseks. Aktsendikorpust sisaldab erineva emakeelega eesti keelt võõrkeelena kõnelevate keelejuhtide kõnenäiteid. Kõnesalvestusteks koostati eestikeelne tekstikorpust, mis hõlmab eesti keele häälikuid ja häälikuühendeid erinevas segmentaalses ja prosoodilises kontekstis.

Võru Instituudis lisati ajaloolise Võrumaa kohanimeandmebaasile 2009-2010 Tartumaa Võnnu kihelkonna 4300 asustus- ja loodusnime. Andmebaasi maht on praegu 28 000 kohanimeobjekti. Kõik kohanimeandmed on seotud kaardiandmetega.

8.5. KOKKUVÕTE

2009. ja 2010. aastal jätkus eesti keele uurimine varem alustatud suundadel. Märkatav on edasimineku korpusepõhistes uuringutes, seda nii tänapäeva eesti keele grammatika kui eesti kirjakeele ajaloo ja murrete uurimisel, ning publitseerimise rahvusvahelise haarde kasv. Oluliseks tähtsuseks eesti keele ja selle praeguse uurimise seisuga tutvustamisel on ajakirja „Language Typology and Universal“ eesti keele erinumbri ilmumine 2009. aastal (toim. Helle Metslang). Kaitsti ka varasemast enam doktori- ja magistritöid. Siiski võib edaspidi tunda anda ülikoolide eesti keele alase uurimistöö rahastamise järsk vähenemine 2010. aastal. Paraku on endiselt madalseisus üldistavate tervikkäsitluste koostamine. Osal aladel on see alles ettevalmistavas staadiumis (foneetika, sõnamoodustus, süntaks, ...), osal aladel isegi mitte nii kaugel. Sellise olukorra põhjuseks on nii senine teadustulemuste hindamissüsteem, mis ei soosi monograafiliste uurimistööde koostamist, kui ka sellise töö ebapiisav rahastamine. Üldistavate tööde puudumine võib hakata edaspidi valusalt tunda andma nii uurimistöös kui ka keeleõppes ja keelekorralduses.

9. Eesti keele keeletehnoloogiline tugi

Üldeesmärk: arendada eesti keele keeletehnoloogiline tugi tasemeni, mis võimaldab eesti keelel tänapäeva infotehnoloogilises keskkonnas edukalt toimida.

Seireperioodi 2009-2010 tulemused esitatakse kolmes alajaotuses nagu ka eelmise seire (2006-2008) tulemused: 1) rakendused (prototüüpide või töötavate süsteemide loomine); 2) keeleressursid, mida koostatakse keeletööstustarkvara ja rakenduste väljatöötamiseks või nende osadena, aga ka lingvistiliste alusuuringute tegemiseks; 3) tarkvara, s.t keelematerjali töötlemise programmid, mida saab kasutada erinevates rakendustes vastavalt vajadusele.

1. RAKENDUSED

Kõnetuvastuse (TTÜ, KybI) uuringud ja arendustöö on toimunud valdavalt RP EKKTT (2006-2010) projekti „Eestikeelse kõnetuvastuse meetodite uurimine ja arendamine“ (projekti juht Tanel Alumäe) raames.

2009. a loodi raadio vestlussaadete transkriptsioonisüsteemi prototüüp, mis võimaldab võimaldab täisautomaatset vestlussaate salvestuse transkribeerimist. Transkribeerimine koosneb järgmistest faasidest:

- * helisalvestuse konverteerimine 16 kHz 16-bitisele kujule, edasiseks töötamiseks vajalike tunnusvektorite arvutamine;
- * salvestuse jagamine kõneks, muusikaks, saate alguse- ja vahesignatuurideks;
- * kõnelõikude grupeerimine vastavalt kõnelejale;
- * kõnetuvastuse esimene faas kõnelejast sõltumatute akustiliste mudelitega;
- * kõnelejale adapteeritud akustiliste mudelite loomine vastavalt esimeses faasis saadud tuvastushüpoteesidele;
- * kõnetuvastuse teine faas kasutades kõnelejale adapteeritud mudeleid;
- * liitsõnade rekonstrueerimine tuvastatud morfeemijadast.

Süsteemi tuvastuskvaliteeti hinnati nelja vestlussaate salvestuse põhjal ("Olukorrast riigis", "Keskpäevatund", "Välismääraja" ning "Kukkuv õun"). Tuvastuse sõnavigade osakaal on 36.7% ning tähevigade osakaal 16.1%.

Süsteem on teatud muudatustega kasutatav ka loengu- ja konverentsisalvestuste transkribeerimiseks.

AS Cybernetica tellimusel loodi kõnetuvastuse prototüüp radiologia valdkonna jaoks, süsteemi tuvastuskorrektsuseks saavutati üle 90%.

2010. aastal keskenduti kõnetuvastuse prototüüpide väljatöötamisele. Arendati välja eestikeelse kõne tuvastussüsteem, mis automaatselt segmenteerib pika helisalvestuse lühemateks lõikudeks, klassifitseerib saadud lõigud kõneks ja mitte-kõneks (näit. muusika), grupeerib kõnelõigud kõnelejate järgi, ning transkribeerib kõnelõigud, kasutades kolmesammulist tuvastust, kus pärast igat sammu arvutatakse igale kõnelejale uued adapteeritud akustilised mudelid. Adapteerimise abil õnnestub tuvastusvigade arvu umbes 15% võrra vähendada. Sellise tuvastusstrateegia abil saavutatavat tuvastuskvaliteeti on hinnatud kolme liiki testandmete põhjal: raadiouudiste salvestuste puhul on valesti tuvastatud sõnu 14.9%, raadiote vestlussaadete puhul 28.6% ning konverentsiettekannete salvestuste puhul 37.1%.

Realiseeriti kaks eelkirjeldatud tuvastustehnoloogiat kasutatavat prototüüpi:

(1) Veebirakendus (<http://bark.phon.ioc.ee/tsab>) raadio vestlussaadete automaatseks transkribeerimiseks, transkriptsioonide sirvimiseks, salvestuste kuulamiseks ja otsinguks helifailides. Veebirakenduse lähtekood on saadaval AGPL litsentsi alusel.

(2) Veebirakendus mille kaudu saavad lõppkasutajad automaatselt transkribeerida oma kõnesalvestusi. Kõnet sisaldav helifail edastatakse labori serverisse veebipõhise kasutajaliidese (<http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>), kaudu ja transkriptsioon saadetakse kasutaja e-mailile.

Teadustöö raames tegeldi statistilise kõnetuvastuse keelemudeli adapteerimisega, mis on eelpool kirjeldatud rakendustes väga aktuaalne. Tulemused publitseeriti rahvusvaheliste konverentside kogumikes.

Masintõlkeprogrammid (TÜ)

TÜs on loodud järgmised veebirakendused:

1. Eesti-inglise masintõlke süsteemi demoversioon (pluss võrdlus Google'iga):

<http://masintolge.ut.ee/>

2. Statistilise masintõlke printsiibi demo <http://masintolge.ut.ee/mt-for-kids>

Aastal 2009 lisas Google eesti keele oma tõlketeenusele (<http://translate.google.com>)

Infootsiprogrammid (TÜ)

Riigiportaalis www.eesti.ee on realiseeritud portaalisisene infootsing, mis kasutab eesti keele algvormide leidjat e. lemmatiseerijat; lemmatiseeriija autoriks on OÜ Filosoft.

Soovitus kasutada otsingutes lemmatiseerijat on kirjas ka Majandus- ja

Kommunikatsiooniministeeriumi juures asuva Riigi Infosüsteemide Veebide raamistiku tööversioonis (<http://www.riso.ee/wiki/Veebid>)

Refereerimise ja sisukokkuvõtete tegemise programmid (TÜ)

On loodud esialgne refereerimise ja sisukokkuvõtete tegemise programmi prototüüp, mis leiab teksti struktuuri, formaadi ja sõnasageduste põhjal oletatavalt kõige informatiivsemad laused ja esitab need sisukokkuvõttena. Programm on kohandatud eelkõige uudistekstide jaoks, kuid sellesse on võimalik kergesti sobitada mõned muud tekstižanri.

Programm ei ole tehniliselt täiuslik, sest seoses uudisteportaalide sagedaste formaadimuutustega ei suudeta sealt alati automaatselt leida artikli algust ja lõppu ning alapealkirju.

Programm oleks vaja muuta töökindlamaks, siduda automaatse morfoloogilise analüüsi ja ühestamise programmiga, et tagada parem sõnasageduste statistika.

Eestikeelne korpuspõhine kõnesüntees (EKI)

2006-2010

<http://www.eki.ee/keeletehnoloogia/projektid/syntees/txs.html>

Täitjad: Meelis Mihkla, Indrek Kiissel, Tõnis Nurk, Liisi Piits

Projekti eesmärgid

1. Kõnekorpus (60-360 minutit kõnet) baasil eestikeelse tekst-kõne sünteesi arendus erinevates sünteesikeskkondades ja uute sünteesihääle genereerimine;
2. Kõneprosoodia modelleerimine tekst-kõne sünteesile (statistiliste meetoditega);
3. Kõnesünteesi rakendused eelkõige nägemispuudega inimestele

Korpussüntees

Kõnesünteesi jaoks on salvestati 21 tundi kõnet 6 keelejuhi esituses (3meest ja 3 naist; neli neist professionaalsed diktorid ja kaks koolitamata häält). Kõnekorpused on märgendatud-segmenteeritud, kasutasime automaatset märgendust (Sphinx, Ehmm) osalise käsitsi järelkontrolli ja korrigeerimisega. Enamik kõnesünteesi arendustest toimus Festival arenduskeskkonnas, kasutades üksuste valikul põhinevat Unisyn ja Clustergen meetodit ning vastavaid sünteesimootoreid. Lisaks katsetasime varjatud Markovi ahelatel põhinevat sünteesikeskkonda HTS.

Kõneüksuste valiku meetodil genereeriti viis uut sünteesihäälet:

- Riina (korpuse maht 50 minutit kõnet)
- Tõnu (66 ja 376)
- Liisi (116 ja 434)
- Einar (89)

Lisaks neile on Clustergen meetodil genereeritud kolm häält Riina, Tõnu ja Liisi.

Kõneprosoodia modelleerimine

Kesksel kohal projektis oli kõneprosoodia modelleerimine tekst-kõne sünteesile. Eesmärgiks oli reeglipõhiste prosoodiamudelite asendamine statistilistega. Korpuspõhisel statistilisel modelleerimisel rakendati sidusale kõnele erinevaid statistilisi meetodeid (lineaarset ja logistilist regressiooni, klassifikatsiooni ning regressioonipuid ja närvivõrke) kõneüksuste kestuste ja põhitooni prognoosimiseks kõnes. Statistilised tehnikad teevad võimalikuks analüüsida ka väikesi, varjatuid, kuid olulisi mõjusid sisendi ja väljundi vahel. Projekti käigus töötati välja metodoloogia kõnekorpuste baasil eesti keele prosoodia modelleerimiseks ja uurimiseks erinevatel statistilistel tehnikatel.

Rakendused

Kõnesünteesi igapäevased kasutajad on nägemispuudega inimesed. Üheks meie kõnesünteesi ja sünteeshäälte rakenduseks on projekti käigus välja töötatud elektrooniliste tekstide ettelugemissüsteem ELTE. Teabetekstide audiosüsteemi <http://elte.eki.ee/> abil saavad pimedad ja nägemispuudega inimesed lasta endale ette lugeda uudiseid, ajalehti, ajakirju ja raamatuid ning kuulata heliraamatuid. Optimaalsete kõnetempode valimiseks süsteemi tarbeks korraldati kõnetempo tajutestid pimedatele ja võrdlusena ka nägijatele, pakkumaks audiosüsteemi kasutajatele paari tavatempost kiiremat – kiiret ja väga kiiret – kõnetempot.

Interaktiivsed keeleõppeprogrammid (TÜ)

Eesti keele (võõrkeelena) osakonnas on perioodil 2004-2010 tegeletud aktiivselt veebipõhise keeleõppekeskkonna arendamise ning keeleõppematerjalide koostamisega, samuti on osaletud erinevates sellealastes rahvusvahelistes projektides (nt WELCOME, SMALLINC, ONENESS, TESSLA, EUROPODIANS). Õpikeskkonna loomist on rahastatud projektist „Veebipõhine interaktiivne keeleõpe ja selleks vajalikud ressursid“ (2004-2006), riiklikust programmist „Eesti keele keeletehnoloogiline tugi“ (2006-2010) ning riiklikust teadus- ja arendusprogrammist „Eesti keel ja rahvuslik mälu“.

2009. aastal algasid riikliku programmi „Eesti keel ja kultuurimälu“ (2009-2013) projekti „[Veebipõhised ressursid ja keeleõppelahendused muukeelsetele](#)“ raames arendustööd põhjalikult uuendatud veebipõhise keeleõppekeskkonna „Eesti keele ja kultuuri kursused“ (www.ut.ee/keeleweb2) välja töötamiseks. 2011. a seisuga on kõik eesti keele (võõrkeelena) osakonnas valminud veebipõhised keeleõppekursused koondatud nimetatud veebikeskkonda. Veebikeskkonna arendatakse ja täiendatakse pidevalt.

Eesti keele võõrkeelena-alaste arvutipõhiste õppevahendite veebilehed:

Efant – www.efant.ee/student/

ONENESS – www.oneness.vu.lt

SMALLINC – www.languages.net

Tere tulemast! Welcome! – www.ut.ee/keeleweb/flash

Eesti keel ja meel – www.estonianlanguageandmind.com/

Eesti keele (võõrkeelena) osakonna jätkub töö õpikeskkonna „Eesti keele ja kultuuri kursused“ edasiseks arendamiseks ning selle pidevaks täiustamiseks eesmärgiga luua eesti keelest ja kultuurist huvitatutele hõlpsalt kasutatav veebipõhine avatud õpi- ja andmekeskond, mille sihtgrupiks on eri tasemega eesti keele ja kultuuri õppijad ja huvilised üle maailma. Töid juhib dotsent Madis

Arukask, töid teostatakse projekti „Veebipõhised ressursid ja keeleõppelahendused muukeelsetele“ (2009-2013) raames, mida toetatakse riiklikust programmist „Eesti keel ja kultuurimälu“.

Grammatikakorrektor (TÜ)

Eesti keele grammatikakorrektori prototüüp põhineb süntaksianalüsaatoril. Lausele tehakse pindsüntaktiline analüüs, seejärel märgendatakse võimalikud veaohtrikud kohad lauses spetsiaalsete märgenditega ning neile rakendatakse veatuvastamisreegleid (ca 100 käsitsi koostatud reeglit, mis praeguses faasis keskenduvad eelkõige komavigade tuvastamisele, kuid on ka reeglite gruppe õppijakeele ühildumisvigade tuvastamiseks). On kogutud grammatikavigu sisaldavaid tekste: internetikommentaare, matemaatikateaduskonna lõputööd, automaatselt eemaldatud komadega tekstid.

Esialgused analüüsid näitavad, et grammatikakorrektor suudab leida ~93% komavigadest, põhjustades seejuures ligikaudu 5% valealarme.

Leksikograafi töökeskkond (EKI)

2006-2010

Täitjad: Ülle Viks, Andres Loopmann, Indrek Hein, Ain Teesalu, Merike Koppel, Kristina Koppel, Esta Prangel, Julius Juurmaa, Toomas Jürgens, Sven-Olav Paavel, Kati Sein.

Eesmärgid:

Projektitaotluses oli püstitatud kaks põhieesmärki ja nendest tulenevad ülesanded:

1. Luua leksikograafidele sobiv interaktiivne töökeskkond e sõnastike haldussüsteem, mille abil saab koostada, toimetada ja küljendada sõnastikke.
2. Koostada eesti lähtekeele andmebaas kakskeelsete sõnaraamatute jaoks ehk Eesti–X sõnastiku andmebaas (= EXS).

Hiljem lisandus ka kolmas eesmärk:

3. Anda projekti tulemused avalikku kasutusse (tarkvara ja keeleressursid).

Finantseerimine:

2006 – 700 000 (taotletud 900 000)

2007 – 700 000 (995 000)

2008 – 1570 000, sh soetused: 170 000 (1886 300)

2009 – 1863 180, sh soetused: 94 100 (1856 600)

2010 – 1600 000 (1863 200)

Finantseerimine (kokku 6433180) oli 85,76% taotletud kogusummast (7501 100). Teatud alafinantseerimise tõttu jäi puudulikuks töö Eesti–X sõnastiku andmebaasi toimetamise osas.

Tulemused

Projekti põhiülesanded on täidetud. Töö on kulgenud järgmistes suundades:

Sõnastike haldussüsteem

Valminud on leksikograafi töökeskkonna EELEX põhimoodul, sõnastike veebipõhine haldussüsteem, mis ühendab sõnastike koostajatele ja toimetajatele vajaliku tarkvara ja keeleressursid, toetab rühmatööd, pakub eesti keele tuge ja võimaldab avalikku kasutust. EELEXi keskkonnaga on integreeritud eesti keele reeglipõhine morfoloogiatarkvara, mis teeb võimalikuks morfoloogiliste andmete automaatse lisamise sõnartiklitesse.

Valminud on EELEXi haldussüsteemi avalik laiatarbeversioon kakskeelsete sõnastike jaoks (<http://exsa.eki.ee/>). Praeguse seisuga on EELEXi keskkonnas 25 sõnastikku. Sõnastike nimekiri on kodulehel: <http://eelex.eki.ee/>.

Eesti-X sõnastiku andmebaas (EXS)

EELexi keskne rakendus Eesti–X sõnastiku andmebaas (EXS) on universaalne leksikaal-grammatiline andmebaas, mis sobib aluseks uute eesti lähtekeelele kakskeelsete sõnaraamatute koostamisel.

Sõnastike avalikud veebiversioonid (vt <http://portaal.eki.ee/>) on suunatud eelkõige tavakasutajale, kuid võimaluste piires arvestatakse ka nõudlikuma kasutajaga. Sel juhul on lisaks tavalisele tekstiotsingule vaja mitme tunnuse kombineerimise võimalust ja otsingupiirkonna määratlemise võimalust (struktuuripõhine päring).

Võrdlus algsete eesmärkidega

Algsest plaanist jäi täitmata 4 osaülesannet: osalt rahapuudusel, osalt rõhuasetuste muutuse tõttu uue eesmärgi lisandumisel.

- Sõnastike eeltötluse universaalne tarkvara (teisendamiseks XML vormingusse) – ülesanne osutus ebareaalseks, sest iga lähtesõnastik vajab individuaalset lähenemist.
- Päringud tekstikorpustes – nõuab keeletarkvara integreerimist suuremas mahus.
- EXS-i erimahuliste sõnastikustandardite koostamine – märksõnade mahumärgendus (väikese, keskmise, suure sõnastiku jaoks) on tehtud, kuid sõnaartikli sisu eri variantide koostamine jäi ära ja saab edaspidi teise lahenduse.
- Leksikaalse info lisamine EXS-i artiklitesse sisuliste struktuurielementide kaupa – morfoloogilise info lisamine on pooleli, muude elementide lisamine jäi ära.

Uued (plaanivälised) tulemused:

- EELexi avalik laiatarbeversioon kakskeelsetele sõnastikele (<http://exsa.eki.ee/>);
- sõnastike veebiversioonid, uus otsimootor, struktuuripõhine päring;
- EKI reeglipõhise morfoloogiasüsteemi ekiMorfo demoliides;
- sõnastike koondpäring.

Täitmata ülesannetest siirduvad EKAsse päringud tekstikorpustes, EXSi erimahuliste sõnaloendite koostamine ja morfoloogiainfo lisamine EXSi.

2. KEELERESSURSID

Üldkeelekorpused

Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010 püstitab järgmised ülesanded:
arendada välja järgmised keeleressursid:

Eesti kirjakeele koondkorpus; keeletarkvara väljatöötamiseks tuleb luua käsitsi märgendatud test- ja treeningkorpused

Täitmine: Eesti keele koondkorpus on arendatud välja 245 miljoni sõnalise kirjaliku eesti keele koguna.

2008. aasta seires on kirjas, et eesmärgiks on kahesaja miljoni sõna suuruse korpuse loomine ja selle (osaline) morfoloogiline märgendamine. 2008. aastal püstitatud eesmärk on ületatud, koondkorpuse maht on nüüd 245 miljonit sõna; sellest põhiosa moodustavad ajakirjandustekstid (päevalehed, nädalalehed, maakonnalehed, populaarteaduslikud ja üldhuviajakirjad, seltskonnaajakirjad), u 5,6 miljonit sõna on seal ilukirjanduse ja 5 miljonit sõna teaduse tekste. 22 miljonit sõna on koondkorpuses nn uue meedia keelt (foorumid, uudisgrupid, kommentaarid, jututoad). Oluline on märkida, et kõik need tekstid on kodulehe www.cl.ut.ee kaudu kahel moel avalikult kättesaadavad: kasutajaliides (www.cl.ut.ee/essursid/kasutajaliides) võimaldab korpustest

otsida mingeid kindlaid sõnu või stringe või regulaaravaldisi sisaldavaid lauseid ja TEI P5 standardi järgi märgendatud tekste saab terviktekstidena alla laadida iga allkorpuse kirjelduse lehelt. Lisaks sellele saab morfoloogiliselt märgendatud korpusele esitada päringuid Keeleveebis (www.keeveeb.ee).

Veel on öeldud 2008. aasta seires:

Eesti kirjakeele allkeelte vaheliste erinevuste lingvistiliseks ja keelestatistiliseks uurimiseks ja nende erinevuste keeletehnoloogilise olulisuse määramiseks on koostamisel Tasakaalus korpus, mis kujutab endast koondkorpuse tasakaalustatud allosa ja sisaldab 5 miljonit sõna ilukirjanduse, teaduse ja ajakirjanduse keelt, kokku 15 miljonit sõna.

Nüüd on tasakaalus korpus valmis planeeritud mahus ja samuti morfoloogiliselt märgendatud. Tasakaalus korpusel on oma kasutajaliides aadressil www.cl.ut.ee/korpused/grammatikaliides, morfoloogiliselt märgendatud tasakaalus korpusele saab esitada päringuid Keeleveebis.

Veel öeldi 2008. aasta seires:

Praegu on koondkorpus märgendatud vastavalt TEI (Text Encoding Initiative) standardile ja esitatud SGML-s. Otstarbekas on minna üle XML standardile, kuna see on kujunemas rahvusvaheliselt levinuimaks korpuste esitamise ja märgendamise viisiks ning paljud vabavarana levitatavad korpuste esitamise ja töötlemise vahendid eeldavad, et korpus on XML-s. Nüüdseks on korpus üle viidud XML-standardile ja seda kasutavale TEI P5 märgenduskeemile. Samuti on kodeeringud teisendatud utf-8-sse.

Erikorpused (millest kirjutati 2008. aasta seires)

Käitsi märgendatud test- ja treeningkorpused:

1. **morfoloogiliselt märgendatud** korpus sisaldab nüüd (2011) 513 000 sõna kirjalikku keelekasutust esindavaid tekste ja 100 000 sõna suulist keelt. Kirjaliku keelekasutuse tekstidele saab esitada päringuid spetsiaalse kasutajaliidese abil <http://www.cl.ut.ee/korpused/morfliides/>

2. **kitsenduste grammatika formalismi järgi** märgendatud süntaksikorpus sisaldab u 400 000 sõna.

3. **Süntakiliselt märgendatud korpus, puudepank**

On loodud ca 400 000-sõnaline pindsüntakiliselt märgendatud korpus, milles on nii kirjaliku keele tekste kui ka suulise kõne transkriptsioone.

On loodud 1315 lausest koosnev eesti keele puudepank. Selle korpuse põhiosa, 1120 lauset, moodustavad liikumisverbe sisaldavad laused. Puudepank esitab fraasistruktuuri, millele on lisatud sõltuvusstruktuuri info täiendavate märgendite abil (predikaat ja sõltuvad süntaktilised laiendid: subjekt, objekt, adverbiaalid).

4. **Ühestatud sõnatähendustega** korpuses on praegu kokku ca 270 000 sõnet, millest ühestatud sisusõnu (substantiive ja verbe) on ligikaudu 50%.

5. **Püsiühendite suhtes märgendatud** korpus: 400 000 sõna.

Mitmekeelsed paralleelkorpused tõlkeprogrammide väljatöötamiseks

2008: Koostatud on inglise-eesti (eesti keeles 3,3 miljonit sõna, inglise keeles 4,9 miljonit sõna.) ja eesti-inglise (eesti keeles 1,7 miljonit sõna, inglise keeles 2,9 miljonit sõna) (euro)seadusetekstide paralleelkorpused. Tekstid on paralleelstatud lause tasandile. Paralleelkorpusel oma kasutajaliides hetkel puudub, ent seda saab alla laadida aadressil <http://www.cl.ut.ee/korpused/paralleel/>

See paralleelkorpus on kahjuks liiga väike statistilise masintõlke korralikuks arendamiseks.

Väidetavalt on selleks vajaliku paralleelkorpuse minimaalne suurus 50 - 100 miljonit sõna.

Võimaliku lahendusena näeme paralleelkorpuse edasistki koostamist EL dokumentide baasil.

2011: EL dokumentide baasil koostatud vabalt kasutatav paralleelkorpus on valmis tehtud väljaspool Eestit, nimelt Euroopa Komisjoni ühises uurimiskeskuses (JRC)

(<http://langtech.jrc.it/JRC-Acquis.html>); paralleelkorpuse eestikeelse osa suurus on ca 25 miljonit sõna.

Eestis TÜs on koostatud KDE paralleelkorpus, eesti keeles 1,1 miljonit sõna, mis koosneb KDE tarkvara dokumentatsioonist eesti ja inglise keeles ja KDE tarkvara kasutajaliidese ja rakenduste tekstilistest osadest eesti ja inglise keelja. Selle paralleelkorpuse baasil automaatselt genereeritud sõnastik on kasutatav aadressil <http://kde.teataja.ee/>

Paralleelkorpuste seis võiks parem olla, aga probleemiks on suurte paralleelsete **üldkeelsete** tekstihulkade hankimine; ilukirjanduse kasutamine paralleelkorpuses on tülikas autoriõiguse probleemi keerukuse tõttu.

Dialoogikorpus (TÜ):

Tartu Ülikooli Eesti Dialoogikorpus sisaldab kolme liiki dialooge: 1) suulised inimestevahelised dialoogid, mida on kogutud paralleelselt suulise eesti keele korpusega, kuid mille eriotstarve (dialoogi modelleerimise programmide väljatöötamine) on tinginud ka selle jaoks erimärgenduse väljatöötamise (märgendatakse suhtlusakte); 2) inimese ja arvuti vahel toimunud kirjalikud eestikeelsed dialoogid, mida on kogutud dialoogi modelleerimise programmide (dialoogsüsteemide) arendamise käigus; 3) Võlur Ozi meetodil kogutud kirjalikud dialoogid inimese ja arvuti vahel, kus arvutit simuleerib teine inimene.

2009-2010 on dialoogikorpusesse lisandunud 38 litereeritud kõnet (15 telefonikõnet ja 23 silmast-silma vestlust). Võlur Ozi eksperimendi käigus on kogutud 75 dialoogi. Kõigis lisatud dialoogides on märgendatud suhtlusaktid. Märgendamine on toimunud käsitsi, TÜ dialoogiaktide tüpoloogia kohaselt (milles on 126 akti), märgendamist hõlbustab Evely Vuti 2001.a koostatud ja hiljem jooksvalt täiendatud programm.

Kõige mahukam on korpuse esimene osa, mis praeguseks sisaldab 1146 litereeritud dialoogi (233 000 sõna, loendatud Margus Treumuthi 2004.a loodud ja hiljem jooksvalt täiendatud dialoogikorpuse tööpingi abil, www.dialoogid.ee).

Dialoogikorpuse litereeritud suulised tekstid jagunevad järgmiselt:

1.1. Infodialoogid: 1137

□ *Telefonikõned*: 1026 (arst-patsient 6, ametiasutus 12, bussiinfo 24, infotelefon 581, müügivestlused 48, kauplus 31, polikliiniku registratuur 90, reisibüroo 97, raamatukogu 10, takso 24, teenindus 75, ülikool 6, muu 22)

□ *Silmast-silma vestlused* 111 (ametiasutus 1, bussiinfo 1, kauplus 63, polikliiniku registratuur 1, reisibüroo 10, raamatukogu 1, teejuhatamine tänaval 19, teenindus 12, muu 3).

1.2. Argumenteerimisdialoogid: 9 (1 telefonikõne, 8 argivestlust).

2) Dialoogsüsteemide Reisiagent, Teatriagent, Kinoagent arendamise käigus kogutud inimese ja arvuti vahel toimunud suhtluste logifailid (Margus Treumuth): umbes 100. Kuna neist süsteemidest Kinoagent on veebis vabalt kasutatav (www.dialoogid.ee/kinoagent), siis kasvab logifailide hulk pidevalt.

3) Võlur Ozi eksperimentides kogutud dialoogid: 2001.a eksperimentis (Maret Valdisoo) 22, 2009.a eksperimentis (Siiri Pärkson) 75 dialoogi.

Perioodil 2004-2010 on Tartu ülikooli eesti keele (võõrkeelena) osakonnas tegeletud keeleressursside välja arendamisega mitte-eestlastele eesti keele õpetamise ning nende keeleomandamise uurimise eesmärgil. Eesti keele (võõrkeelena) osakonnas on erinevate projektide (sh rahvusvaheliste) ja programmide raames tegeletud interaktiivsete keeleõppeprogrammide,

veebipõhise keeleõppekeskkonna „Eesti keele ja kultuuri kursused“ ning õppijakeele elektrooniliste andmebaaside (korpuste) arendamisega.

Eesti emotsionaalse kõne korpus (EKI)

2006–2010

<http://peeter.eki.ee:5000>

Täitjad: Hille Pajupuu, Rene Altrov, Kairi Tamuri

Korpus täidab järgmisi eesmärke: 1) on usaldusväärne andmekogu kõnes ja kirjas avalduvate emotsioonide uurimiseks; 2) võimaldab päringuid kõne- ja keeletehnoloogiliste rakenduste tarbeks.

Korpuse materjal: Korpus sisaldab rõõmu, viha ja kurbuse emotsiooni kandvaid lauseid ning neutraalseid laused. Laused on pärit ajakirjanduslikest tekstilõikudest, mille on korpusesse lugenud mittenäitleja (naishääl). Kontekstist eraldatud korpuslausetem emotsioon on määratud kuulamis- ja lugemistestidega. Korpuses on 1234 emotsionaalset lauset.

Korpuse infrastruktuur: Korpuse veebipõhises rakenduses on kasutatud vabavara Linux, PostgreSQL, Python, Praat, Pylons. Korpus koosneb andmebaasist ja kuulamis- ja lugemistestide läbiviimise ning tulemuste statistilise hindamise vahenditest. Rakendus on installeeritav nii Windows'i kui ka Linux'i keskkonda. Veebiliides on eesti-, inglise-, soome-, itaalia-, vene- ja läti keelne.

Päringud: Korpuses on võimalik eristada laused, kus 1) emotsiooni kannab ainult hääl; 2) emotsiooni äratundmist võib olla mõjutanud lause sisu.

Korpusest saab alla laadida heli (wav), TextGrid'i (lausetasand, sõnatasand, häälikutasand, sõnaliigitasand).

Korpus on integreeritud mitme süsteemiga: Praat, kõneandmebaaside süsteem EMU, WaveSurfer ja R.

Õppijakeele korpused (TÜ)

Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) osakonnas on loodud kaks õppijakeele elektroonilist andmebaasi (paralleelkorpus ja tekstikorpus). Need on õppijakeele kirjalike tekstide elektroonilised kogud, mis sisaldavad Tartu Ülikoolis eesti keelt (võõrkeelena) õppivate üliõpilaste loodud eri liiki kirjalikke tekste. Korpused pakuvad autentset keelematerjali õppijakeele uurimiseks ning õppematerjalide koostamiseks. Korpus võimaldab näiteks uurida muu emakeelega (vene, soome, saksa, läti, hispaania, inglise) üliõpilaste kirjalikku keelekasutust eesti keeles ning tuua välja need erijooned, mis eristavad õppijakeelt emakeelena kõnelejate keelest.

Õppijakeele korpuste struktuur:

Õppijakeele korpus koosneb kahest elektroonilisest andmebaasist:

1) paralleelkorpus. Paralleelkorpus koosneb juhuslikest, üksikutest lausetest. Iga normidele mittevastava lause juurde on paralleelselt sisestatud parandustega lause (kas üks või mitu parandusversiooni) ning vajadusel kommentaarid. Kasutatud tekstideks on B1 ja B2 kirjaliku keeleoskustasemega üliõpilaste kirjalike tööde (kodukirjandid).

Paralleelkorpuses on vigaseid lauseid 9000, neis kokku 128 000 sõna; parandusi lausetena on 9100, sõnadena 129 000. Iga vealause juurest leiab ka lause autori profiili, mis sisaldab veategija kohta peamist infot kodeeritud vormis (sugu, rahvus, emakeel, elukoht, keeleoskuse tase).

2) tekstikorpus. 2008. aastal alustati keeleainestiku kogumist uutest kogumisprintsipiidest lähtuvalt. Kogutava keelematerjali moodustavad mitte-eestlastest üliõpilaste (emakeel vene, soome,

saksa, inglise, läti ja hispaania keel) kirjalikud tööd. Eesmärgiks on koguda terviktekste, mis võimaldavad näha ja analüüsida viga ja vea konteksti tervikuna. Tekstikorpuse koosneb kindlate kriteeriumide alusel igapäevastest keeleõppesituatsioonidest kogutud tekstidest. Tekstid jagunevad tekstiliigiti järgmiselt: 1) kodukirjandid (lektüüri kokkuvõtted, analüüsid, aktuaalsed teemad); 2) eksamitööd (kirjalikud tekstid, mitte grammatikaülesanded); 3) tunnis kirjutatud tekstid ning 4) praktikapäevikud. Tekstide sõnaarv on kokku u 210 000 sõna. Korpusesse kuuluvad ka üliõpilaste kirjutatud poolametlikud e-kirjad ning lõputööde sissejuhatused ja kokkuvõtted, nendega koos on sõnade arv kokku u 330 000.

Iga teksti juurde on lisatud metaandmed teksti ja autori kohta (teksti liik, informandi tähis, emakeel, sugu, elukoht, keeleoskustase). Õppijakeele vigade märgendamiseks on välja töötatud detailne veamärgendussüsteem ning kõik tekstides esinevad vead on käsitsi märgendatud.

Projekti põhitulemusena on valminud õppijakeele tekstikorpuse veebipõhine kasutajaliides, mis võimaldab teostada tekstikorpusest veaotsinguid lähtuvalt välja töötatud kuuetasandilise vealiigitussüsteemist. Töötab sõnade sagedusotsing, mis võimaldab leida kõik otsitava sõna esinemiskujud ning analüüsida sõna esinemist ja kasutust kontekstis. Korpuse andmed asuvad Tartu Ülikooli Oracle andmebaasiserveris. Õppijakeelekorpus on piiratud juurdepääsuga.

Korpuse tekstimaterjale on alates 2008.aastast kasutatud või kasutatakse peamiselt üliõpilastöötajades (nt Helin Roosilehe bakalaureusetöös, Kaarina Kuuse koostamisel olevas magistratöös), aga ka ühe doktoritöö uurimismaterjalina (Diana Maisla). Kuigi õppijakeelekorpus on loodud ennekõike keeletehnoloogilistel eesmärkidel – andmebaasi loomine õppijakeele uurimiseks ning õppematerjalide koostamiseks –, võimaldab tekstikogu selles sisalduvate eri liiki kirjalike tekstide näol (esseed, arvamused, seisukohavõtted, praktikapäevikud) uurida keelekasutuse kõrval ka üliõpilaste etnilis-kultuurilisi hoiakuid. Korpuse tekstimaterjal kasutatakse suulise kõne ainekuna kõrval keeleainestikuna ka baasfinantseeritava teadusteema „Keele- ja kultuuriruumid Eestis“ uurimisrühma töös (teema juht: Madis Arukask, eesti keele (võõrkeelena) osakonnast osalevad uurimisrühma töös ka Kristiina Praakli ja Raili Pool). Projekti eesmärgiks on uurida sihtrühmade keelelist ja kultuurilist käitumist ning vastavaid representatsioone eri uurimissuundade koostöös.

Õppijakeele korpuste arendamist teostati riikliku programmi „Eesti keele keeletehnoloogiline tugi 2006-2010“ raames. Kuigi korpuse loomise eesmärgid on täidetud ning mõlemat korpust on juba praegu võimalik kasutada nii teadustöö tegemisel kui keeleõppematerjalide välja töötamisel, senisel kujul korpuse arendamist praegu ei jätkata. Vajalik on ka korpuse veamärgendussüsteemi vähemalt teistkordne ülekontrollimine, samuti tuleb täiustada nii vealiigitus- kui otsingusüsteemi.

Kõnetehnoloogia ressursid (korpused)

Kõnetehnoloogia arenduseks vajalikke **kõnekorpusi** koguti RP EKKTT (2006-2010) projekti „Kõnekeele ressursid ja kõnetehnoloogia andmebaasid (projektijuht Einar Meister)“ raames.

2009-2010 jätkus erinevate kõnekorpusete täiendamine ja transkribeerimine ning korpuste haldussüsteemi LAMUS (<http://lamus.phon.ioc.ee>) arendus, mille kaudu on loodud kõnekorpused kättesaadavad. Kõnekorpusete arhiveerimiseks on paigaldatud eraldi server (Dell PowerEdge R200, kõvaketta maht 2TB). Ligipääsuks korpustele peab kasutaja esmalt täitma päringuvormi, milles tuleb:

- (1) määrata millisele korpusele või selle osale juurdepääsu taotletakse,
- (2) sisestada kasutaja isikuandmed,
- (3) kirjeldada korpuse kasutamise eesmärki,
- (4) määrata periood, mis ajaks juurdepääsu taotletakse.

Süsteem edastab päringu korpuse administraatorile, kes otsustab kasutusõiguste andmise ja saadab kasutajale ligipääsuks vajalikud kasutajanime ja parooli.

Uudistekorpus

Korpus sisaldab ca 300 tundi Eesti Raadio lühiuudiste salvestusi ja üle 8000 lk digitaliseeritud uudistetekste. Korpuse märgendamiseks on välja arendatud töökeskkond vabavaralise programmi Transcriber (<http://trans.sourceforge.net>) baasil, märgendatud on 30 tundi uudistesalvestusi.

Vestlussaadete korpus

Korpus sisaldab ca 20 tundi raadiote vestlussaadete (Rahvateenrid, Olukorrast riigis, Reporteritund, Kukkuv õun, Vastasseis, Linnatund, Välismääraja, Nädala tegija jt) salvestusi, mis kõik on käsitsi märgendatud.

Loengukõne korpus

Korpus sisaldab umbes 350 tundi eri ainevaldkondade akadeemiliste loengute salvestustusi (erinevate lektorite arv on 33) ja üle 20 tunni konverentsiettekandeid (45 isikut). Konverentsiettekannetest on märgendatud 24 isiku salvestused kogumahuga ca 13 tundi.

Aktsendikorpus

Aktsendikorpus sisaldab erineva emakeelega eesti keelt võõrkeelena kõnelevate keelejuhtide kõnenäiteid. Vt kirjeldust keelekogude peatükis.

Leksikaalsed ressursid

Leksikaalsemantiline andmebaas (tesaurus):

Tartu Ülikooli eesti keele tesaurus ehk Eesti Wordnet sisaldab hetkel (aprill 2011) u 43 000 mõistet ehk sünohulka (s.o sünonüümsete sõnade hulk, mis moodustab mõiste). Riikliku keeletehnoloogia projekti "Eesti Wordneti täiendamine" eesmärgiks on andmebaasi laiendamine, täiendamine ja olemasoleva korrigeerimine, seega töö tesaurusega on pidev. Tesauruse suurus, mis oleks edukalt kasutatav teistes keeletehnoloogilistes rakendustes, peaks olema ligi 100 000 mõistet. Probleemidest võib esile tuua leksikograafi mõistepõhise töövahendi puudumise. Siiani oleme kasutanud EuroWordNeti projektist saadud programmi Polaris, kuid selle vahendiga jäävad märkimata eesti keele semantilise struktuuri eripärasused.

Formaalsed keelekirjeldused

Eesti keele automaatseks süntaktiliseks analüüsiks on loodud reeglipõhine grammatika, milles on integreeritud nii morfoloogilise ühestamise, pindsüntaktilise analüüsi kui ka sõltuvusstruktuuri reeglid.

Selle grammatika abil on võimalik leida lause osaline sõltuvusanalüüs. Mõningatel juhtudel jääb lause mitmeselt analüüsituks (näiteks ei ole automaatselt võimalik alati eristada määruslikku täiendit määrusest) või ei suudeta leida kõiki lauseosade vahelisi sõltuvusi (eelkõige on raskusi osalause ühendamisel pealausestega).

Reeglipõhist grammatikat on kohandatud ka mittekorrektse sisendi analüüsiks (suulise kõne transkriptsioon, murdetekstid, uue meedia tekstid, õppijakeel).

3. TARKVARA

Automaatse morfoloogilise analüüsi ja sünteesi programmide täiustamine toimub EKI ja OÜ Filosoft poolt pidevalt.

Automaatne süntaktiline analüüs

Eesti keele süntaktiline analüsaator on integreeritud morfoloogiaanalüsaatoriga ning loodud reeglistik osalausepiiride tuvastamiseks erinevates tekstiliikides (tekstid, mis sisaldavad kirjavahemärke, ja tekstid, mis neid ei sisalda või milles on erimärgendid (transkriptsioonid)). On loodud programm, mis saades sisendiks eestikeelse teksti, jagab selle lauseteks, pöördub morfoloogiaanalüsaatori poole, saab sellelt morfoloogilise analüüsi, lisab sellele edasiseks töötamiseks vajaliku grammatilise informatsiooni, ühestab sõnad morfosüntaktiliselt, teeb pindsüntaktilise analüüsi ning seejärel sõltuvusstruktuuri analüüsi ning väljastab selle tekstilises formaadis. Sõltuvusstruktuuris on fikseeritud lause predikaat, selle laienditest süntaktiline subjekt, süntaktiline objekt ja adverbialid (vastavad fraasid).

Automaatne semantiline analüüs

Aastatel 2009-2010 jätkus lihtlause semantilise analüüsi mudeli ja arvutiprogrammide väljatöötamine eelneva kava järgi: „On määratletud lausete süntaktiline tüüp (lihtlause, milles pole ka lauselühendeid ehk mitut semantilist predikaati) ja semantiline valdkond (liikumist ja liigutamist väljendavate predikaatidega laused)“. Analüüsimooduli sisendiks on süntaksianalüsaatori väljund, süntaktiline sõltuvuspuid (vt eelmist punkti ja ressurside alt osa „puude pank“) ning väljundiks lausega tähistatud sündmust esitav struktuur semantilise sõltuvuspuidna, milles süntaksstruktuuri poolt pakutud fraasid on varustatud **semantiliste** rollimärgenditega (Agent, Object, Instrument, Loc, Locfrom jne) ning osutatud võimalikud semantilised järeldused, mis näitavad lausega tähistatud sündmuses osalenud entiteetide **asukohamuutusi**. Selleks kasutatakse freimileksikoni, milles on iga predikaadi puhul loetletud selle kui sündmuse „organiseerijaga“ seostuvad võimalikud semantilised rollid, ja järeldusreeglid.

Kesksed teemad (ja vastavalt ka tulemused) vaadeldaval perioodil võib liigitada järgmiselt.

-Järeldustega tegelemine; sellega seostusid kaks järgmist teemat:

-Rollide edasine liigendus ja predikaadifreimide täiendamine selle põhjal (vt www.keeletehnoloogia.ee/Projektid → [Lihtlause semantiline analüüs](#) → Ressursid);

-Ontoloogiaga seotud probleemide lisamine;

- Ettevalmisused üleminekuks seni analüüsitava lausetüüpide juurest (nii vormi kui sisu osas) süntaktilisemalt keerulisemate lausete ja semantilises mõttes teiste valdkondade ning lõpuks semantiliselt seotud teksti analüüsi juurde. Järeldused on võtmeprobleem ka siin.

Tulemused.

- Et adekvaatsemalt liigendada liikumis-liigutamissündmuse struktuuri ja võimalikke järeldusi, on täiustatud semantiliste rollide loendit, muuhulgas koharollide puhul nn alamrollide sissetoomisega. Näiteks Loc (kuhu), Loc (kus) ja Locfrom (kust) puhult eristatakse – esimese lähendusena – IN ja AT alamrolle. Nt kui A paneb B kappi, siis tulemusena (järeldusena) B asetseb kapis (Loc-in), kui paneb kapi taha, kõrvale vms, siis B asukoht on Loc-at. Eristuse vajadus tuleneb sellest, et kui järgnevas tekstis lisandub info, et kapi asukoht muutub, siis järeldusena muutub ka kõigi objektide asukoht, mis on kapi sees (Loc-in), kui mitte nende asukoht, mille roll kapi suhtes on Loc-at.

- On saanud üha selgemaks, et lause-teksti tasemel ei ole võimalik tõmmata selget piiri keelelise semantika ja ontoloogia vahele (nt et õhku visatud kivi kukub tagasi, aga vette visatud kivi vajub põhja: on vaja teadmisi lisaks *viskama* semantikale ka teadmisi entiteetide kivi, õhk, vesi kohta). Seetõttu oleme valinud nn valdkonnakeskse lähenemise: ontoloogilisi seaduspärasusi on praegu mõeldav kirjeldada vaid valdkonniti.

-Järelduste tuletamisel (missugused sündmused osalevad entiteetid vahetavad asukohta ja kuidas) arvestatakse nii predikaadi semantikaga (vrd *A viis B kohta C*: liiguvad nii A kui B; ja *A viskas B kohta C*: liigub vaid B; see eristus kajastub predikaadi freimis) kui ka osalevate entiteetide ontoloogiliste omadustega (vt eeltoodud näidet *viskama*, *kivi*, *vee* ja *õhu* kohta); need omadused fikseeritakse vastavate entiteetide kvaalstruktuuris. Kvaalstruktuuridega ja kvaalileksikoni koostamisega freimileksikoni kõrvale on alles alustatud.

Süsteemilise ülevaate tulemustest saab nt allikast:

Õim, Haldur; Orav, Heili; Kahusk, Neeme; Taremaa, Piia (2010). Semantic analysis of sentences: the Estonian experience. In: *Baltic HLT Proceedings: Human Language Technologies — the Baltic Perspective; Riga, Latvia; October 7–8, 2010*. IOS Press, 2010, (Frontiers in Artificial Intelligence and Applications), 208 - 213.

Automaatne pragmaatiline analüüs

Automaatne **pragmaatiline** analüüs on keskendunud suhtlusaktide tuvastamisele eestikeelsete suuliste dialoogide litereeritud tekstides. 2009-2010 tehti katsetused Bayesi klassifitseerimismeetodiga (Mark Fišel). Treenimiseks ja testimiseks on kasutatud TÜ Eesti Dialoogikorpus, kus suhtlusaktid on märgendatud TÜ tüpoloogia kohaselt (126 akti). Kuna tegu on keeruka tüpoloogiaga, siis on seni saavutatud tuvastamistäpsus 50-60%. (Tulemusi, k.a katseliste rakenduste osas vt Keeleressursside allosast „Dialoogikorpus“).

Lisaks EKI vastutusala aruandeosa, milles TÜ või Filosoft on midagi ära teinud:

Sõnastike intelligentne, keele tarkvara kasutav päringusüsteem keeleõppe ja tõlkimise abivahendina (EKI)

1. Tõlkeabisüsteem veebis: <http://kde.teataja.ee/>

See on leksikon, mis on koostatud automaatselt KDE4 lokaliseerimise korpuse põhjal. Ta leiab eesti/inglise sõnale vasteid, koos sobivushinnangute ja korpuses esinemise näidetega.

nt. browser (eng) vasted:

brauser (0.17) / veebilehitseja (0.10) / sirvija (0.09)

use default browser - vaikimisi brauseri kasutamine

browser shortcuts - sirvija kiirklahvid

Viide:

Tsepelina, K.; Veskis, K. (2010). Paralleelkorpuspõhine tõlkeabisüsteem internetis. *Keel ja Kirjandus*, 11, 820 - 835.

2. On realiseeritud intelligentne, keele tarkvara kasutav päringusüsteem sõnastikeportaalis Keeleveeb (www.keeleveeb.ee). 30 oskussõnastikku ja 30 Keeleveebi-välist (s.t. Keeleveebi lehelt kasutatavat, kuid mujal serverites asetsevat) sõnastikku on kasutatavad ühises koondpäringus, kusjuures samas päringus on võimalik saada ka kasutusnäiteid eesti keele koondkorpuse (vt. p ?) allkorpustest.

Päringusüsteem kasutab eesti keele morfoloogilist analüsaatorit ja ühestajat, mille autor on OÜ Filosoft.

10. Eesti keele erikujud. Eesti keele piirkondlikud erikujud Eestis

Eesmärk: tagada eesti keele piirkondlike erikujude kasutamine ning säilitamine kultuuriväärtusena, eesti kirjakeele arendamise ühe allikana ja kohaliku eesti identiteedi kandjana.

Eesmärk on laiaulatuslik ning väga aktuaalne. Eesti keele murded ehk piirkondlikud erikujud kuuluvad eesti kultuuripärandisse, nad on paikkondliku identiteedi oluline komponent ning on siiani olnud ühtlasi eesti oskuskeele ja teadusterminoloogia elutähtis alus. Samas on ilmne, et eesti keele ajaloolised erikujud nivelleeruvad kiiresti ja enamasti on nad (eeskätt kirjakeele alusmurded) tegelikult juba nivelleerunud. Murrete hävimine paneks aga eesti kirjakeele ebasoodsasse olukorda, sest keel ilma murreteta oleks ühiskonnas ise ühe murde ehk allkeele staatuses. Viimase 10–15 aasta jooksul on taas võidud märgata piirkondliku aktiivsuse tõusu ja kohalike identiteetide kujunemist. Murrete kasutamist on toetatud riiklike sihtprogrammidega ning kättesaadavamaks on muutunud murrete alane teave. Ühiskonnal pole aga piisavalt murrete alaseid teadmisi, nii avalikkuses kui ka koolides kohtab murretesse vastakaid suhtumisi. Murrete säilitamisele suunatud tegevused on projektipõhised ja kindla püsirahastuseta ning riiklikul tasemel koordineerimata. Varasemast soodsamate tingimuste loomine murrete kasutamiseks – eesti keele mitmekesisuse kõige loomulikuma allikana – on eesti keele üldise elujõu küsimus.

Eesmärgi saavutamist mõjutavad positiivselt järgmised tegurid:

- piirkondliku aktiivsuse tõus, maaelu areng ja kohalike identiteetide (välja)kujunemine;
- suurema tähelepanu osutamine murretele meedias ja avalikkuses;
- murrete kasutamise ja säilitamise toetamine riiklike sihtprogrammidega (Kihnu, saarte, Peipsiveere ja Lõuna-Eesti kultuuriruumis);
- murrete kohta käiva teabe kättesaadavamaks muutumine (ilmunud on eesti murrete CD-d, murdeõpikuid ja -kirjandust, internetis on kasutatavaks saanud murdesõnastik ja eesti murrete elektrooniline korpus);
- laienenud on interneti kasutusvõimalused ning kasvanud virtuaalselt levitava info hulk (nt <http://www.kihnuinstituut.ee>; <http://www.kultuuriruum.ee>; <http://www.mulgikultuur.ee>; <http://www.wi.ee>);
- 2011. a rahvaloenduse ettevalmistamisel täiendati ankeeti küsimustega eesti murdekeele oskuse kohta; küsimused “Kas te oskate mõnda kohalikku keelekuju või murret ja millist (kõige paremini)?“ esitatakse vähemalt 3-aastase isiku kohta, kelle emakeel on eesti keel.

Eesmärgi saavutamist takistavad järgmised tegurid:

- kahetine suhtumine murretesse avalikkuses ja koolis;
- murrete jätkuv nivelleerumine ja taandumine argikeele positsioonist enamikes maakondades (sh murdekeele ebapiisav prestiiž noorte hulgas);
- murretega seotud teadmiste puudulikkus ühiskonnas; eesti keele murrete probleematika taandamine pahatihti lõunaeesti murrete emantsipatsiooni küsimusele;
- murrete säilitamisele suunatud tegevuste koordineerimatus riiklikul tasemel.

Konkreetsed ülesanded

I. Tagada võimalused õpetada murdeid üldhariduskoolides ja teistes õppeasutustes ning koostada vastavat õppekirjandust.

Tegevused

Õpetus üldharidus- ja kõrgkoolides

- 1) Riiklikest programmidest on toetatud lõunaeesti murrete õpetamist Kagu-Eestis (valikainena toimub murdekeele õpe 20 Põlva-, Võru- ja Valgamaa koolis; 2010.-2011. õa andis tunde 20 õpetajat 28 rühmas, kokku ligikaudu 300 õpilasele). Mulgi murret õpetatakse fakultatiivselt 4 Viljandimaa koolis ja ÜRO pärandkultuuri raames Kihnu murret Kihnu põhikoolis (55 õpilast);
- 2) HTM-is on ette valmistatud üleriigiline pärimuskultuuri ainekava Kohalugu, mis annab võimaluse õpetada üldhariduskoolis ka eesti keele piirkondlikke erikujusid;
- 3) Tartu ja Tallinna ülikoolis õpetatakse mitmesuguseid murdekursusi ja peetakse seminare, kõigi eesti keele bakalaureuseõppe üliõpilaste õppekavva kuulub eesti murrete üldkursus; magistriõpingute kavva kuulub ka suvine murdepraktika, ent puudub vastav rahastus ja selleks tuleb lisarahastust ise leida;
- 4) Tartu Ülikoolis jätkub eesti keele ja kirjanduse õpetajakoolituse magistriõppe, mille raames läbitakse ka lõunaeesti keele ja kultuuri valikmooduli ained; 2009. aasta seisuga oli 5 üliõpilast magistriõppe lõpetanud (ja töötavad õpetajana Kagu-Eesti ja Viljandimaa koolides), magistriõppes õppis 2010-2011. õa 4 üliõpilast;
- 5) Mulgi Kultuuri Instituudis valmistati ette ainekava ja õppematerjalid Mulgimaa haridusasutustele (I etapp, 2009); Halliste Põhikoolis valmis kava "Õppepäevade korraldamine mulgi keele õppimiseks" (2009);
- 6) traditsiooniliselt jätkuvad võru keele tundmise võistlus Võrumaa koolilastele "Ütski tark ei sata taivast" (Võru Instituudi eestvõttel) ning Artur Adsonile pühendatud luulevõistlus Võrumaa kooliõpilastele (Võru Instituudi ja Rõuge vallavalitsuse eestvõttel);

Muu õpetus

- 7) Lõuna-Eestis on jätkunud täiskasvanute koolitus, eriti murdekeele ringides Mulgimaal (Halliste ja Karksi vallas); kodumurde õppimist on kodanikualgatuse korras toimunud ka Jõgevamaal idamurde alal, Hiiumaal ja teistelgi suurematel saartel; 2008. a asutatud Kihnu Kiele Koja eestvõttel on korraldatud keelelaagreid Manijal (2009-2010).

Õppematerjalid

- 1) valminud-ilmunud on Kihnu aabits 2. klassile ja kooligrammatika 5.-9. klassile: Külli Laos, Reene Leas, Evi Vesik „Aabets“ (2009) ning Külli Laos „Kihnlasõ emäkiel“ I–III (2011); kooli on jõudnud ka "Kihnu lastõ lauluvihik" (Katrin Kumpas, 2008); väike „Kihnu-eesti e-sõnastik“ (koostanud Reene Leas) on kasutatav internetis, jätkub selle edasine täiendamine;
- 2) valminud on "Võru kirjanduse õpiku" käsikiri (toimetaja Tiia Allas);
- 3) teoksil on Võru kooligrammatika (koostaja Sulev Iva, valmib tõenäoliselt 2012. aastal) ning eesti-võru sõnaraamat (Mariko Faster, Urmo Kalla);
- 4) Mulgi Kultuuri Instituudi initsiatiivil a-il 2007–2009 koostatud Mulgi murde praktilisest sõnaraamatust oli 2010. a-ks valminud osa algkäsikirja, sõnastiku edasine käik ning valmimine eeldab koostööd Eesti Keele Instituudiga;
- 5) teoksil on Lääne-Saaremaa kodulooõpiku-töövihiku koostamine.

Takistavad asjaolud

- viivitused murrete õpetamise riikliku õppekavaga; Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse juures töötanud töörühma töötulemusi ei ole veel ellu viidud;
- puudub riiklikult koordineeritud tegevus õppekirjanduse väljaandmiseks;
- riigi toetus murrete õpetamiseks ja õppekirjanduse väljaandmiseks koondub valdavalt Lõuna-Eesti maakondadesse;
- lastevanemate eelarvamused murdekeele kahjulikust mõjust kirjakeele omandamisel

Ettepanekud

- sätestada murrete õpetamise võimalused riiklikus õppekavas;
- toetada murrete õpetamist ja õppematerjalide väljaandmist kogu Eesti ulatuses;
- luua võimalused kõrgkoolides murrete alase täiendõppe andmiseks.

II. Toetada murrete kasutust meedias ja kultuurielus regionaalkultuuri arendamise projektidega.

Tegevused

Lõuna- ja Ida-Eesti ning saarte piirkondlike keelekujude kasutust toetatakse regionaalsete riiklike sihtprogrammidega.

- 1) Eesti keele piirkondlikke erikujusid on toetatud 5 regionaalse sihtprogrammi kaudu: “Lõunaesti keel ja kultuur 2005–2009“, “Setumaa riiklik kultuuriprogramm 2005–2009“, “Kihnu kultuuriruum 2008–2010”, “Saarte pärimuslik kultuurikeskkond 2008–2010” ja “Peipsiveere kultuuriprogramm 2009–2012“ ning uued, varasemat jätkavad “Vana-Võrumaa kultuuriprogramm 2010–2013“ ja “Setumaa kultuuriprogramm 2010–2013“;
- 2) ette on valmistatud omaette sihtprogrammi “Virumaa pärimuskultuuri programm 2011–2014“ ellukutsumist;
- 3) programmide toel ilmuvad ajalehed Uma Leht (2 korda kuus), Setumaa (2 korda kuus), Üitsainus Mulgimaa (4 korda aastas), Kihnu ajaleht Kyne (2 korda aastas) ja ajakiri Peko Helü; 2009. aastal ilmus 6. lasteajakirja Täheke võru number; toetatud võrukeelseid Jäno-Jussi multikaid (2006–2009);
- 4) Eesti Riiklik Ringhääling edastab Kihnu ja Mulgi uudistesasteid, aeg-ajalt on olnud eetris ka murdekeelsed Võru ja Setu uudised ning eri saatesarjad;
- 5) Lõunaesti murdekeelt on kasutatud mitmes suure vaadatavusega ETV saatesarjas (“Mõtõlus“, “Üts tego“ jt);
- 6) hoogustunud on murdekeelse ilukirjanduse avaldamine Lõuna-Eestis ja mõnevõrra ka saarte murde alal; lavastatud on murdekeelseid näidendeid;
- 7) Hendrik Adamsoni murdeluulevõistluse ja murdepäeva jätkuv korraldamine Tarvastu vallavalitsuse eestvõttel (IX murdeluulevõistlus toimus 2010. aastal);
- 8) käivitunud on Muhu murdevõistlused (a-st 2007) ning ilmunud „Muhu murdelood“ (2009, koostanud Kadri Tüür);
- 9) kodumurde päevade korraldamine omaalgatuse korras Eesti eri osades, nii Hiiumaal kui ka Haanjas ja Kodaveres; Saare päeva tähistamine Kihnus on Theodor Saare päeva (a-st 2005) kokku viinud emakeelepäevaga (a-st 2009); murdepäevade traditsioon kui kõige laiemalt levinud kohaliku keele eripära teadvustamise vorm tänapäeval.

Takistavad asjaolud

- Eesti Riiklik Ringhääling ei ole veel valmis toetama murdekeelsete tele- ja raadiosaadete tegemist omavahendeist (nt rahvusringhäälingu Kagu-Eesti korrespondendi koht, mida 2008. a kavandati Võru Instituudi juurde, on loomata);
- puudub ajakirjanike murdekeele alane väljaõpe;
- riiklike sihtprogrammide rahastamine ei ole suutnud kaasas käia järjepidevate tegevuste (püsi)kulutuste vajadustega.

Ettepanekud

- jätkata riikliku toe mitmekesistamist murrete kasutamiseks meedias ja muus kultuuris; nt kultuurilehe Sirp Lõuna-Eesti teemanumber ilmus (viimati) 2002. aastal, ajakirja Teater. Muusika.

Kino teemanumber ja ajakirja Vikerkaar võru-setu erinumber 2005. aastal; ajakirja Täheke võru numbritele võiksid lisanduda ka kihnu ja mulgi numbrid;

- regionaalkultuuri projektide riiklik koordineerimine peaks tagama eesti keeleala kaetuse kogu riigis;
- edaspidise sammuna tuleks kindlustada murrete säilitamisele suunatud tegevustele kindel püsirahastus.

III. Sätestada eesti keele piirkondlike erikujude kasutus kohalikus asjaajamises, avalikel siltidel, viitadel, kuulutustes, teadaannetes ja reklaamis.

Tegevused

1. 2007. a võeti vastu Eesti Vabariigi keeleseaduse täiendus: “Avaliku teabe eestikeelsele tekstile võib lisada eesti keele piirkondliku erikuju või tõlke võõrkeelde, kusjuures eestikeelne tekst peab olema esikohal ning ei tohi olla halvemini vaadeldav kui eesti keele piirkondlik erikuju või võõrkeelne tekst.” (§ 23, lõige 2). Alates 1. juulist 2011 võib murdekeele põlisel kasutusosalal lisada piirkondliku keelekuju ka ametlikele tekstidele: “Murdekeele põlisel kasutusosalal võib kirjakeele normi kohasele tekstile lisada samasisulise teksti vastavas murdekeeles.” (§ 4, lõige 1);
2. 2009. aastal tegeles piirkondlike erikujude ning piirkonnakeele määramisega Eesti keelenõukogu töörühm, kes esitas ettepaneku täiendada keeleseadust eesti piirkonnakeele mõistega: “Eesti piirkonnakeel on eesti keele ajaloolistel murretel põhinev keel, mida kasutatakse nende murrete ajaloolisel asusalal ja millele on loodud oma kirjakeel. Eesti piirkonnakeeled on võru ja setu keel.” (§ 6, lõige 1 ja 2). Võru Instituudi soovil jäeti eesti piirkonnakeel keeleseaduse uuest redaktsioonist välja.
3. Kohanimede piirkondlike erikujude kasutus on sätestatud kohanimeseadusega.

Takistavad asjaolud

- Puudub riiklik asutus, kes tegeleks eesti keele piirkondlike erikujude kasutamise korra sätestamisega;
- rahvusvahelises õiguspraktikas on riigikeele murretel võrdsed õigused riigikeelega, v.a juhud, kus seadusandlusega on sätestatud kirjakeele kasutus; Eestis pole see põhimõte leidnud järjekindlat aktsepteerimist, kohata võib murrete kasutuse tõrjumist avalikust suhtlusest.

Ettepanekud

- Luua komisjon Sise- või Haridus- ja Teadusministeeriumi juures kõigi eesti keele piirkondlike erikujude avaliku kasutuse korra määramiseks;
- tuginedes nimetatud komisjoni ettepanekutele teha vajalikud muudatused seadusandluses;
- soodustada eesti murrete kasutamist kohalikus asjaajamises, avalikel siltidel, viitadel, kuulutustes, teadaannetes ja reklaamis.

Kokkuvõtvad ettepanekud

- Lähtuvalt Eesti kolmest suurest ajaloolisest kultuurialast (Läänemaa ja saared, Virumaa ja Ida-Eesti, Lõuna-Eesti) algatada kogu riiki hõlmavad programmid piirkondliku murdekeele ja kultuuri arendamiseks ja säilitamiseks;
- moodustada komisjon kõigi eesti keele piirkondlike erikujude avaliku kasutuse korra määramiseks.

11. Eesti keele erikujud. Väliseestlaste eesti keel

Eesmärk: aidata välismaal olevatel eesti kogukondadel ja hajaeestlastel säilitada võime eesti keeles suhelda, et nende võimalik repatrieerumine oleks lihtsam ja võimalused levitada välismaal Eestile soodsat infot suuremad.

Eesmärk on päevakohane, sest välismaal elavate eestlaste arv on lähiminevikus suurenenud (eeskätt töövõimeliste ja kooliealiste inimeste näol), välismaale on siirdunud rohkem inimesi, kui neid on Eestisse tagasi tulnud. Väljarännet on soodustanud avatud riigipiirid ning tööjõu vaba liikumise põhimõte Euroopa Liidus (mis siinset elatustaset arvestades ahvatleb inimesi mujale), mitmesuguste hariduslike vahetusprogrammide realiseerimine ja kohati meie muulasnoorte rahulolematu Eesti integratsioonipoliitikaga. Väliseestlaste Eestisse naasmise soodustamist tingib siinne kasvav vajadus (kvalifitseeritud) tööjõu järele ja seda võimaldab Eesti majanduse taas jätkuv positiivne areng (mõjutades eelkõige idapoolseid väliseestlasi). Et ajutiselt välismaal elav eestlaskond (saatkonnatöötajad, Euroopa Liidu, NATO jt rahvusvaheliste organisatsioonide töötajad) üha suureneb, tuleks tagada nende lastele võimalus saada (osaliselt) eestikeelset haridust ka välismaal, et oldaks võimeline jätkama õpinguid kodumaal eestikeelses koolis.

Eesmärgi saavutamist mõjutavad positiivselt järgmised tegurid:

- Eesti ametlik esindatus on veidi suurenenud (uus saatkond avati Iisraelis ja Egiptuses, lisandunud on aukonsuleid), mis loob paremad võimalused suhtluseks ning info edastamiseks;
- paranenud on Eesti ainelised võimalused mitmesuguste konkreetsete ülesannete lahendamiseks;
- laienenud on interneti kasutusvõimalused ning kasvanud eestikeelse virtuaalse info hulk (ajalehed, ajakirjad, info Eesti asutuste kohta jne); loodud on Rahvuskaaslaste programmi veebileht <http://www.eesti.ee/rahvuskaaslased/> (autor Aho Rebas, esitlus 05.02.2009);
- välismaal tegutseb uusi kompaktseid eestlaste kogukondi (nt Brüsselis, Helsingis, Luxembourgis), mis võimaldab kontsentreerida väliseestlastele suunatud tegevusi;
- Haridus- ja Teadusministeeriumi juhtimisel viiakse ellu riiklikku “Rahvuskaaslaste programmi (2009–2013)”, mis haakub programmi eelmise perioodiga (2004–2008) ning võimaldab väliseestlaste tegevusi jätkuvalt toetada;
- väliseestlaste endi initsiatiiv oma keelelise ja kultuurilise identiteedi kindlustamisel (nt Rootsi Eestlaste Liidu 79 allorganisatsiooni ühistaotlus Rootsi integratsiooni- ja võrdõiguslikkuse ministrile 02.02.2009 eesti keele seadustamiseks Rootsi vähemuskeelena).

Negatiivselt mõjutavad järgmised tegurid:

- väliseestlaste aktiivse, organiseerunud ja suhteliselt kompaktse (suuremates keskustes elava) põlvkonna vähehaavaline harvenemine *resp.* hääbumine;
- uusemigrantide hajali-elu ning sellest tulenevad koostööraskused;
- eesti keele ebapiisav prestiiž väliseestlaste hulgas ja Eesti-huvi vähenemine;
- kohatise poliitilised takistused rahvuskaaslastele suunatud tegevuse elluviimisel;
- rahvuskaaslaste programmis sisalduvate tegevuste hajutatud riigieelarves ning sellest tulenev programmi realiseerimise suhteline ebaefektiivsus.

Konkreetsed ülesanded

Toetada eesti kirjakeele ja eesti kirjakeeles õpetamist välismaa koolides ning väliseestlaste õppimist Eestis.

Haridus- ja Teadusministeeriumi rahastamisel on toetatud järgmisi tegevusi:

1. Riia ja Stockholmi eesti kooli on saadetud õppematerjale ja abistatud taristu arendamisel; Riia Eesti Keskkoolis õpivad eesti keelt kõik 170 õpilast, eestlasi on nende seas üksikud; eesti keele õpetajaid on 3; Stockholmi Eesti Koolis õpivad eesti keelt kõik 185 õpilast), eesti keele õpetajaid on 2; Petseri Lingvistilises Gümnaasiumis õppis 2009/2010. õa 133 õpilast, eesti keelt õpetatakse I–XI klassini 5 tundi nädalas, eesti keele õpetajaid on 2; Eestist lähetatud õpetaja jätkab tööd Krimmis, Siberis, Riias ja Petseris;
2. Helsingi linna finantseerimisel töötasid eesti klassid Roihuvuori koolis, kuid alates 2008/2009. õa-st jätkatakse tööd Helsingi Latokartano Põhikoolis, 2009/2010. õa õppis seal 125 eesti last (ja Roihuvuoris veel 17); eesti keele õpe toimub ka Järvenpääl, Roukkos, Turus ja Tamperes, HTMi toetus seisneb õppematerjalidega varustamises ja õpetajate täiendusõppe korraldamises;
3. Euroopa koolide konventsiooni raames toimub eesti keele õpe Brüsselis, Luxembourgis, Münchenis, Vareses ja Alicantes, kus 169 eesti emakeelega õpilast saab eestikeelset õpet eesti keele, kirjanduse ja kultuuri alal; Euroopa koolides töötab kuus eesti keele õpetajat, kolm õpetajat on lähetanud Eesti riik; õppematerjalidega varustab neid HTM;
4. Euroopa Liidu institutsioonides töötavate vanemate lastest õpib kõige enam Brüsseli II Euroopa Koolis, kuhu Eestist on lähetatud 2 eesti keele õpetajat; 2010/2011 õa õppis seal eesti keelt emakeelena nooremas kooliastmes 67 ja vanemas 27 õpilast;
5. eesti koolid (täiendus- resp. pühapäevakoolid) tegutsevad veel USAs (New York, Connecticut, Baltimore, Los Angeles, Lakewood, Chicago, Albany-Schenectady), Kanadas (Toronto), Austraalias (Sydney), Rootsis (Göteborg), Saksamaal (Hamburg), Taanis (Kopenhaagen), Hollandis (Gouda) ja Inglismaal (London) – sõltuvalt riigist ja asukohast on õpetustase üsna erinev; nt 2009. aasta sügisel avatud Eesti Kool Londonis on täiendõpet pakkuv kool, kus lisaks eesti keelele õpetatakse ka muusikat, käsitööd ja kunstiõpetust; tunnid toimuvad kaks korda kuus laupäeviti;
6. Aleksandrovka Keskkoolis Krimmis (Ukraina) õpetab eesti keelt nüüd juba seitsmes Eestist lähetatud õpetaja, kelle tööd rahastab HTM (eesti keele tundides osaleb 27 õpilast); eesti keele õpet toetab HTM ka Abhaasias (Salme ja Sulevi külas), makstes kohalikele eesti keele õpetajatele tunnitasu;
7. eesti keele õpetamist Ülem-Suetukis Ida-Siberis on HTM korraldanud ja rahastanud a-st 2000, kui seal asus tööle esimene Eestist lähetatud õpetaja; laste vähesusest tingitud koolitegevuse piiramised on seal eesti keele õpet vähendanud, põhikool on muudetud algkooliks; niisamasugune (taand)areng võib seista ees Abhaasias;
8. HTM-i toel jätkuvad pühapäevakoolid ja -keelekursused nii lastele kui täiskasvanutele koostöös välismaal asuvate eesti kultuuriseltside ja teiste organisatsioonidega; koostöö toimub eesti kultuuriseltsidega Venemaal (Peterburi, Karjala, Tver, Moskva, Krasnojarsk), Ukrainas, Leedus, Lätis, Valgevenes, Kaukaasias ja Saksamaal; suvekursusi ja keelelaagreid väliseesti lastele korraldatakse Eestis igal suvel;
9. laiendatud on eesti päritolu noorte õppimisvõimalusi Eesti kõrg- ja kutsekoolides (riik tasub õppekoha, eluasemetoetuse ja sõidukulud); 2005/2006. õa-st on kutsutute ring laienenud ka lääneriikides elavatele väliseestlastele; 2009/2010. õa õppis Tartu Ülikoolis 21, Tallinna Ülikoolis 4, Eesti Muusikaakadeemias 2 ja Tallinna Tehnikaülikoolis 2 üliõpilast, kutsekoole esindavad Võrumaa Kutsehariduse keskus (4 õpilast) ja Räpina Aianduskool (1); 2010/2011. õa-ks esitati 23 uut taotlust, kõige rohkem Venemaalt (12), Ukrainast (5) ja Rootsist (2); enamik taotlejaid (14 ehk 61%) soovis õppida Tartu Ülikoolis, 5 kandidaati soovis õpinguid alustada magistriõppes, 3 rakenduskõrghariduse või kutseõppe tasemel; väljavalitud 11 stipendiaadist loobus hiljem eri põhjustel neli; 2010/2011 õa õppis Rahvuskaaslaste programmi raames Eesti ülikoolides 25 üliõpilast ja Võrumaa kutsehariduskeskuses 1 õpilane.
10. koostöös Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogu, Eesti Instituudi ja kõrgkoolidega on korraldatud välismaal töötavatele eesti keele õpetajatele suveseminare (2009, 2010) ja konverents *Eesti keel ja kultuur maailmas III* (2008), antakse metoodilist ning õppematerjaliabi.

Takistavateks asjaoludeks võib pidada järgmisi:

- infoleviprobleemid nii Eestis kui ka välismaal (õppimisvõimaluste ja -tingimuste, õppematerjalide kohta);
- asukohamaa eesti keele õpetajate ebapiisav tase;
- väliseesti stipendiaatide nõrk motiveeritus ja kohanemiskeskused, kui nende haridustase ja õppimisharjumused ei vasta Eestis nõutavale tasemele;
- (äsjaste kriisiaastate) rahastusprobleemid – eelkõige suvekursuste korraldamiseks ja välisüliõpilaste elamiskulude korvamiseks.

Ettepanekud:

- jätkata perspektiivikate eesti keelt ja eesti keeles õpetavate koolide toetamist välismaal (eelkõige Euroopa koolid, Stockholmi ja Riia eesti kool, Roihuvuori ja Latokartano kooli eesti klassid Helsingis);
- laiendada eesti päritolu noorte õppimise toetamist Eesti kõrg- ja kutsekoolides;
- parandada infolevi õppimisvõimaluste kohta;
- oluliselt suurendada suviste keelelaagrite, sh eesti keele õpetajate täiendkoolituslaagrite rahastamist.

Soodustada eestikeelset teabelevi välismaal (trüki- ja elektrooniline meedia, televisioon).

Toetatud on:

- a) eesti kultuuriseltside eesti- ja muukeelseid ajalehti (Peterburi Teataja, Krimmi Eestlased, Eesti Päevaleht, Meie Kodu, Vaba Eesti Sõna); ajalehtede eneste initsiatiivil on võimalik eestikeelset perioodikat osta Helsingis;
- b) seoses interneti-põhise infolevi – sh aja- ning ilukirjandus, raadio- ja telesaated – olulise laienemisega paranevad väliseestlaste eestikeelse info saamise võimalused üha ega erine selle virtuaalses osas enam kodueestlaste omast.

Takistavad asjaolud:

- a) interneti-ühenduse puudumine või halb kvaliteet (eeskätt idapoolsetel väliseestlastel);
- b) trükiajakirjanduse leviku suhteline aeglus ja kõrge hind (mida kompenseerib küll virtuaalne infolevi);
- c) kohalike eestikeelsete trükiväljaannete vähene populaarsus, kvalifitseeritud väljaandjate/autorite vähesus ning sellest tulenev sisuline nõrkus.

Ettepanekud:

- levitada rohkem eestikeelset infot interneti vahendusel;
- toetada väliseesti ajakirjandust (ka traditsioonilist, nt Stockholmi Eesti Päevalehte, New Yorgi Vaba Eesti Sõna) nii rahaliselt kui sisuliselt, st püsiva kaastööga.

Hoida väliseestlasi kursis eesti keele arengu ja Eesti keelepoliitikaga.

Väliseestlaste keelepäevi on alates 2001. aastast viidud läbi HTM-i rahastamisel ja olulises osas Emakeele Seltsi korraldusel. 2009.-2010. a toimus neid 15: Brüsselis, Dublinis, Göteborgis, Göttingenis, Hamburgis, Kopenhaagenis, Melbourne'is, Moskvast, Münchenis, Oleksandrivkas (Krimmis), Peterburis, Petseris, Sydneys ja Stockholmis. Käsitletud on eesti keele ja keelepoliitika küsimusi, milles on kokku lepitud kohalike eesti kultuuriseltside esindajatest korralduspartneritega.

Väliseesti keelepäevade korraldamiseks on sõlmitud leping Emakeele Seltsi ja Peterburi Eesti Kultuuriseltsi vahel, koostööd on tehtud Eesti saatkondadega Moskvast, Kiievis, Stockholmis ja peakonsulaadiga Peterburis. Ilmunud on Peterburi keelepäevade esikümnendi kokkuvõtte, kogumik „Keelekosti kodumaalt“ (2010, koostanud Jüri Valge).

Takistavad tegurid:

- a) väliseestlaste vanema põlvkonna kahanemine ja vastuolulised keelekasutussoovid: kohati soovitakse arusaadavuse huvides ettekandeid vene/saksa keeles, olgugi keelepäevade mõte just selles, et pakkuda võimalust korrektse elava eesti keele kuulamiseks;
- b) noorema põlvkonna, k.a hilisemigrantide vähene keelehuvi (erandiks Hamburgi Eesti Akadeemiline Selts);
- c) kohatised raskused koostöös kohapealsete partneritega (nii korralduslikke kui finantsilisi).

Ettepanekud:

- suunata eesti keelt ja keelepoliitikat tutvustavaid ning Eestisse naasmist motiveerivaid keelepäevi senisest enam väliseesti noortele, k.a välismaa ülikoolides õppivatele noortele;
- korraldada keelepäevi (seminarina vm sobivas vormis) rahvusvaheliste organisatsioonide eestlastest töötajatele (eelkõige tõlkidele) ning diplomaatidele;
- suurendada keelepäevade praktilist tähendust, arvestada auditooriumi huvide ning (keele)tasemega (sh kasutades eestikeelseid käsilehti või sisukokkuvõtteid);
- otsida keelepäevade uusi vorme, korraldada neid ka teiste ürituste raames ja koostöös partneritega (Eesti Instituut, saatkonnad).

Talletada ja uurida väliseestlaste keelekasutust ning välismaal asuvat eesti keelematerjali.

Tehtud:

- a) Eestist välismaale lähetatud eesti keele lektorite töölepingus on kohustus uurida ja talletada eesti keelematerjali; a-il 2006–09 Peterburi ülikoolis eesti keele lektorina töötanud Lea Jürgenstein kirjutas omakogutud materjali alusel doktoritööd;
- b) õppematerjalidega on toetatud Uppsala ülikooli eesti keele õpet (kaudselt sealset eesti keele uurimist) ning väljendatud Eesti-poolset huvi selle jätkamiseks;
- c) mitmesuguste institutsioonide toetusel on üksikuurijad töötanud välismaal eesti materjale sisaldavates arhiivides;
- d) korraldati arhiivinduskonverents välisbalti arhiivide konverents *Accessing the History of the Baltic Diaspora* Tartus (2009), mis keskendus kogude kasutamisele;
- e) korraldati rahvusvaheline konverents *Emakeel ja teised keeled VII* (2010), kus osales tavakohaselt ka väliseestlastest uurijaid;
- f) aktiveerunud on TÜ väliseesti uurimiskeskuse (VEUK) tegevus eestlaste väljarände ning ida- ja läänediasporaa uurimisel (sh diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel);
- g) koostöös eri maades elunevate autoritega on ilmunud ülevaateteos „Eestlased ja eesti keel välismaal“ (2010, koostanud Kristiina Praakli, Jüri Viikberg);
- h) on kaitsnud doktoritöö Soome eestlaste keele kohta (2009, Kristiina Praakli)
- i) on ilmunud sisukaid kultuuriloolisi teoseid, kus on puudutatud ka keelekasutust: „Siberi eestlaste elud ja lood“ (2010, koostanud Anu Korb), „Eestlaste unistuste ja mälestuste Krimm“ (2010, koostanud Hans Treimann, Piret Pääsuke, Tiina Toomet), „Peterburi eestlaste lood“ (2011, koostanud Lea Jürgenstein, Liina Rootalu), valminud on käsikiri Argentina eestlastest (Aivar Jürgenson) ning „Krimmi kogumik“ III (Tõnu Tender).

Takistavad asjaolud:

- materjalide halb (või halvenev) seisund välisarhiivides ning nende kasutamise poliitilised ja/või tehnilised piirangud (eriti Venemaal);
- välisarhiivides töötamisega seotud suured kulutused;
- uurimistegevuse ebapiisav planeeritus ja koordineeritus Eesti uurijate ning nende välispartnerite vahel;
- uurijate (nii keeleteadlaste kui ajaloolaste) vähesus ning TÜ väliseesti uurimiskeskuse tegevuse hajutatatus.

Ettepanekud:

- koostada kõikehõlmav (uurijad, uurimisobjektid, finantseerimine) plaan väliseesti arhiivimaterjalide uurimiseks, k.a hetkeolukorda kajastav kaart eestlaste asualade kohta, ning asuda seda ellu viima;
- toetada välismaal eesti keele uurimisega tegelevaid üksikisikuid ja institutsioone;
- nõuda eesti keele välislektoreilt eesti keele materjalide uurimist toetavat tegevust (vastavalt töölepingutele);
- algatada rahvusvahelisi kokkuleppeid eesti keelele ja kultuurile tähtsate objektide kaardistamiseks, säilitamiseks ja tähistamiseks välismaal.

Kokkuvõttev ettepanek

Tagada „Rahvuskaaslaste programmi (2009–2013)“ senisest stabiilsem rahastamine, mis looks programmi nõukogule võimalused tegevuse põhjendatud kavandamiseks ja sisuliseks koostööks eri ministeeriumide haldusalasse kuuluvate küsimuste lahendamisel.

12. Eesti keele erikujud. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus

1. Eesmärk

Eesmärk: tagada viipekeele kasutajaile ja teistele keeleliste erivajadustega inimestele soodsad tingimused õppimiseks, suhtlemiseks ning töötamiseks.

2. Seireperioodi üldiseloostus

Suurimaks eesti viipekeelt puudutavaks edusammuks ajavahemikus 2004–2010 võib pidada Keeleseaduse täienduste jõustumist 1.märtsist 2007.a. ja seeläbi eesti viipekeele kui iseseisva keele tunnustamist. Olulisteks arenguteks seireperioodil on ka 16.juunil 2005.a. kehtima hakanud eesti viipekeeletõlgi kutsestandard ning eesti viipekeele tõlgi eriala avamine Tartu Ülikoolis Sotsiaal- ja Haridusteaduskonnas 2006. aastal. Alustati tööd pimedatele mõeldud erialase (matemaatika, keemia, füüsika) punktkirja ühtlustamiseks. Pimedatele on loodud mitmed tehnilised abivahendid.

3. Täidetud ülesanded

- arendada eesti viipekeelt (normida viiped ja viipesüntaks, luua uusi märke, koostada viipekeele grammatika ning viipesõnaraamat)

1.märtsist 2007.a. hakkasid kehtima Keeleseaduse täiendused, millega eesti viipekeelt tunnustatakse iseseisva keelena ning riiki kohustatakse eesti viipekeele kasutamist ja arengut soodustama. Alates 2008.a. tähistab Eesti kurtide kogukond iga aasta 1. märtsil viipekeele päeva.

Viipekeele arendamisel on seireperioodil antud välja õpik eesti viipekeele kui teise keele õppimiseks, millele on lisatud kaks DVDd:

Regina Paabo (2010) *Viibelda on mõnus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Kaitstud on üks eesti viipekeele alane doktoritöö:

Liivi Hollman (2010) *Basic Color Terms in Estonian Sign Language*, Tartu Ülikool, juhendaja prof Urmas Sutrop

Tartu Ülikooli Sotsiaal- ja Haridusteaduskonnas on kaitstud mitmeid eesti viipekeele ja viipekeeletõlke alaseid lõputöid.

- tõlkida eesti viipekeelde vähemalt 10% Eesti telekanalite saadetest, varustada eestikeelsete subtiitritega vähemalt 10% eestikeelsetest originaalsaadetest, arendada tekstitelevisiooni; kasutada selleks digitelevisiooni võimalusi

Kui seireperioodi alguses tõlgiti eesti viipekeelde Eesti Rahvusringhäälingu kella 18.00 uudistesaadet, siis alates 2009.aasta sügishooajast on ERR ETV 2 kanalil eetris igapäevane 6-minutiline viipekeelsete uudiste saade, mida teevad ERR ja EKL koostöös koolitatud kurdid toimetajad.

- tagada kurtidele lastele võimalus valida eestikeelne või eesti- ja viipekeelne haridus

Kurtidel lastel on võimalik õppida eesti viipekeeles Tallinna Heleni Koolis või eesti keeles Tartu Hiie Koolis.

- tagada pimedatele igakülgsed võimalused punktkirja omandamiseks ja kasutamiseks ning arendada keeletehnoloogilisi vahendeid (kõnesüntees, ekraanilugejad), mis võimaldavad pimedatel kasutada Internetti

Eesti Keele Instituudi eestvedamisel käis koos mitteformaalne punktikirja töörühm, mille ülesandeks oli pimedatele mõeldud erialase (matemaatika, keemia, füüsika) punktikirja ühtlustamine. Alates 2011. a jätkab töörühm tegevust riikliku programmi „[Eesti keel ja kultuurimälu](#)” (2009-2013) rahastatava projekti raames.

Eesti Keele Instituudis on Meelis Mihkla juhtimisel pimedate ja nägemispuudega inimeste jaoks välja töötatud ELTE elektrooniline tekstilugemissüsteem <http://elte.eki.ee/>, milles on edasi arendatud senist pimedatele suunatud kõnesünteesi ja ekraanilugejaid. Süsteemi osaks on ka uute tekstide lisamise võimalus ning veebipõhine uudistelugeja. ELTE abil saavad pimedad ja nägemispuudega inimesed lasta endale ette lugeda uudiseid, ajalehti, ajakirju ja raamatuid ning kuulata heliraamatuid. Kasutajatel on võimalik valida endale sobiv ettelugemise kõnetempo: tavaline, kiire ja väga kiire.

MTÜ Jumalalaegas ja Eesti Hoiuraamatukogu Eesti Pimedate Raamatukogu osakonna töörühm, koosseisus Janar Vaiki juhtimisel on loonud eestikeelse hääljuhendamise pimedate tehniliste abivahendite. Hääljuhendamisega abivahenditega saavad nägemiseta inimesed kuulata CD-plaatidele salvestatud heliraamatuid, salvestada loengute tekste, skaneerida ja kuulata sünteeskõnes tavakirjas trükitud tekste, mõõta vererõhku ning veresuhkru taset, saada teada õiget kellaega, arvutada, määrata erinevaid värvitoone, kaaluda aineid ja ennast ning mõõta pikkusi ja akude täituvust. Janar Vaiki juhitud töörühm sai oma pimedatele loodud abivahendite eest auhinna Keeletegu 2010.

4. Täitmisel ülesanded

Mitmete EKAS poolt püstitatud ülesannete täitmine ei saa olla ühekordne vaid on pidev protsess.

- tagada keelelise erivajadusega inimestele ühiskonnas osalemiseks vähemalt minimaalne suhtlemisvõimalus

EKAS-s püstitatud ülesanne, tagada keelelise erivajadusega inimestele ühiskonnas osalemiseks vähemalt minimaalne suhtlemisvõimalus, on väga üldsõnaline ja ei määratle konkreetseid mõõdikuid, mille alusel ülesande täitmist hinnata.

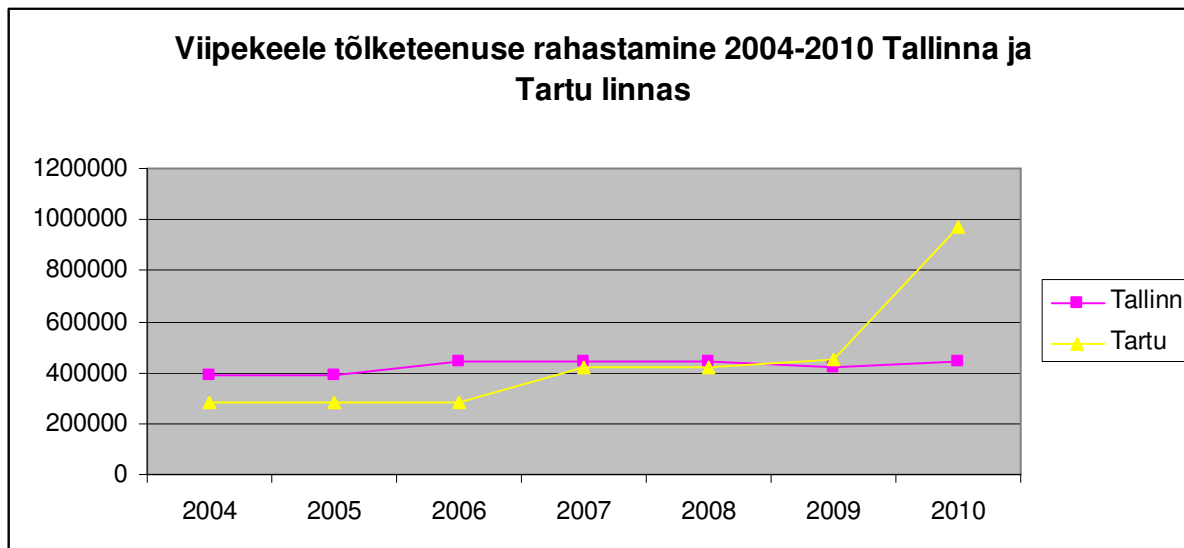
Vastavalt Sotsiaalhoolekandeseaduse § 26 lg 1 p 1 finantseerivad viipekeeletõlketeenust kuulmispuuetega inimestele teiste inimestega võrdsete võimaluste tagamiseks kohalikud omavalitsused. Ülevaade sellest, kas ja missuguses ulatuses tõlketeenus eri piirkondades elavatele kurtidele kättesaadav on, tegelikult puudub. On teada, et olmetõlke teenust rahastatakse kohalike omavalitsuste poolt Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Kuressaares. Oma valla kurtidele ostavad vajadusel tõlketeenust mainitud keskustest ka mitmed vallavalitsused. Seejuures on teenuse mahud kõikides piirkondades erinevad. Sõltuvalt omavalitsustest on situatsioonide loetelu, kuhu kohaliku omavalitsuse finantseerimisel tõlki võimalik saada on, rangelt piiritletud.

Saamaks teada, kui suur on viipekeeletõlke tegelik vajadus ning millise ettevalmistusega viipekeeletõlke tööturul oodatakse, käivitati 2010. a Tartu Ülikooli algatusel uurimisprojekt, mida finantseerib SA Archimedes ja mille viib läbi uuringufirma Saar Poll OÜ. Uuringu tulemused selguvad 2011. a lõpuks ning need peaksid andma ülevaate olukorrast nii kurtide klientide, tõlketeenuse rahastajate kui teenuse osutajate seisukohast lähtuvalt.

Tõlketeenust osutavate ühingute ja ettevõtete arv on aruandeperioodil kasvanud. Kui varem osutati teenust vaid Eesti Kurtide Liidu ja selle kohalike ühingute poolt, siis 2010.aasta lõpuks osutas viipekeeletõlketeenust Tartumaa ja Pärnumaa kurtide ühingute ning Saaremaa Puuetega Inimeste

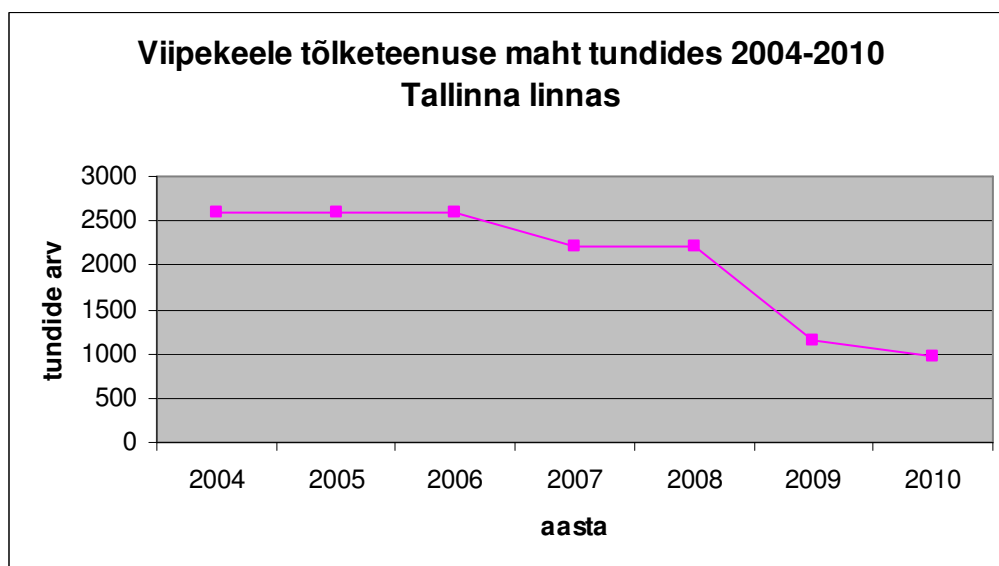
Koja kõrval ka Viipekeeletõlkide OÜ. Mainitud ühingutes ja ettevõtetes osutasid viipekeeletõlketeenust 2010. aasta lõpu seisuga 24 inimest, kellele oli omistatud vastavalt viipekeeletõlgi kutsestandardile viipekeeletõlk III (15 inimest), viipekeeletõlk IV (6 inimest) või viipekeeletõlk V (3 inimest) kutse.

Kui EKAS esimesel kahel seireperioodil oli tõlketeenuse kättesaadavus piiratud eelkõige äärealadel, siis seireperioodi lõpuks olid olmetõlke teenuse mahud oluliselt vähenenud ka näiteks Tallinnas. Teenuse rahastamine on erinevates kohalikes omavalitsustes aastate lõikes olnud väga erinev (joonis 1).

Joonis 1. Tõlketeenuse finantseerimine aastatel 2004-2010 Tallinna ja Tartu näitel

On kohalikke omavalitsusi, kus teenuse hinna tõustes on suurenenud ka teenuse rahastamine (Tartu linn) ning omavalitsusi, kus teenuse hindade tõusust hoolimata on tõlketeenuse rahastamine jäänud samale tasemele, mistõttu on teenuse mahud tundides oluliselt vähenenud (joonis 2).

Joonis 2. Tõlketeenuse maht tundides aastatel 2004-2010 Tallinna näitel

Ühelt poolt otsivad kohalikud omavalitsused järjest odavamaid võimalusi tõlketeenuse võimaldamiseks, et suurendada osutatavate tõlketeenuste mahtu, mis omakorda tingib odavate teenusepakkujate ja kutsetunnistusega töötajate tulekut tööturule. Teiselt poolt suurenevad kuulmispuuetega inimeste nõudmised tõlkide professionaalsusele ja tõlketeenuse korraldusele, mis omakorda tõstab teenuse hinda.

Seega, 2010.a. lõpuks on Eesti Kurtide Liidu hinnangul kurtidele minimaalse suhtlemisvõimaluse tagamisel põhilisteks probleemideks

- tõlketeenuse kättesaadavus (ka suuremates keskustes, eriti Tallinnas)
- professionaalsete tõlkide vähesus
- õpingutõlkide vähesus ja alarahastamine

Viipekeeletõlgi kutsestandardi kõrval tuleks kehtestada ka ühtne tõlketeenuse osutamise standard, mille järgimine oleks kõikidele viipekeele tõlketeenuse osutajatele kohustuslik. Samuti tuleks tähelepanu pöörata tõlkide professionaalsuse taseme tõstmisele ja uute tõlkide koolitamisele.

- õpetada välja viipekeeletõlke ja rahastada nende tegevust (olmes, kohtus, õpingutes, TVs jt aladel)

Suhtlemisvõimaluse tagamiseks keeleliste erivajadustega inimestele on alates 2006.aastast Tartu Ülikooli juures ettevalmistatud eesti viipekeele tõlke. Esimene lend lõpetas 2009.aastal, kokku on aastatel 2006-2010 eriala lõpetanud 7 (vt tabel 1). Neist 6 on osalise koormusega viipekeeletõlk-õpilasena tööturul. Kuna teenus on alarahastatud ja teenuse hinna tõttu eelistatakse vastavat pädevust mitteomavaid teenuse osutajaid, siis kõikidele lõpetanutele täisajalist tööd ei jätku.

Õppekava põhiprobleemiks on selle alarahastus, kuna tegemist on suure osas rakendusliku õppega, mille spetsiifika eeldab suuremaid kulutusi võrreldes teiste erialadega, eelkõige praktikaga seoses. Jätakuvalt on vaja koolitada kurte eesti viipekeele õpetajaid, viipekeeletõlkide juhendajaid, koostada ja toota viipekeelseid õppematerjale ja erialaõpikuid. Esimestel aastatel toimus vastuvõtt kahel järjestikusel aastal, millele järgnes aastane paus. Raskest majanduslikust olukorrast ja õppekava kallidusest tingituna ei toimunud vastuvõttu ka aastal 2010.

Tabel 1. Õppekava eesti viipekeele tõlk kohtade arv ja rahastus vastuvõtuaastate lõikes

Aasta	Täituvus	Lõpetanud	Õppes	Rahastus õppeaastas	Rahastuse vajadus õppeaastas
2006	7	3	2	348 128	410 123
2007	14	4	6	348 128	820 246
2009	7		7	348 128	410 123
Kokku		7	15		

- arendada eesti viipekeelt (normida viiped ja viipesüntaks, luua uusi märke, koostada viipekeele grammatika ning viipesõnaraamat)

Alates 2010.a. on Eesti Keele Instituudis koostamisel eesti keele – eesti viipekeele põhisõnavara sõnastik ligikaudu 4000 märksõnaga. 2010.a. lõpuks oli salvestatud ligikaudu 3800 eesti viipekeelset märksõna. Töö sõnaraamatu koostamisega jätkub 2011.aastal.

- tagada keeleliste erivajadustega inimestele võimalus kutsuda hädaolukorras (tehniliste vahenditega) abi

Keeleliste erivajadustega inimestele võimaluse tagamiseks kutsuda hädaolukorras (tehniliste vahenditega) abi, käivitatakse Eesti Kurtide Liidu, Päästeameti ja teiste organisatsioonide koostöös ja ettevalmistamisel SMS 112 teenus 2011.aasta lõpus või 2012.aastal. Tehnilised ettevalmistused selleks käivad.

- tõlkida eesti viipekeelde vähemalt 10% Eesti telekanalite saadetest, varustada eestikeelsete subtiitritega vähemalt 10% eestikeelsetest originaalsaadetest, arendada tekstitelevisiooni; kasutada selleks digitelevisiooni võimalusi

Subtitreeritud ja tõlgitud saadete osakaal on võrreldes viimaste aastatega suurenenud, kuid ei ole siiski piisav. 2009.aasta sügishooajast on ERR ETV 2 kanalil eetris igapäevane 6-minutiline viipekeelne uudistesaade, kuid arvestades infohulga plahvatuslikku kasvu, ei ole see piisav.

5. Täitmata ülesanded

- määrata kindlaks keeleliste erivajadustega inimrühmad

Keeleliste erivajadustega inimeste rühmad on seni määratlemata ning puudub täpne ülevaade nende rühmade (kurdid, vaegkuuljad, viipekeelsed kurdid) suurusest. Eesti Kurtide Liit viis 2010.a. läbi oma liikmete nimekirjade korrastamise. Eesti Kurtide Liidus on 2010.a. seisuga 927 üksikisikust liiget (liidu liikmeteks võivad olla ka kuuljad inimesed), liikmete arvu korrigeeritakse iga aasta septembrikuu seisuga; Eesti Vaegkuuljate Liidus on 1097 liiget. Kirjanduses esitatakse hüpoteetilisi andmeid, mis põhinevad ülemaailmsel statistikal, mille alusel viipekeelt kasutavate kurtide arvuks on ligikaudu 0,1% elanikkonnast.

- Varustada pimedate jaoks osa avalik-õigusliku televisiooni saadetest tihendatud diktoritekstiga; kasutada selleks digitelevisiooni võimalusi.

Ülesanne on ilmselt täitmata kas rahvusringhäälingu raha- või ametiisikute teadlikkuse puudusel.

6. Takistused

Põhilisteks takistustest arengustrateegias püstitatud ülesannete täitmisel on olemasolevate spetsialistide hõivatus ning valdkonna alarahastatus. Suur osa töödest toimub projektipõhiselt ning riigipoolne rahastus on kasin.

Ühelt poolt on suurenenud on nende kurtide arv, kes igapäevaelu probleemide lahendamisel vajavad kuulva ühiskonnaga suhtlemisel (näiteks mitmesugustes ametiasutustest) rohkem viipekeeletõlkide vahendust. Teiselt poolt suureneb kurtide arv, kes väärtustavad haridust ja soovivad edasi õppida kõrgkoolides koos kuuljatega, et omandada mitmekülgne haridus, kuid ka see on suuresti takistatud, kuna õppeprotsessis osalemine ei ole võrdväärselt kuuljatega tagatud. Viipekeeletõlke osalise rahastuse tõttu ei ole neil võimalik õppeprotsessis osaleda täies mahus, mis mõjutab kahtlemata ka õppe edukust ja teeb õppimise keerukamaks.

7. Kokkuvõtte arengukava perioodi kohta, ettepanekud

Arvestades ülaltoodut võib kokkuvõttes öelda, et mainitud seireperioodi jooksul on takistustest hoolimata tehtud mitmed väga olulised muudatused ja toimunud on valdkonna jaoks väga olulised

arengud. Vastu on võetud Keelseaduse muudatused, kinnitatud eesti viipekeeletõlgi kutsestandard, alustatud viipekeeletõlkide koolitamisega Tartu Ülikoolis, eetris on igapäevased viipekeelsed uudistesaadet. Perioodi jooksul on kõrgkooli lõpetanud ligikaudu 10 kurti üliõpilast.

Kokkuvõte ja ettepanekut järgmiseks perioodiks

Eesmärk: tagada viipekeele kasutajaile ja teistele keeleliste erivajadustega inimestele soodsad tingimused õppimiseks, suhtlemiseks ning töötamiseks.

Viipekeele kasutajaile ja teistele keeleliste erivajadustega inimestele (kurtidele ja vaegkuuljatele) on ühiskonnaelus osalemiseks tagatud minimaalne suhtlemisvõimalus.

Täidetud:

- kinnitatud on viipekeeletõlgi III, IV ja V taseme kutsestandardid koos kutsealaste nõuete ja pädevustega (2005),
- vastu on võetud keelseaduse parandused eesti viipekeele ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutuse osas (1.märts 2007.a.)
- kurtide hariduses on võimalus valida eesti- ja/või eesti viipekeelse hariduse vahel (Tallinna Heleni Kool ja Tartu Hiie Kool)
- ERR edastab igapäevaselt viipekeelseid uudistesaadet (alates 2009)
- Arendatud on pimedatele mõeldud punktkirja ning arendatud neile mõeldud keeletehnoloogilisi abivahendeid ning loodud elektrooniline tekstilugemissüsteem ELTE

Täitmisel:

- viipekeeletõlkide ettevalmistamine rakenduskõrgharidusliku õppekava alusel (algas Tartu Ülikoolis 2006. aastal),
- viipekeeletõlkide kõrgkooliõppematerjali koostamine,
- keeleliste erivajadustega inimestele suhtlemisvõimaluse (abi kutsumine) tagamine hädaolukorras,
- telesaadete tõlkimine viipekeelde ning eestikeelsete subtiitrite lisamine telesaadetele ja DVD-plaatidele.
- eesti viipekeele põhisoonavara sõnastiku koostamine Eesti Keele Instituudis
- uue eesti viipekeeletõlgi kutsestandardi koostamine (vastavuses üleeuroopalisele kutsete süsteemile)

Täitmata:

- ei ole kindlaks määratud keeleliste erivajadustega inimrühmi,
- viipekeele tõlketeenused ei ole tagatud vajalikus mahus (nii olmes kui õpingutes)
- puuduvad kurdid eesti viipekeele uurijad ja õpetajad
- pimedatele ning vaegnägijatele pole veel piisavalt telesaadeteid tihendatud diktoritekstiga

Takistused:

- eesti viipekeelt ei uurita ega arendata süsteemselt (puudu jääb nii kvalifitseeritud spetsialistidest kui ka rahast),
- tõlketeenuse ebapiisavast rahastusest tingituna kasutatakse tööturul odavaid mittekvalifitseeritud tööjõudu, mistõttu on raske erialast tööd leida kutsetunnistusega tõlkidel ja TÜ eesti viipekeele tõlgi eriala lõpetanutel.

Kokkuvõte

Seireperioodi jooksul on takistustest hoolimata tehtud mitmed väga olulised muudatused ja toimunud on valdkonna jaoks väga olulised arengud. Vastu on võetud Keelseaduse muudatused, kinnitatud eesti viipekeeletõlgi kutsestandard, alustatud viipekeeletõlkide koolitamisega Tartu

Ülikoolis, eetris on igapäevased viipekeelsed uudistesaated. Perioodi jooksul on kõrgkooli lõpetanud ligikaudu 10 kurti üliõpilast.

Ettepanekud:

- arendada välja kogu Eestit kattev viipekeelse tõlketeenuse süsteem, mis vastaks ühtsele viipekeele tõlketeenuse osutamise standardile
- luua kirjutustõlke süsteem hiliskurdistunutele ja viipekeelt mittevaldavatele kuulmispuuetega inimestele,
- vaadata üle viipekeeletõlkide tasustamise süsteem (vajadusel luua viipekeeletõlgi ametikohad riiklikul finantseerimisel)
- jätkata keeletehnoloogiliste abivahendite loomist keeleliste erivajadustega inimestele,
- luua uus eriala kurtide eesti viipekeele õpetajate ja uurijate koolitamiseks

13. Eesti keel ja teised keeled

Sissejuhatus

Eesti keele arendamise strateegia üks põhieesmärke on luua ja viia ellu keelepoliitika, mis arvestab eesti keele arenguvajadusi teiste keelte kontekstis; tagada eesti keele rahvusvaheline esindatus ja rahvusvaheline keelealane koostöö.

EKASe rakendamise esimene periood (2004–2007) jäi Eestile majanduslikult edukale ajale, kuid teine periood (2008–2010) langes majandussurutise ajale. EKASes seatud kolme põhieesmärgi täitmiseks on seireperioodil tähtsamateks saavutusteks Eesti võõrkeelte strateegia aastani 2015 ja selle rakenduskava 2009–2011 vastuvõtmine ning uute riiklike õppekavade: „Põhikooli riiklik õppekava“ (<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001?leiaKehtiv>) ja „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ (<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011002?leiaKehtiv>) vastuvõtmine ning Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhimõtete kajastamine neis õppekavades.

Allpool on vaadeldud üksikute EKASes sõnastatud ülesannete täitmist.

Täidetud ülesanded:

- koostatud on Eesti võõrkeelte strateegia aastani 2015 ning [Eesti võõrkeelte strateegia rakenduskava 2009–2011](http://www.hm.ee/index.php?03238), vt <http://www.hm.ee/index.php?03238>;
- on valminud, trükitud ja kõikidele Eesti koolidele ning kõrgkoolidele saadetud Euroopa nüüdiskeelte õpetamise ja õppimise teemaline raamat – „Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine” (2007), elektrooniliselt on see saadaval Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel, <http://www.hm.ee/index.php?044980>;
- Euroopa keeleõppe raamdokumendis kirjeldatud põhimõtete alusel on kirjeldatud eesti keele oskustasemed, mille põhjal toimub ka eesti keele tasemeeksamite arendamine. Eesti keele tasemeeksamid on edukalt läbinud Euroopa keeletestijate ühingu (ALTE) kvaliteedikomitee korraldatud auditi. Avaldatud on järgmised väljaanded:
 - A1 – Marju Ilves, *Läbimurre. A1 taseme eesti keele oskus* (Haridus- ja Teadusministeerium ning Tallinna Ülikool, 2010) (eesti keele A1 tasemeeksameid ei arendata ega korraldata)
 - A2 – Marju Ilves, *Algaja keelekasutaja. A2 taseme eesti keele oskus* (Haridus- ja Teadusministeerium ning Tallinna Ülikool, 2008), <http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/A2%20raamat%20valmis.pdf>
 - B1 ja B2 – Anu-Reet Hausenberg (töörühma juht), Marju Ilves, Annekatrin Kaivapalu, Krista Kerge, Katrin Kern, Mare Kitsnik, Ingrid Krall, Karin Rummo, Tiina Rüütmaa, *Iseseisev keelekasutaja. B1- ja B2-taseme eesti keele oskus* (Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 2008), <http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/keelekasutajaweb.pdf>
 - C1 – Krista Kerge *Vilunud keelekasutaja. C1-taseme eesti keele oskus* (Haridus- ja Teadusministeerium ning Tallinna Ülikool, 2008) http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/Krista_Kerge_Vilunud_keelekasutaja_C1.pdfEesti keele tasemeeksamite (A2, B1, B2 ja C1) kohta on lisamaterjal saadaval Eksamikeskuse kodulehelt: <http://www.ekk.edu.ee/eksaminandile/eesti-keele-tasemeeksamid>
- uutes riiklikes õppekavades – „Põhikooli riiklik õppekava“ (<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001?leiaKehtiv>) ja „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ (<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011002?leiaKehtiv>) on nii eesti keele (kui teise keele) kui ka võõrkeelte õpetus viidud kooskõlla Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhimõtetega (keeleoskustasemed);
- Eestis (nagu enamikus ELi liikmesriikides) on läbi viidud Euroopa Komisjoni algatatud Euroopa keeleoskusuuring (*The European Survey on Language Competences*) (uuringu tulemused avaldatakse 2012. aastal), teema kohta vt eestikeelset teavet <http://uuritud.ekk.edu.ee/est/euroopa-keeleoskusuuring>;

- Koostöös Euroopa Nõukogu ekspertidega on valminud Eesti keelehariduspoliitika ülevaade ehk keeleprofiil (2010/2011), mis on saadaval nii ENi keelepoliitika talituse (inglise keeles: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Profils1_EN.asp#TopOfPage) kui ka Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel (nii eesti kui ka inglise keeles: <http://www.hm.ee/index.php?044904>);
- Euroopa Nõukogus on heaks kiidetud (valideeritud) Euroopa keelemapi Eesti mudel 12–16-aastastele (põhikooli 6.–9. klassi) õpilastele; nimetatud keelemapp on paljudes Eesti koolis kasutusel, vt Euroopa keelemapi Eesti mudelit <http://www.keelemapp.ee>.
- on antud välja kakskeelseid sõnaraamatuid, vestmikke, turisti- ja koolisõnastikke; käsiraamatuid, keeleõpikuid jms, nt:

Eesti Keele Sihtasutuse (EKSA) väljaandeid:

[Regina Paabo](#) *Viibelda on mõnus. Käsiraamat eesti viipekeele õppimiseks (296 lk, 2010);*
Oxfordi-Dudeni inglise-eesti piltsõnaraamat (kirjastus Valgus, Eesti Rakenduslingvistika Ühing, Eesti Keele Sihtasutus ja Eesti Keele Instituut), üle 28 000 märksõna, 856 lk, 2010;
[Kristiina Praakli](#) ja [Jüri Viikberg](#) *Eestlased ja eesti keel välismaal*, 559 lk, 2010;
Vadja keele sõnaraamat 6 / Словарь водского языка, 368 lk, 2010;
Ungari-eesti sõnaraamat, [Tõnu Seilenthal](#) ja [Anu Nurk](#), 864 lk, 2010;
Eesti-vene sõnaraamat / Эстонско-русский словарь [5. kd](#), 1062 lk, 2009;
Inglise-eesti meresõnaraamat 736 lk, 2008 jne.

Kirjastuse TEA, sh Ilo, väljaandeid:

Inglise-eesti sõnaraamat, 1. trükk, 656 lk, 2010;
Saksa-eesti sõnaraamat, 1. trükk, 776 lk, 2010;
 Kullo Vende *Basic Estonian-English Dictionary for Learners of Estonian* 1. trükk, 128 lk, 2010;
 Kullo Vende *Eesti-vene sõnastik algajale eesti keele õppijale. Kratki estonsko-ruski slovar*. 1. trükk, 128 lk, 2010;
 Kullo Vende *Viro-suomi perussanasto viron kielen oppijoille. Eesti-soome sõnastik algajale eesti keele õppijale*, 1. trükk, 144 lk, 2010;
TEA minitaskusõnastik. Rootsi-eesti-rootsi, 1. trükk, 640 lk, 2009;
 Silva Tomingas *Saame tuttavaks! Estonski jazõk dlja natshinajushih*, 1. trükk, 344 lk, 2009;
 Barry Tomalin *Westminster English. Inglise keele õppekomplekt algajale ja taasalustajale*, 1. trükk, 424 lk, 2009;
 Inga Mangus *Vene keele õpik. Algajale ja taasalustajale*, 2. trükk, 368 lk, 2009;
 René Bosewitz, Robert Kleinschroth *Lõbusalt ja lihsalt: Inglise keelt õpetab ja juurdlust toimetab miss Mable*, Ilo, 1. trükk, 224 lk, 2009;
 Robert Kleinschroth, Anne-Laure Maupai *Lõbusalt ja lihsalt: Prantsuse keelt õpetab ja juveelijahti peab Marie Paulard*, Ilo, 1. Trükk, 192 lk, 2009.
 Christof Kehr *Lõbusalt ja lihsalt: Hispaania keelt õpetab ja flamenkot tantsib El Bigote* Ilo, 1. Trükk, 192 lk, 2009;
 María Teresa Gonzáles Núñez, María Marta Alice LoessinFrancesca Angrisano *Hispaania keel 24 tunniga + CD*, Ilo, 2. trükk, 240 lk, 2009;
 Ruth Laidmets *Rootsi keele grammatika*, Ilo, 1. trükk, 96 lk, 2009;
 Madean Altsoo *Soome keele grammatika*, Ilo, 1. Trükk, 216 lk, 2009;
 Elli Feldberg *Jaapani keele grammatika*, Ilo, 1. Trükk, 400 lk, 2009;
 Asta Õim *Eesti-vene vestmik*, 1. trükk, 176 lk, 2009.

Kirjastuse Valgus väljaandeid:

Imbi-Reet Kaasik, Rina Ombudo, Ilmar Sulsenberg, Jüri Talvet *Hispaania-eesti sõnaraamat*, 3. , täiendatud trükk 752 lk, 2010;

Ladina sententse, 208 lk, 2009;

Triinu Tamm ja Leena Tomasberg *QUARTIER LATIN Prantsuse keele õpik algajatele*, 208 lk, 2010.

- Eesti keele akadeemilise välisõppe (EKKAV) arendamine on toimunud „Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi (2005–2010)” kaudu. EKKAV programmi olulisemad edusammud on:

Õpetuskeskuste asutamine

- Eestist on lähetatud lektor kümnesse õpetuskeskusesse: Peterburi, Vilniusesse, Göttingeni, Pariisi, Glasgow'sse, Varssavisse, Lvivi, Moskvasse (koostöös Tartu Ülikooliga), Brnosse ja Pekingisse;
- aastatel 2007–2010 on toetatud 59 külalisloengukursust erinevates õpetuskeskustes (2007. a – 16; 2008. a – 17; 2009. a – 17; 2010. a – 9);
- õpetuskeskustele on hangitud ja saadetud eesti keele ja kultuuri õppematerjale, mis on aidanud lektoritel läbi viia mitmekesisist õppetööd;

Eesti keele ja kultuuri õppurite toetamine

- stipendium „Estophilus“ on määratud 29-le Eesti-teemalise uurimistöö tegijale;
- Eesti suvekursustel on aastatel 2007–2010 osalenud 160 üliõpilast (igal aastal määratakse stipendium u 40 välisüliõpilasele);
- 2009. a jaanuaris korraldatud tudengiseminaril „Eestisse! Eestis! Eestist!“ osales 40 välistudengit ja 30 osalejat Eestist.

Välisõppe tugitegevused

- lektoritele on korraldatud igasuviseid mitmepäevalisi seminare (v.a aastatel, mil toimus konverents „Eesti keel ja kultuur maailmas“);
- toimunud on kolm konverentsi „Eesti keel ja kultuur maailmas“ (2000, 2004 ja 2008), ilmunud on vastavad kogumikud;
- on määratud õppevara arendustoetusi maatundmise õppematerjalide loomiseks, mis valmivad aastatel 2009.–2010;
- koostatud on kodulehekülg „Eesti keel ja kultuur maailmas“ (ekkm.einst.ee), mille kaudu teavitatakse nii lektoreid, õppureid kui ka avalikkust välisõppe teemadest;
- koostatud on eesti keele ja kultuuri õppematerjalide pidevalt täiendatav koondnimekiri ja loodud elektrooniline tellimiskeskond;
- avalikkust on teavitatud välisõppe teemadest meediaväljaannetes, keeltepäevadel ja teabeüritustel.

- on arendatud rahvusvahelist keelekoostööd: jätkuvalt osaletakse Euroopa Nõukogu Grazi Nüüdiskeelte Keskuse ja Euroopa Komisjoni keeleprogrammides; osaletakse rahvusvahelises terminoloogia-alases ja keeletehnoloogia-alases koostöös; alates 2004. aastast osaletakse Euroopa Rahvuslike Keeleinstituutide Föderatsiooni (EFNIL) töös ning 2008. aastast Keelelise mitmekesisuse edendamise võrgustiku (*The Network to Promote Linguistic Diversity – NPLD*) töös. Eesti Keele Instituut astus 2011. a kahe rahvusvahelise organisatsiooni liikmeks: *Clarity International* ja *PLAIN (Plain Language Association International)*.

Täitmisel:

- võõrkeelte strateegia ning selle rakenduskava alusel arendatakse Eesti riigi vajadusi arvestavat võõrkeelepoliitikat;
- arendatakse keeleõppe õppevara ja õppetehnikat;
- keeleõpetajatele toimuvad „Euroopa keeleõppe raamdokumendi“ ja Euroopa keelemapi põhimõtete tutvustamiseks täienduskoolitused;

- Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse keeleosakond arendab eesti keele oskuse testimissüsteemi; jätkuvalt viiakse läbi testimisalaseid koolitusi.

Täitmata:

- ei ole välja töötatud tõlkide ja tõlkijate kutsestandardit: tõlgid ning tõlkijad ei ole seda vajalikuks pidanud;
- ei ole korraldatud põhjendatud, süsteemset ning akadeemilise järelevalvega mõjukeeltealast täiendusõpet.

Takistused:

- Eesti võõrkeelte strateegia rakendamine on langenud majandussurutise ajale;
- puudub mõjukeelte alase täiendusõppe vajadust näitav uurimus, inim-, aja- ja raharessurss on piiratud;
- suur osa õpetajatest ei tunne Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhimõtteid;
- ainult ühe võõrkeele õpetajad on üksteisele sageli konkurendid;
- paari Eestile olulise kakskeelse sõnaraamatu koostamine ootab meie koostööpartnerite panustamist;
- eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe laienemist pärsib pädevate eesti keele ja kultuuri lektorite nappus.

Üldhinnang EKASe täitmisele:

Mitmed EKASes seatud eesmärgid on täidetud või täitmisel: välja on töötatud eesti keele arenguvajadusi arvestav võõrkeelepoliitika, kuid selle laiemat rakendamist on takistanud raha nappus; edenenud on eesti keele ja kultuuri akadeemiline välisõppe ning rahvusvaheline keelealane koostöö.

Ettepanekud:

- Eesti riigi majanduslike võimaluste kasvades suurendada Eesti võõrkeelte strateegia rahastamist;
- korraldada regulaarselt võõrkeeleoskuse ja -õppe olukorra uuringuid ning võtta võõrkeelteõppe ja täiendusõppe korraldamisel arvesse nende tulemused;
- jätkata ja laiendada Euroopa keeleõppe raamdokumendi ja Euroopa keelemapi põhimõtete teemalisi koolitusi, silmas pidades ajakohastatud riiklike õppekavade rakendamise vajadusi;
- analüüsida rahvusvahelist keelekoostööd, eelkõige neid tegevusi, mis eeldavad Eestilt rahalist panustamist – nii akadeemilist välisõpet kui ka rahvusvahelistes organisatsioonides osalemist – kas tegevused on olnud tulemuslikud ning mida annaks parendada;
- kõrgkoolidel valmistada ette pädevaid eesti keele ja kultuuri lektoreid (põhiõppes ja/või täiendkoolituses);
- koostada Eesti keelehariduspoliitika ülevaatele ehk keeleprofiilile lühike ja uuemaid andmeid sisaldav lisa;
- keelevaldkonna tulemuslikumaks arendamiseks lõimida lähiaastatel tervikuks Eesti keele arengukava ning Eesti võõrkeelte strateegia.